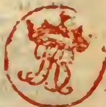
HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS.

DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA RERVM
LIBER VNVS

DE CONTAGIONE ET CONTAGIOSIS
MORBIS ET CVRATIONE
LIBRI III

VENETIIS. M D XLVI.

Finis.

ALEXANDRO FARNESIO CARDINALI AMPLISSIMO

HIERONYMVS FRACASTORIVS VERONENSIS S.

OMO homini natus quum sit sacerrime Princeps, illud sæpe dubitatum fuisse uideo, utro beneficio prodesse magis queamus, eo ne quod per otium comparatur contemplando & scribendo, an eo quod per negotia agendo, atque egregia multa nauando. nam plurimi quidem non solum propinquis & amicis, sed etiam Rebus pub. & multis sæpe nationibus magnopere agendo profuere, plurimi uero scribendo. Inter quos illud interesse uidetur mihi, quod qui per negotia prosunt, pręsentem magis, & magis perspicuam utilitatē præstant opes patrocinia, honores, libertates, et alia eius generis multa. qui uero per otium, si non adeo præsentem utilitatem at certe communem magis, & magis perpetuam ac iniurias temporis et fortunæ superaturam afferūt. quo pacto disciplinæ, leges, historiæ, artes inuentæ, auctæ, ac per manus traditæ in ætates omnes, in nationes omnes peruenire potuere. utroq; autem modo prodesse posse, paucissimis quidē, quos Deus præcipue amauit, semper concessum fuit. quod otium & negotia interse non parum aduersari solent. qua de causa Reges et Principes uiri, quod actionibus detenti, distractiq; minus otio inseruire possunt, per alterum magis (hoc est per actiones prodesse ipsi quidem consueuere) per alterum autē minus, hoc est per ea, quæ ab otio proficiscūtur beneficia. uerum enimuero quicunq; uere Reges & Principes sunt, curant profecto & prouident, ut quod ipsi per se non possunt, per alios nihilominus præstent, ne quum altero in genere eccellant, in altero humano generi deesse uideantur, cuius beneficio nati, constitutiq; a Deo sunt. qua in re non minus laudandi

laudandi commendandiq; sunt quàm in eo, quod perse ipsi possunt & conferunt. & si enim magna est ea uirtus, quæ per se facit, non minor tamen & illa est, quæ alium mouet, & per ipsum usui est. quando neq; Deus optimus atq; omnipotens perse semper & statim prodesse uult, sed aliorum opera & ministerio ad eam rem uti consueuerit. ex quo quidem fit ut Reges non paruam ingeniorum rationem et curã habeant, ea alant, & foueant, & quodammodo ut pariant, causæ sint. quare & illud recte homines instituisse uidentur mihi, ut quemadmodum, qui naturæ sunt partus Dijs optimis consecrantur, ita ij, qui sunt ingenij, Regibus & Principibus uiris dedicarentur. flores quippe & fructus, & primitias frugum atq; animalium templis & aris offerri uidemus, poemata uero historias, & reliqua disciplinarum inuenta, ijs qui potestatibus præstant. quin ipsos quoq; ut pote modis omnibus de humano genere benemeritos, & Dijs optimis benefactoribus similes dicere solemus, & Deorum nomine salutare, & in Deorum cætum et numerum uita functos referre. uerum qui tales spectentur, paucissimi quidem omnibus seculis semper fuere. quando multos ipsa illa potestas, qua insignes sunt, non in aliena commoda, sed in propria trahere consueuit. quapropter & maior est eorum paucorum gloria, quos uera uirtus eo efferre potuit, ut Deos optimos imitarentur. quos inter (ut ad te ueniam præstantissime iuuenis) tu quidem raro, nescio quo uirtutum igne splẽdere, atq; ea præcipue teneri pietate uideris, quę & per sese, & per alios prodesse studet, et uult. nam ut priuata taceã beneficia, quæ innumera in dies confers, tot quidem publica ac tanta obis non pro patria solum Roma, non pro Italia solum, sed pro tota Europa, pro uniuerso Christiano nomine, ut non solũ te admiremur omnes, ac suspiciamus, sed in tanto christianarum rerum discrimine a Deo maximo electum existimemus. cũ quo sanctissimus Auus tuus Paulus. iij. Pont. Max. curas omnes, actionesq; partiretur, iam tum te ab adolescentia eum auspicatus futurum, in quo onus tãdem recumberet

tantæ molis. qua in re & illud quoq; magnopere admirandum est, quod moles ea quum tam grauis, tam uaria sit, tu tamen litterarum haud immemor non minori cura atque opera studes, ut & hac quoque in parte nec tibi, nec alijs desis. nam quum magna quadam atq; excellenti natura æque & ad actiones, & ad studia litterarum sis natus, facis profecto, ut & de te multa aliquando speranda sint, & ut interea quod tu per ætatem ac maxima necessariaq; negotia præstare non potes, alij certe præstent. quos tu ita beneuolentia, ita omni studio amplexaris, ita liberalitate patrocinio ac fauore omni foues, atq; excitas, ut non minus tibi debeant litterarum studia, q̃ christiana libertas. Cui quidem rei & ipse testimonio esse possum, quem tu quũ nec unquam uidisses, nihil a te poscentem beneficijs tamen non paucis ea una de causa sis prosecutus, ac persequaris in dies. cui ego beneficentiæ & uirtuti ita me addictum, ita deuinctũ sensi, ut iam diu nihil animo æque fixum habuerim, quàm tibi tuæq; isti, qua teneris pietati, aliquid parerem, quod tuum tuiq; causa confectum dici posset. hoc.n. unum dabatur mihi, quo quàm gratus esset animus erga te meus, possem ostendere. quam rem tametsi serius q̃ uoluissem negotijs uarijs impeditus, nunc demum tamen confeci. non quidem ea in re quam magis desiderassem, quãq; existimassem tibi gratiorem futuram, sed ea tamẽ quam, quòd utilitatem non paruam (ut spero) allatura sit, haud ingratam tibi futuram existimẽ. Igitur (quod tuum dicas) pro eo ocio quod mihi concessum fuit, de contagione & contagiosis morbis omnibus, & eorũ curatione scribere mihi uisum est. magna quidẽ materia & admirationis non paruæ plena. cui & comentarium adieci non minus (ut arbitror) desideratũ de consensu & dissensu rerum, quã sympathiam & antipathiam uocant. sine quo natura contagionum plane perquiri & monstrari posse, nõ uidebat̃. utrunq; aũt negotium mihi eo libentius suscipiendum duxi, q; quum hoc quidem scitu dignum sit, illud ad salutẽ mortalium non parum conducere uideat̃, tum de utroq; q̃ paucissima quidẽ

a maioribus nostris, quæ extent, quæq; uiderimus nos, litteris mandata sunt. de sympathia quidem et antipathia rerum Galenus iam sese nō nulla scripsisse refert, uerū ea scripta aut interiere, aut ętate nostra, quod nos sciamus, adhuc in lucem non peruenere. de cōtagione uero Hippocrates quidem circa populariter uagantes morbos nonnulla tetigisse uidetur. sed tamen qui obseruaret magis, q̃ naturas eorū traderet. Galenus uero post ipsum plura quidem monstrauit, sed & ipse tū & sectator illius Paulus ægineta, & Aetius Amidenus, & alij ueteres nō pauca, ut mihi uidetur, reliquere, quæ possent magnopere desiderari. Recentiores aūt nihilo plus de contagione uidentur dixisse, quàm quod ab occulta quadam proprietate proueniat. quę aūt in uniuersum natura contagionū sit, & quo principio afficiant, & quo pacto gignantur, et cur aliæ fomitē relinquant, alię ad distans sese etiam propagent, & morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresq; existentes, alij minime contagiosi acerbiores, ardentioresq; multo quum sint, et quo a uenenis contagio differat, et eiusmodi alia multa nulli dicere tentauere, satis quidem fecisse rati si horum omnium causas in occultas illas (ita ipsi uocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendum non modo sibi sunt arbitrati, sed & alijs præcepere. atq; his contenti in quāplurimis philosophati sunt, quod certe philosopho homine semper indignum existimaui. causarum. n. quum quædam uniuersalissimæ sint & remotissimæ a rebus, quædam uero propinquiores & particulares magis, a demum quædā propinquissimæ et propriæ, proprias quidē et ꝑpinquissimas in reconditis et difficilibus attigisse, aut Dei certe est, aut diuini. uniuersalisimis uero stare, ignaui & rustici ingenij est, medias uero inquirere, & ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribendas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verum enimuero, quòd tum sympathiæ rerum, tum & natura

contagionum in difficili atq; arduo positæ sint, et nos quidem concedimus. quin & ineptum quoque aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquissimas & proprias earum causas præsumat inquirere. uerum tamen idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodesse possint. quod institutum & mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. præteritam uero fuisse a maioribus nostris contagionum materiam, neminem mirari uelim, quando id accidat disciplinis omnibus, ut nō omnia ab ijs qui eas condunt, absolui possint. quoniam uniuersalia magis & rerum principia prosequantur. ita in ea quæ de natura est philosophia innumera quidem partim intacta, partim nō plane discussa relicta sunt. nam neq; quomodo intellectio in nobis fiat hactenus traditum fuisse uideo, neq; earum qualitatum quas spirituales uocant, naturam satis demostratam, & alia multa. quod et in re medica consimiliter quoq; contingit. in qua plurima adhuc super sunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa præterea intereunt eorum, quæ scripta iam fuere, multa uiuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum condicio & uicissitudo. Necessaria autem nec ne sit contagionum inquisitio, quam nos in præsenti aggredimur, si Dij annuerint, unusquisq; uidere poterit, qui ea legerit, quæ scribemus. Tu uero qualiacunq; hæc fuerint, quæ pro uetere instituto sacramus principi uiro, tibi autem quòd tua iam sint, & tui gratia enata, libenti animo accipies, tum & authoritate, quæ tibi est tanta, proteges, ut nemo calumnijs insectari audeat, quæ tibi accepta fuerint et sub tuo auspicio emissa.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA

LIBER I.

CAPVT PRIMVM.

RIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus uix natus equum Elephantemq; nihil reformidat, Miluum uel longe conspectum adeo expauescit, ut ad matrem statim confugiat. eadem agno & lupo et alijs multis inimicicia est. Marsi & Psili serpentes illesi tractant. Teßalos & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo uero Infantes in tabem uertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum uina absumit uase nec quicq̃ leso. Adamantem ferunt solo Hircino sanguine mollescere. mala medica inſperſo in eorũ cumulum pane flaccescere. unisono in cythara tacto moueri & aliud unisonum uidemus, quod ne prope etiam sit. concusso uero tympano e corio lupi confecto, dicuntur ea dißolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrum pilos et surculos. quid uero æque mirandum est quàm ignotum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes sese conuertat, quæ ad Polos spectant? quid q; Leo animalium omnium terror gallinaceo tamen gallo terretur præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum ficu statim mansuescere. Braßicæ et rutæ tanta inimicicia est ut iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari uidetur. Aurum neq; oleum, neq; aquam imbibit, argentum uiuum statim ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quam nec Adiantum admittit, q̃q̃ riuos & fontes amet. Calx uero & spongiæ et id genus, liquida omnia ita absorbent, ut mirari liceat quũ alioqui inter ipsa contrarietas non parua sit.

et illud quoq; mirandū est, q̄ oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus. et alio edente acerba quædam, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus cōspectum interficit. in fœtus signa quædam eorum transire uidētur, quę matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non uiuit, quum tamen septimestris uiuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem uidetur esse Echeneis paruus pisciculus, Remoram appellamus, qui medio in mari nauem ui atque impetu uentorum actam sistat, ut alij ferunt, aut saltem, ut alij, tardet. et infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena. inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium. Cap. 2.

PRimus autem, communis rebus omnibus, et admirandus est ipsius uniuersi consensus. in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem connexa ita hærentia esse uolunt, ut nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus possit, atq; ita separare ut uacuus locus intercidat. Mira profectò res est, hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria quæ sese pellere, atq; etiam interimere solent, nolle tamen seiungi, tantus est consensus ille rerum omnium in uniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, et cuius gratia fiat, non difficile certe erit assignare rationem, quam & omnes assignant, ne detur uacuum. quippe uacuum in natura esse non potest, quoniā nihil natura sustinet, nihil admittit quod frustra sit, quodq; uniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant, si uacuus sit ullus locus, in eo enim, nec quicquam fieri poterit, nec quicquam recipi. At uero si quis non solo fine contentus sit, sed & agens quoq; requirat, et quid nam illud sit, quod diuellenti resistat, & quomodo, non erit fortasse ita promptum reddere rationem tanti nexus. quando uniuersi partes neq; eum finem agnoscunt, neque per naturam appetere possunt, aut contrarijs iungi si contraria sint, aut sursum duci si grauia, aut deorsum si leuia. neque enim dicendum (ut quidam aiunt) uniuersi partes, tametsi non eum cognoscunt finem, dirigi tamen a cognoscente. quando hic non uniuersalem & primam causam quærimus, sed particularem & propriam: quale esse non potest eorum ullum, quæ immaterialia sunt. Sic enim perijsset natura. neque rursus dicendum, ut alij, qui materiam in causa ponunt, quæ per se semp continua sit, sine forma autem omnino esse non possit, un-

de accidat uniuersum semper esse continuum & plenum. materiæ enim neque actionem, neque resistentiam ullam iure possumus attribuere. Rectius igitur fortasse illud dicetur, primum finem quem omnia per naturam habent, esse ut sint, ac conseruentur: conseruantur autem substantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum & contactum extremorum, sic enim euitant uacuum, quo nihil esse potest inimicum magis omni naturę. atq; hoc est quod alij locari dicũt, locus enim fit unum corpus alteri, unde & recte aiunt locum esse locati conseruatiuum: quod profecto maxime fit, quum a uacuo præseruet. Non cognoscunt igitur eum finem substantiæ et corpora quæ in uniuerso sunt, per naturam tamen resistunt ne separentur omnino. Non enim necesse est, quæ gratia alicuius agunt, finem etiam cognoscere: sed alia cognoscunt quidem, alia per naturam agunt. In hoc autem simplici corporum nexu & loco, nihil alteri contrarium est, nulla uersatur inclinatio sursum aut deorsum. q; si contraria sunt aliqua inter se corpora, si certam habent inclinationem, habent quidem non quatenus simpliciter corpora sunt, sed quatenus talia puta calida et frigida grauia & leuia, quare & quatenus talia uim aliquã pati possunt, simpliciter autem non: quacunq; igitur intercidere uacuum posset, nexus & locus est necessarius substantijs omnibus: propter quod & omnia quæ intra primum corpus sunt, locum habent secundũ extrema omnia. quoniam secundũ omnia extrema uacuum intercidere posset. Primum autem corpus, quĩa per supremam et extremã supficiem, uacuo nõ est obnoxium, nec alterius conseruatione indiget, p internam solum superficiem locatur.

De Sympathijs Elementorum ad loca propria. Cap. 3.

I*Gitur quum omnia corpora finem eum habeant ut conseruentur, prima quidem rerum omnium conseruatio est, simplex illa locatio & nexus, quo præseruantur a uacuo ut dictum est. secunda autem quæ priorem hanc præsupponit, est certa & determinata locatio & nexus, quem consensum habent in primis elementa cum locis proprijs: neq; enim quatenus talia sunt calida frigida grauia & leuia, ubiq; conuenientem locum habent, sed certas sedes exposcunt & certos quorundam corporum nexus. atq; igni quidem qui pro natura debetur locus, est totum illud quod interiacet inter cõcauum orbis lunæ, & conuexam aeris superficiem, ubi conuenientissime collocatur. quoniam cum altero extremo illi orbi iungitur, a quo quàm optime per lumen conseruatur, cum altero uero*

Aeri, cui per caliditatem respondet, respōdere autem per utranq; qualitatem non datur, quoniam sic ignis iam Aer esset, quare per alteram si respondeat, sat naturę datum est. Aeris uero situs inter ignem & aquam q̄ aptissimus est. Cum hac enim humiditate cum illo caliditate concordat: porro aquę sedes inter aerem & terram est, cum altero enim humiditate, cum altero frigiditate consentit. Terra uero circa centrum in aquæ concauo locum habet, cui frigiditate respondet. In his igitur locis omnem habent elementa conseruationem, quam habere natura poßint. nam & simplicem illum nexum & locum habent, quo præseruantur a uacuo, tum uero & proprium, ubi propria eorum natura maxime bene habet. in reliquis autem locis priorem quidem & communem nacta sunt conseruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, ut per media contraria uiam sibi aperiant ad propria loca. Habet autem dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorū esse nexum certorum corporum, quibus consentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elementis loca sua, indiuisibile quiddam uidetur esse, quod uocāt ubi, ad quod per se feruntur tum tota ipsa, tum eorum partes, ac centrū sui faciunt. cuius signū illud est, q̄ si loco aquæ poneretur aer, terra nihilominus ad centrum ferretur, et si loco aeris poneretur aqua, ignis quidem moueretur ad locum, quo & nunc mouetur, quare accidere quodammodo Elementis uidetur moueri ad superficies aliorum. Dicendum duas elementa habere rationes, alteram quatenus una quędam natura est unumquodq; illorum, alteram quatenus partes sunt uniuersi & naturæ totius, ac certe quatenus una quædam natura sunt, sic profecto certum ubi, certumq; locum habent unumquodq; illorum, ad quod per se feruntur. ac ignis quidem locus est linea media inter concauum orbis lunæ & conuexam aeris superficiem, ad quam & ignis totus & pars eius quælibet per se mouetur, & centrum faciunt. Aeris uero locus est linea media inter ignem & aquam. Aquæ uero locus linea media inter aerem & terram. porrò terræ locus est centrum. at quatenus partes totius naturæ sunt elementa, & ueluti membra uniuersi, loca quidem eorum sunt ea quæ dicta sunt: sicut enim in animali partes inter se consensum & relationem non paruam habent, et in eo certos exposcunt situs, ita & in uniuerso quod perinde ac animal quoddam est, partes eius situs inuicem consentientes expostulant. alioquin uniuersum ipsum debite constitutum non erit. Non accidunt autem loca hæc elementorum ut partes sunt totius naturæ, lineis illis medijs ad quas mouentur, ut naturæ quædam per se, immo causæ & fines illarum sunt. si enim

quærat quis, cur ignis ad lineam inter lunam et aerem mediam moueatur, respondere licet iccirco esse q; eo pacto recte collocantur elementa in uniuerso, & natura tota suos consensus habet, nec ignis ipse bene haberet nisi in ea linea facto totius centro, hinc quidem lunæ concauum, inde aeris conuexum tangeret. atq; itidem de alijs quoq; dicatur, neque alia quidem est in locis elementorũ uis cõseruatrix, ut multi putãt, q̃ hęc quę dicta est.

De consensu partium in toto. Cap. 4.

Est autem & alius in elementis consensus partium quatenus in toto sunt: Constat enim si ui rarefactæ illæ sint sese condensare, si condensatę rarefacere: quousq; ueniant ad eum situm qui toti pro natura debetur. qui quidem consensus non minus prædictis est admirandus, tum q; mirum est, partiũ alias descendere in eo toto, alias ascendere, alias in latus ferri, tum q; ex causa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam et soni primum per hunc modum audiuntur, tum & primæ animalium motiones contingunt, & proiecta in aere cõtinuũ motum habent, & quo nihil admirabilius uidit tempestas nostra, Tormenta quoq; illa, per quæ mœnia & urbes tanto impetu demolimur, per hoc principium dant eam stragem. soni quidem nisi addensetur aer, non sentiuntur. quoniam qualitates quæ sensus mouent, omnes quidem subiectum in quo per se sunt, densum amant, medium uero per quod feruntur earum species, non omnes densum uolunt, sed quædam rarum exposcunt, quædam densius. Lux igitur in subiecto raro non uidetur, in densiori uidetur, medium uero per quod species illius transit, rarum esse oportet. quædam uero tam subiectum in quo sunt, q̃ medium per quod deferuntur species densius poscunt, ut sonus. qui si aut subiectum aut medium rarius habeat, sensum non mouet. qualitas ergo illa quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, ut in ligno & alijs, sicuti & lux, & odor & sapor, at species eius si mouere sensum debet, medium poscit continenter densum. dico autem densum nõ per admistionem terræ, sed ui addensatum, quod in Aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione et rarefactione tum subita fit addensatio partis post partem, more undarum, unde circulationes conflantur. quod non aliud est q̃ successiua quædam aeris addensatio in orbem facta, per quam delata species a primo profecto sensum dimouere potest. Fit autem successiua illa addensatio in aere prioribus quidem partibus subito ac ui densatis, subito etiam sese rarefacientibus ac

alias succeßiue densantibus. qui motus est partium in toto per consensum factus. Proiecta quoq; per eandem rarefactionem & condensationem portantur per aerem, partibus quidem, quæ ante sunt, uiam quodammodo aperientibus & propellentibus undationem, ijs uero, quæ circa et a tergo, succeßiue addensatis & rarefactis una post aliam, & proiectum uehentibus non aliter ac per undam, celeriter autem & impetu multo. quoniam nihil celerius est rarefactione, quę partium in toto fit. a principio autem segnior est motus propter resistentiam totius aeris nondum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese expandere, uelocitas longe maior augetur; donec summa fiat. ad quam quum peruentum est, lentescit sensim deinde motus, aere qui ante est plurimum rarefacto, ac iam condensatione continenter magis & magis desinente, minorata obsistentia. atq; hoc pacto tandem laxatio & solutio circulationum fit: unde & uectio demum cessat. In bellicis autem tormentis tantus impetus accidit igne multo repente genito e fomite, qui ui conclusus rarefactionem sibi propriam quærit. si igitur obsistens potentius ipsum sit, q̃ ignis, extingui ignem accidit, aut etiam generari non posse. sin contra ignis post luctamẽ multum potentior ipse sit, tum subita atq; ea quidem ingenti rarefactione facta, aut uas rumpit, aut obiectam pilam impetu magno extrudit. quæ mox per aerem eodem modo portatur quo & sagittæ, & proiecta reliqua. quæ omnia per consensum partium in toto fiunt. nihil autem contra naturam patiuntur partes, quum sese aut condensant, aut rarefaciunt, quamquam aliæ ascendant aliæ descendant. quoniam sursum aut deorsum inclinare non inest partibus, quatenus in toto sunt, aut mouẽtur, sed illi solum quod totius rationem habet, et per se est, atq; extra moueri uult: sic enim aut sursum inclinat aut deorsum. De motione autem animalium quomodo & ipsa per hoc principium fiat paulo post inquiremus.

De attractione & motu similium ad similia. Cap. 5.

Videtur autem & alia quædam plurimum admiranda, quæ inter affinia & similia uersatur, sympathia. Constat enim unum ad aliud moueri, donec & in unum coeant, quod & in elementis & alijs manifestum est, in aerem quidem inter bullas illas quæ in aqua fiunt. Videmus enim unam ad aliam appellere, & eo uelocius, quo proximiores fiunt. Similiter autem & in igne sæpius est uidere paruam flammam a maiori uelocißime trahi. in aqua autem & terra non

ita promptum est, propter eorum corporum incommoditatē. in mistis uero multis manifestißime cernitur. ut Magnete Electro Adamante et alijs pluribus, præcipue autem in animalibus & plantis. De quibus omnibus nunc in uniuersum quæremus, quomodo is motus fiat, mox de mistis nonnulla seorsum dicemus. Sunt ergo qui putent simile moueri ad simile propter ipsam similitudinem, qua sese mutuo conseruant. nam qua causa elementa mouentur ad loca propria, eadem & separata pars ad suam consimilem mouere uidetur. mouentur autem Elementa ad loca propria, ut locentur illic, unianturq; simili, a quo conseruantur, cur ergo & pars ad partem non moueatur ut illi uniatur ac conseruetur? quum maior multo & intrinseca magis sit earum similitudo, quàm elementi ad locum proprium. Sed certe hoc tametsi apparentiam quandam habeat, non tamen (ut arbitror) recte dicitur. pars enim separata, neque per cognitionem neque per naturam moueri ad consimilem potest, ac non cognoscere quidem manifestum est, per naturam autem non moueri. & signa sunt, & causæ ac ratio quæ conuincant. Primum enim uidemus similia hæc moueri non in omni distantia posita, sed certam requirere, atque eam quidem ualde paruam in multis: oporteret autem in omni distantia moueri, si per naturam, & similitudinem agerentur: similia enim ubiq; similia sunt, & eandem naturam habent. quemadmodum Elementa ad sua se loca ferunt, ubicunq; posita sint. præterea & quanto maior est moles eius similis quod ad aliud mouetur, tanto difficilius duci constat, ac ne posse etiam moueri, si maior accreuerit quantitas, quod contra fieri accideret si per naturam sese ipsa mouerent. quanto enim maior est in ijs quantitas, tanto facilius fit motus, quòd plus adsit eius naturæ & uirtutis quæ mouet. Indicant hæc non per naturam applicationem similium fieri: sed intercidere uim. quod & ratio quoq; commostrat. quærimus .n. nunquid per præsentiam unius similis ut Magnetis, natura & forma alterius, ut ferri, mutetur ab eo quod perse est, an non. ac mutari quidem nō uidetur, nisi corrumpatur, non corrumpitur autem. si ergo eadem remanet, quæ prius non præsente magnete, idem profecto faciet quod prius, & eandem inclinationem habebit, at prius inclinabat deorsum, ergo & nunc quoq; ad idē inclinabit. quare si sursum ducatur, contra ferri naturam fiet, & uim patietur. qua de causa non recte dicunt similia per naturam ad similia moueri. nec par est si elementa per naturam feruntur ad propria loca, ut & separata pars ad consimilem perse moueri debeat. quoniam separata pars iam facta est totum quoddam, quod perse propriam naturam habet sursum uel deorsum incli-

nantem, quæ donec manet semper illuc inclinat. Alij dicunt alterari ferrum a magnetis spetie, & ita alteratum per se moueri ad ipsam. Sed certe & hoc nihil est, & eadem quæstio redit. nam per speciem illam magnetis uel corrumpitur forma & natura ferri, uel remanet, si remanet & eadem est, cur non eandem habeat inclinationem?

Quid igitur? deficit ne natura in hoc, ut si similia mutuo conseruantur, modum non dederit quo unum ad aliud moueri poßit. Non deficit quidem natura, ac modum dedit quo simul coniungi possent. uerum non eum quo elementa mouentur ad loca propria, sed alium: qui quodammodo naturalis est, quodammodo uiolentus, de quo iam sequitur ut dicamus. Quoniam igitur nulla actio fieri potest nisi per contactum (ut in naturalibus demonstratur) Similia autem hæc non sese tangunt, nec per naturam mouentur unum ad aliud, necesse est si applicari inuicem debent, demitti aliquid ab uno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium sit. hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua simplex materialis uel spiritualis. Antiqui quidem ut Empedocles et Epicurus, quos e nostris Lucretius secutus est, efluxiones corporum, quas Athomos appellabant, principium eius attractionis ponebant. quæ quidem efluxiones ne negandæ quidem sunt (ut mox ostendemus) modus autem quem ipsi tradebant, sat rudis & ineptus erat. quem quoniam tum Alexander Aphrodiensis tum & Galenus satis aperte reprobant, a nobis prætermittetur. Verumtamen receptis Athomorum efluxionibus nos modum alium tradere posse uidemur, quo attractio similium fiat. meminisse autem oportet eorum, quæ supra dicta sunt de consensu & motu partium in toto. supposito igitur, q. a rebus effluant insensibilia corpora, dicimus ab uno ad aliud similium reciproce transmitti ea corpuscula, e quibus totum quoddam fit atque unum, uerum difforme in partibus, neque enim quæ iuxta. a. sunt & iuxta. b. eam habent rationem situs & raritatis ac densitatis, quam habent quæ in medio sunt. qua de causa partes in toto illo non debite se habent. Sicut igitur supra diximus in Elementis partes consensum habere maximum, & in toto moueri, quum debitum non habent situm & modo constringi modo laxari, ita & hic in ea athomorum nube se habere dicimus, ut partes in eo toto nunquam debite collocentur, & pro natura consistant, donec in unum non coeant: motis ergo particulis illis & subiecta simul in quibus sunt, moueri accidit, et simul coire. atq; hoc quidem modo si quis dixerit attractionem similium fieri, nullum (ut arbitror) astruet inconueniens, causam referens ad motum partium in toto. Cuius rei &

illud

illud esse signum potest, quod confricata quædam ut Succinum, & Adamas fortius surculos trahunt. quod si causa hæc in omnibus aßignari in uniuersum posset, non alia profecto quærenda a nobis (ut mihi uidetur) foret. Sed certe causa hæc non omnibus esse communis potest (ut mox dicemus). quapropter aliud fortasse principium inquirendum uidetur quam athomorum, quod commune omnibus esse queat. atque hoc quidem si non est corpus, quod ab uno ad aliud transmittatur, necessario erit forma simplex, et aut qualitas aut substantia. at certe qualitas nulla earum esse potest, quæ materiales uocantur, non caliditas non frigiditas, non alia (ut manifestum est). quare si qualitas ulla est, erit utique earum aliqua quæ spirituales uocantur. quod et multi existimant. Sed habet dubitationem non paruam, quo modo spirituale illud esse principium poßit illius motus. nam quod ipsum alteret simile ut ferrum, quod alteratum sese mox moueat ad magnetem, supra satis improbatum fuit. quod uero spirituale ipsum sit illud quod per se mouet, non satis rationabile uidetur. quoniam nihil per se moueri potest quod non sit aut corpus, aut saltem natura & substantia in corpore. porrò nec uidetur quomodo spiritualia hæc mouere poßint, præsertim trahere, quoniam productio eorum non cum motu locali fit, sed per quandam magis generationem partis post partem momento factam. Si igitur spirituales uocatæ species omnes qualitates quædam sunt, dicere fortasse nullo pacto posſumus per ipsas eiusmodi attractiones fieri. Si uero aliquæ illarum substantiæ sint, nihil (ut opinor) prohibet ad eas rationem omnem tam miri effectus referri, qui inquiratur a nobis. Recipiendum autem est (ut multis placet) spirituales species eiusdem rationis esse cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab ijs nisi modo subsistendi. eatenus n. materiales sunt, et dicuntur, quatenus crassa quadam existentia in materia sunt, & certos terminos poscunt. ingenitum autem est formis omnibus sese (quo magis possunt) propagare. quod quidem faciunt crassæ illæ formæ, quæ materiales uocantur, uerum propagare sese per eum modum, & existentiam qua ipsæ sunt, non utique possunt. sed tenuem & superficialem sui uel partem uel gradum producunt, quem Epipolim uocant. qui ob tenuitatem sui, & contrarium non habet, & momento gignitur ac propagatur, ceu soboles quædam. hæ igitur tenues & superficiales formæ aptæ imprimis sunt id quod sunt repræsentare, usque ad crassas illas a quibus productæ sunt. propter quod simulacra earum & species sunt appellatæ. propter tenuitatem autem, & quòd momento gignuntur, spirituales dici consueuere: eiusdem tamen rationis cum ijs, quæ & crassæ & materiales dicuntur.

Si igitur qualitates primę, substantiæ sunt elementorum ut multi Aristoteli attribuunt, aut etiam si substantiæ non sint, sed tamen quantum de ijs inducitur, tantumdem & de substantia subgeneratur, ut Auerroi Placet, aut uniuersaliter si substantiæ species spirituales habent, & ipsæ: uiam fortasse habere possumus ad ostendendum, quo pacto similium contractio & unio a substantia fiat per spiritualem speciem. Quippe de lato spirituali ab.a.ad.b. & reciproce.a.b.ad. a. quod eiusdem rationis sit cum.a. & .b. & substantia, quemadmodum ipsa, totum quoddam fit ex. a. & .b. & spirituali illo, in quo toto partes non plane debitum esse, & situm habent, nisi inuicem ita astringantur ut simul & a. & .b. coeant. sic enim totum illud bene habet, & secundum naturam coexistit: non secus ac si aer aliquis ualde distractus ad sese redeat, & partes quæ longius aberant in unum cogat et uniat. qui motus tandem est partium in toto sese ad suum situm mouentium a forma factus, quæ natura et substantia est. est ergo partim quidem naturalis (quoniam motus omnis partium in toto á natura fit) & a forma illa quæ in eo toto natura est, partim uero & uiolentus est, si ferro comparetur & extremis ipsis, quæ per se & ut grauia inclinationem deorsum habent, quod & aeri etiam rarefacto et distracto accidit; altero extremo quod sursum est descendente per motum partium in toto, quod non inconuenit parti, dum pars est, ut in toto certo modo moueatur; quo non moueretur si per se esset & ut totum. qua de causa partim uiolentus est motus ille extremis partibus, quoniam naturam propriam seruant. qua uel graues uel leues sunt, partim autem est naturalis, quoniam in toto mouentur & non per se. ad quæ si quis respiciat non alienum fortasse & ueluti paradoxum quoddam existimabit, quod Alexander dixit attractionem omnem a calore esse. si enim qualitates primæ, substantiæ sint elementorum, producant autem species spirituales eiusdem rationis, quæ longe productæ ad sua similia per dictum modum poßint applicationem eorum facere. calori quidem maxime & præcipue debebitur ea facultas. Latet autem nos caliditas illa, quoniam spirituales species sensibilem actionem non habent in alterando, quamquam in mouendo uim non exiguã prodant. atque hæc quidem sunt quę probabiliter de tanto problemmate nobis dicenda uisa sunt, ad quæ credenda & ea nos induxerunt, quæ Galenus & alij dicunt, quum eiusmodi effectus a tota interdum rerum substantia fieri dicunt, interdum a similitudine. quæ apud me non aliter intelligi poße uidentur, nisi per dictum modum. per similitudinem enim a Galeno intelligi simplicem relationem, aut relationis fundamentum, ego nunquam existimare

potui, quum hæc per se principium motus illius eße non poßint, neque enim relatio, neque fundamentum non tangens mouere ualent. sed per similitudinem ego arbitror speciem spiritualem accipiendam eße, quæ tangit. per totam autem naturam audienda est forma, quę sui speciem propagans, & ad consimile copulans mouere poßit. utrum autem mouere per dictum modum, qui sit motus partium in toto Galenus existimauerit an per alium, incertum est mihi. Sicut autem inter similia mutua uersatur attractio, ita & inter dißimilia, & contraria uersari propulsationem quandam mutuam consentaneum est credere. quod quoniam in mistis manifestum est magis, infra certius ostendetur, nunc ad reliquos elementorum consensus & dissensus pertranseamus.

De consensu & dißensu elementorum circa qualitates contrarias. Cap. 6.

EST autem & alia magnopere admiranda elementorum Sympathia & Antipathia circa eas qualitates, quæ contrariæ inter se sunt. ut caliditas frigiditas, humiditas, et siccitas. nam has quidem contrarias eße, & sese mutuo destruere atque interimere manifestum est. at uero quis non miretur, quum nihilominus uideamus certos unius contrarij gradus stare, ac quodammodo congaudere cum certis alterius. quosdam uero cum quibusdam non poße consistere. quasi caliditas specie tota & natura contraria non sit frigiditati. sed certis gradibus solum, quod quomodo se habeat, inquirendum. Quoniam igitur gradus certos & quandam intensionem habent hæ qualitates quos gradus phylosophi usque ad octo per quandam estimationem producunt doctrinæ gratia, manifestum quòd summus ille gradus, qui ut octo dicitur, cum nullo gradu sui contrarij stare & conuenire potest, sed omnibus aduersatur. at uero ille qui, ut septem est, eam non habet contrarietatem, ut omnibus aduersetur, sed ijs solum repugnat, qui supra unum sunt. cum uno autem et stat et concordat. qui uero ut sex dicitur cũ duobus consentit, reliquis contrariatur, qui supra duos sunt. quinq; uero cum tribus cõcordat, ijs dißentit qui supra sunt. quattuor porrò cum quattuor conuenit, reliquos qui supra sunt non admittit. quare contrariæ quidem sunt qualitates, sed non ita ut quilibet gradus cuilibet aduersetur sed certi certis tantummodo. quod natura quidem ita constituit ut mista fieri & conflari poßent. Fortaße autem nec fieri potest, ut gradu uno aut

pluribus unius contrarij inductis in alio, tolli amplius ab eodem & destrui possint, ut si.a. calidum in.b. frigidum gradum unum caliditatis induxit, fieri non potest ut.b. gradum illum rursus destruat, & a se repellat, ne cum septem suæ frigiditatis consistat. quoniam nihil in se ipsum agit, neque simpliciter, neque quatenus frigidum, in se quatenus calidum per unum gradum. Si enim ageret, ageret quidem inducendo frigiditatem aliquam. aut ergo inducet quam habet iam, aut quam non habet, at ea quam habet, produci quidem non potest, ut pote quæ iam habetur, minus uero ea quam non habet, & iam amisit, quoniam per illam actu non est, nec est a quo fiat. relinquitur igitur ut gradus ille unus caliditatis in.b. cum septem frigiditatis stet & conueniat, similiter & de alijs dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab.a. producatur in.b. & post ipsum alij, & quomodo cum actione simul & reactio fieri possit. tangentibus enim se se.a. &.b. Si quidem potentius est.a. quomodo patitur? si uero impotentius quomodo agit? si æque potens quomodo aut actio aut passio fit? quid igitur quisque hac in re dicat, nostrum institutum nõ est nunc recensere; quid autem rationabiliter existimemus nos, in medium breui afferremus, quædam declarationis gratia præmittentes. Primum quidem quòd in actione contrariorum consideranda est potentia, per quam fit actio, qualis sit & quanta, deinde illud quod inducitur, ac demum in quod proprie agunt. ac potentia quidem semper mensuratur per gradus illos secundum quos est contrarietas. quoniam enim graduum quidam quibusdam contrarij sunt, quibusdam non, uniuersaliter nulla actio fit inter eos qui contrarij non sunt, nec ab ijs potẽtia resultat, sed ab ijs solum qui contrarij inter se sunt. Illud uero quod inducitur semp est remissißimus gradus incipiendo ab uno uel forte a medio aut minori, ascendendo uersus summum. Contra uero illud in quod fit actio, semper est intensior gradus, descendendo a summo ad minimum. Ex his fit, ut tangentibus se.a. &.b. siue æqualia sint, siue alterum potentius, semper alterum in alterum reciproce necessario agant: & si enim.b. simpliciter impotentius sit, frigefaciet tamen.a. & necessario gradum unum primo inducet, mox & duos & ita alios consequenter. quoniam id in quod proprie agit, est gradus summus, ut octo ipsius.a. calidi, ad quem.b. contrarietatem habet per omnes sui gradus. aget igitur per potentiam resultantem ex omnibus gradibus, quod autem inducit est gradus ut unum frigiditatis, ad quem.a. contrarietatem non habet, nisi p gradum unum qui est ut octo. per septem. n. non contrariatur. Siquidem unus frigiditatis gradus cum septem caliditatis stat, & contrarietatem non habet.

bet. potentia igitur per quam. a. agere potest in gradum illum ut unum frigiditatis qui inducitur, non resultat ex omnibus, sed ex uno solum, quare resistat. a. per solum gradum unum. quum ergo. b. per omnes suos gradus agat. a. autem per unum tantum resistat gradui uni qui inducitur, fiet quidem ut necessario primus ille gradus inducatur, nec obstabit pars non passa, quoniam & ipsa per gradum unum solum aget, per septem enim non contrariatur. at uero & secundus pariter inducetur eadem ratione, q̃. b. aget in gradum ut septem ipsius. a. cui per septem sui gradus contrariatur, a. autem in gradum ut duo qui. a, b. inducitur, non aget nisi per unum gradũ, hoc est per illum qui est ut septem, quoniam duo frigiditatis gradus cum sex caliditatis stant, & cum ijs contrarietatem non habent. resistet igitur. a. per unum solum gradum. b. autem per septem aget, quare necessario & secundum producet gradum, & consimiliter tertium, & ita deinceps, quoniam semper maior est potentia per quam agit, quàm ea per quã resistitur gradibus, qui introducuntur, quæ semper non nisi per unum est aut forte per minus & minus in infinitum, Idem dicatur & de. a. respectu. b. nam quum. a. agat primo in gradum summum. b. cui cõtrariatur per omnes suos gradus, inducatq; gradum unum caliditatis, cui. b. non resistit nisi per gradum unum qui est ut octo, per septem enim non contrariatur, necessario quidem fit ut. a. primum caliditatis gradũ introducat in. b. mox & secundum & alios eadem ratione, quo pacto tandem fit, ut & actio fiat & reactio inter contraria, quod non sine fine quodam magno a natura institutum est, quo mista conflari possint, alia quidem inanimata terræ metalla lapides & id genus, alia animata plantæ & animalia, & ipse demum homo, de quorum mistorum Sympathijs superest iam ut dicamus.

De Sympathijs & Antipathijs mistorum, et attractione similium. Cap. 7.

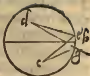
HAbent ergo & mista ipsa sympathias suas, & antipathias & quidem admirandas. atque inprimis eas habent, quas habere Elementa dictum est, imo insignius propter densitatem materiæ. Sicut enim ignis & aer elementa non lucent, non sonant, nec calefaciunt, nec odorem aut saporem edunt, nisi addensentur, ita nec alias uirtutes ita exquisite ostendunt, uti quum per mistionem sunt cõdensata. Igitur & communem uniuersi consensum loci & nexus in primis habent mista, tum uero & eum qui est partium in toto. Constat enim si ui

fuerint addensata sese rarefacere, si rarefacta densare. at uero & ad loca elementorum in ijs prædominantium moueutur, ac postremo similia quoq; & affinia ad sese trahunt, quod in quibusdam admirationem non paruam præbet, ut in magnete electro adamante & plantis, & animalibus. quanquam particulares quasdam dubitationes habeant consensus isti. nam si per similitudinem (ut supra diximus) fit hæc attractio, cur magnes non potius magnetem trahit quàm ferrum, & ferrum cur non potius ad ferrum mouetur quàm ad magnetem. quæ nam affinitas est pilorum, & surculorum cum Electro et Adamante? præsertim q; si cum Electro affines sunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui dissimilis electro est. at uero & illud dubium est, utrum omnia sua similia trahant, ut lapis lapidem & caro carnem & reliqua, de quibus nihil constat, deinde & quæ non sit illa similitudo, utrum spetie an genere, an in accidente aliquo sit. sunt qui dicant similia esse oportere, sed non eadem, propinqua autem. ac propterea simile moueri ad aliud, a quo perficitur magis, quod supra satis est improbatum. Si enim natura graue est, donec natura illa remanet, semper deorsum inclinabit. uidetur igitur mihi similia esse oportere, & eadem spetie, quæ sese mutuo trahunt. dico autem eadem spetie, aut actu aut proprio subiecto. uoco proprium subiectum id a quo emittitur spirituale illud quod trahit. quod sæpe in mistis latet propter mistionis difformitatem: per quam sæpe aliud actu sunt, aliud potentia. pili igitur & surculi ad Electrum fortasse, & ad Adamantem trahuntur, non qua pili sunt, sed qua aut aer in ipsis inclusus est, aut principium aliud, quod primo trahitur, & rationem analogiamq; habet cum eo quod per se trahit, in quo & Adamas, & Electrum conueniunt per principium utrique commune. quapropter & Magnes, & alia multa non trahunt fortasse, per id quod actu sunt, sed per latens aliud in ipsis principium, quod simile ferro est aut ipsi, aut principio in eo. Simile autem omne trahere suum simile si analogum sit, & potentiam habeat, consentaneum est credere: quoniam ita in elementis apparet, & eadem est omnium ratio et finis. Interdum autem spirituale illud, quod trahendi principium est, ualidissimum est, interdum debile, sicuti & principium & forma a qua demittitur. propter quod alia similium ualenter sese inuicem applicant, alia segniter & impotenter, per se autem, debere se omnia ita habere, non solum ratio est, quæ omnibus est communis, sed & experientia apparet. Nos enim præsentibus multis e nostris medicis experientiam multorum fecimus, perpendiculo bene & concinne aptato, quale est in naui-

gatoria pyxide. ac manifeste uidimus, magnetem trahere magnetem, ferrum ferrum, tum magnetem trahere ferrum, ferrum magnetem. porro electrum parua electri frustula rapere, argentum attrahere argentum, & quod ualde mirati fuimus magnetem uidimus argentum trahere, item Electrum non solum surculos & paleas mouere ad se, sed & argentum. uidimus quoque idem frustum magnetis per unam faciem magnetem trahere non ferrum, per aliam ferrum non magnetem, per aliam utrunque. quod indicium est in una parte plus esse magnetis, in alia plus ferri, in alia utrunque æqualiter: unde fiat diuersitas illa tractionis. quare nemini dubium esse debet, similia omnia per se, se inuicem trahere, nisi per accidens, impediantur.

Nunc & de motu illo quæramus quo perpendiculum illud temperati magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos spectant. qui ad similium quoque attractionem reducendus uidetur. quamq̃ sunt qui non trahi ullo modo perpendiculum illud putent, sed cœli uertigine omnia perturbante, sese ita constituere, ut quiescat magis quo potest. talis autem est linea quæ ad polos spectat. alij existimant ferrum illud sese ad eas stellas conuertere, quæ in polis sunt, non aliter quàm herbæ quędam ad solem ut heliotropion Tragopogum, & Ornithogalum, quorum neutrum rationabiliter dicitur. perturbari enim a cœli uertigine omnia, falsum est, quando illa huc non pertingit, & multa quiescere hic uidentur. quòd si causa illa ad perpendiculum faceret, utique & sine temperamento magnetis ad eum situm sese conuerteret. a stellis autem nulla attractio fieri potest, nisi quæ a calore per accidens fit, calefactis quibusdam, quæ mox per naturam sursum tolluntur, aut forte circumaguntur cum sole, uaporibus qui in una parte facti sunt, & succeßiue de una in aliam fiunt, recipientibus impetum succeßiuum, & in orbem, sicuti principium a quo generantur in orbem fertur. unde accidit quosdam teneros flores & folia propter humiditatem circũuerti cum sole, hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Constat præterea perpendiculum illud declinare a linea, quæ ad polos spectat, in nostro quidem hemisperio, quod est a fortunatis insulis ad Catygarã, declinare dextrorsumq́ gradus circiter nouem, in alio aũt hemisperio, ultra insulas fortunatas, declinare sinistrorsũ, et modo plus, modo minus. obseruãt. n. qui ad nouũ orbẽ nauigãt, quum peruentum est ad meridianũ quod p Astores uocatas insulas trãsit, mutari perpẽdiculum: et quum in nostro mari dextrorsum flectat a polo, illic sinistrorsum uerti. ut si polus arcticus sit. b. perpendiculum in nostro mari

ubi.c.in alio autẽ mari ubi.d.declinabit quidem in nostro mari.a.b.polo per lineam.c.g.in alio p lineam.d.e. Nos igitur diligentius rem considerantes dicimus causam, q̃ perpendiculum illud ad polum uertatur, esse montes ferri & magnetis qui sub polo sunt, ut negotiatores affirmant, quorum species per incredibilem distantiam usque ad maria nostra propagata ad perpendiculum usq;, ubi est magnes, consuetam attractionem facit, propter distantiam autem quum debilis sit, non moueret quidem magnetem, nisi esset in perpendiculo, quare et si non trahit usque ad principium unde efluxit, at mouet tamen, & propinquiorem facit quo potest. quòd si naues forte ullæ propinquiores sint illis montibus, ferrum omne earum euellitur, propter quod nauigijs incolæ utuntur clauis ligneis astrictis. propter situm igitur eorum montium declinat perpendiculum in nostro mari dextrorsum, in alio sinistrorsum a polo. Polus. b. montes magnetis ubi e, h perpẽdiculum in nostro mari, ubi. c. in alio ubi g. in nostro igitur mari declinabit a polo per lineã. c. h. in alio per lineam. g. e. Attractio autem hæc ad Athomos & corpuscula reduci posse non uidetur, quoniam corpus nullum in tãta distantia demitti potest, quod unũ continuum facere poßit ab ijs montibus usq; ad nostra maria, speciem autem spiritualẽ nihil demitti prohibet, quod & in lumine manifestum est, cuius speciem a supremo orbe & stellis huc usq; demitti constat. qua de causa attractiones similium ad corpora uniuersaliter reduci poße, supra non arbitrati sumus.

De Echeneide quomodo firmare nauigia posit. Cap. 8.

MAius miraculum præbet Echeneis piscis, si modo uerum est, quod fertur, aut firmare nauigia, aut tardare. Causa si qua est, non alia certe esse potest, quàm partim attractio per species prædictas facta, partim uacuum. modus autẽ est duplex, unus, ut piscis ille non causa sit eius retentionis, sed signum alterius quod retinet, alius, ut etiam causa sit. primum igitur nihil prohibet saxa & scopulos ubi Echeneides degunt cõsimilem speciem usq; ad nauigia mittere, qualem et montes magnetis ad ferrum in nauigijs fixum, sicut igitur si ferrum fortiter & tenacißime nauigio infixum esset, ita ut nec extrahi posset, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, sed firmaretur, tamen,

tamen, ita & circa scopulos Echeneidum accidit transmissa ad naues spe tie, quæ uel ad clauos earum uel ad aliud analoga sit, retineri ipsas. quare inuentus illic pisciculus ille, signū dat subesse scopulos eos, qui firmare nauigium possint. Si uero non signum est Echeneis, sed causa eius detentionis, oportet existimare ipsam primo arctissime affigi nauigio, ut euelli non inde possit, nisi ui multa, ab ipsa uero ad certos scopulos & ab ijs ad ipsam mutuo demitti uel speciem uel etiam corpuscula more torpedinis, quæ con suetam tentent attractionem similium, nec ipsa igitur nauis attrahi in fun dum potest propter resistentiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem aflixionem ob uacuum, unde fit ut firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem. quo pacto fieri posset ut ferri frustum in aere pendere quidē sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidem contingeret si desuper magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantum ipsum deorsum inclinat, equali potentia posset: sic enim in aere firmaretur ferrum. quum enim potentia quæ deorsum mouet, certa sit, certa item quæ sursum trahit, fieri potest ut modo altera potentior sit, modo utraque æqualis. æquales igitur si sint, pendere in aere ferrum necesse est, nihil ergo prohibet & nauigium tantum resistere ne deorsum trahatur, quantum species ipsa in contrarium trahere nititur, quare firmari necesse est. nec plura quidem dici aut inquiri debent de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum & quomodo se mutuo pellant. Cap. 9.

Sicut autem sese similia trahunt propter conseruationem, ita dissimilia & contraria propter eundem finem sese mutuo pellunt, & fugant. quod in antiparistasi multorum patet, in plantis autem & animalibus manifestissimum est. quæ uti affinia et familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda a se abdicant. ob quam causam & candellæ flamma iuxta posito aliquo ualde frigido, ut ferro & similibus, in latus abscedit. est & magnetis genus quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari solent, ut alter ferrum ad sese trahat, alter pellat. quamquam nos quum hoc experimētum in medium olim inductum esset, monstrauimus non id accidere, q ferrum abigeretur, quāuis perpēdiculum in latere ubi erat magnes, pelli uideretur, causam autē esse, q magnes ille eorum esset qui magis ferrum quàm magnetem trahit. applicitus ergo perpendiculo trahebat latus in quo magnes non erat commistus, ex quo fiebat ut latus al-

terum magnete temperatũ necessario abscederet, propter quod uidebatur pelli ab applicito magnete. Verum nihil prohibet etiam talem inueniri magnetem, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro contrarium sit. Eadem de causa et cucumis recuruatur supposito oleo, quoniã aquæ multum continet, presertim dum in incremento est, aquæ aũt et oleo non parua discordia est, et nature contrarie. quum igitur p contrarias species alterũ ab altero abscedat, crementum cucumeris in latus fit, unde recuruari uidetur. Adianton porrò nõ madescit, neq; aquã admittit pp siccitatem supficiei, quæ aquæ cõtraria est, et eam solet repellere, quẽadmodũ in puluere & pennis & alijs siccis contingit: in quibus nõ consistit aqua, sed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur. rotundatur aũt quoniam duobus modis aqua sitũ naturalẽ exquirit. uno modo motu elementi descẽdendo ad locum proprium qũ potest. potest autem quum sup aliquo plano statuitur, quod contrarium non sit, et descensum eius non impediat, ut ferrum & lapides & id genus, super quibus coextenditur, et descendit aquæ quantũ põt. alius modus est, quũ non totũ extra mouetur, sed partes ĩ toto, querentes cõuenientißimum situm. quod tum fit, quum incidit in subiectum, qđ propellit undiq; partes. quod faciunt multa siccorum p contrariam speciẽ. propter quod non motus elementi fit ad locum suum, sed partiũ in toto sese apte locantium, quantum expedit et bene est, talis autem situs est, quũ partes contrarium tangunt secundum minimum quo poßint, et quo magis unitæ sunt & propinquæ inuicem. quæ omnia maxime præstat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit & breuißimas habet ad centrum lineas. pp quod aqua in sicca incidens rotundatur. Signum aũt ꝙ in Adianto non consistat aqua propter siccitatem, id est ꝙ duabus existentibus Adianti speciebus albo et nigro, nigrum quidem madescit, ꝙ humidioris superficiei sit, album autem non, ꝙ siccioris. ad has causas & letalis Cathablephæ aspectus est reducendus, quippe spiritualis species quæ ab ipsa ad distantiam multam protenditur ob contrarietatem & antipathiam quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit ac fugat unde & homo perit.

Cur calx & pannus & alia multa sicca existentia aquam promptißime admittant. Cap. 10.

SEd qui fit, ut si quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamen & pannus & linea & farina & spongiæ & ossa & terrarum genera, ut sphragis, & bolus armenus & eiusmodi sicca exi-

stentia omnia, aquam & liquidum omne promptissime admittant. quin imo quod unum est, uidemus in spongijs & lineis aquam quasi trahatur, sursum etiam ascendere, in calcem uero adeo intime ingredi & penetrare, ut eam dissoluat. An sicca foraminulenta, & (ut dicunt) porosa sunt omnia: sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos. quæ igitur angustos habent sicca existentia aquam non admittunt. nam neque quatenus porosa sunt, neque quatenus sicca recipiunt. quæ uero laxiores habent poros, quamquam ob siccitatem quodammodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa admittunt. in ijs enim tangente aqua abscedit e foraminibus aer, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter uacuum aqua, propter quod & ascendit etiam. quòd si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua & ad particulas omnes quanuis minimas. quapropter, quod calx & dissoluitur, & incalescit. dissoluitur quidem, quoniam penetrante aqua ad partes omnes remollescit earum nexus, propter humiditatem unde & separari accidit. incalescit uero facta separatione, igneis particulis quæ prius dispersæ & diuisæ fuerant & quodammodo in potentia, nunc actu factis atq; unitis & potentibus agere iam. quapropter tũ Calx ipsa tum & aqua incalescũt et feruẽt.

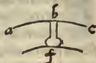
Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat ut tangente aqua aer e foraminibus abscedat, nunquid ipse per se abit? an propulsatur ab alio, & si propulsatur, quomodo & a quo propulsatur? Sunt qui dicant propulsari aerem, q; densetur ab aqua, atque in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc, quum densari non possit aer nisi a frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius. Condensatio præterea certum terminum habet, ultra quem non procedit, at motus eius aeris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

Alij putant propelli aerem ab aqua ob pondus aquæ. quoniam spongiosum ipsum in quo est aer, in aqua aliquatenus immergitur, et partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aeris superstent. descendentibus ergo ijs quæ superstant, aerem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit. et si enim quantum superstat aquæ descendere possit, et aerem qui sub sidet propulsare, quum tamen uentum est ad lineam illam, p quam non amplius superstat aqua, quid erit mox quod rursus propellere aerem possit? neq;.n. dicẽdum est aerem primo propulsatum alium pellere, et hunc aliũ, et ita successiue, quoniã, quum totus aer ille cõclusus a primo p partẽ post partem tãtum abscessit, quantum est locus, quem aqua occupauit, tum non

ultra impulsio fit partium aeris, sed cessat. oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aerem donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione non pondere propellat aerem, sed per species contrarias, ut supra dictum est, contraria & dissimilia sese mutuo pellere. dissimilis autem & extraneæ naturæ est aqua & quæ aquea sunt, cum aere, quare tangens, uicinas sibi propulsat partes, quod uel facillime fit propter tenuitatem aeris, qui promptissime impulsum omnem recipit. succedente igitur aqua ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aeris in foraminibus clausi. atq; hoc quidē si quis dicat, incōueniens (ut arbitror) nullū astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem perse ullam aeris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cædere qui in poris continetur aer, attrahere autem porosa humidum non quatenus porosa (licet uiæ requirantur) sed quatenus exsiccata & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia nanque perse & per naturam sicca sunt. ac talia quidem attrahere humidum non possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis a simili fit. alia uero sunt quæ perse quidem & natura humida sunt, per accidens autem sunt exsiccata, remanet tamen in ijs forma sua & natura cum uirtutibus omnibus, quas a principio sortita est, inter quas est, & spiritualis species, quę attrahere nata est quod simile est, simile dico non quatenus tale per accidens actu est illud, cuius est species, sed quatenus per naturam & perse tale est. quæ igitur porosa sunt, maxima pars exsiccata per accidens sunt, perse autem in humore constituta. propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem attrahendi, quod in siti manifestum est. tangente igitur aqua nihil mirum, si a poroso exsiccato & carente naturali humido, trahitur ad partes omnes quod contangit humidum, ac talia sunt, calx spongiæ, linea & terrarum genera. Adianton autem & pennæ & id genus, non solum q; angustos poros habeant, sed fortasse q; sicca perse sint, aquam non admittunt. Non tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema: dicentes rationem eius rei non esse propulsationem ullam, non esse attractionem quæ a sicco fiat, sed esse motū aeris illius, qui in foraminibus clauditur, qui sese naturaliter mouet a loco, ubi præter naturam tenebatur, ut cum toto suo uniatur ac coextendatur secundum naturam. quippe Elementorum partes nunquam naturaliter locantur, nisi toti sphæræ aeris ita coextendantur, ut nulla earum exerta sit, & abscedat a toto,

toto, sed omnes æqualiter in eo consistant. quæ e causa fit ut aer qui in foraminibus siccorum conditur, tam & si toti continuetur per unum extremum, non tamen illic secundum naturam cõsistat, sed uiolenter. ut si aeris totius superficies sit. a. b. c. porus uero in quo aeris pars concluditur. b. f. aqua tangens ubi. f. uiolenter quidem tenetur aer in. b. f. cuius signum est, q. si dirumpatur porus, aer quidem qui in eo erat ad superficiem totius. a. b. c. ferretur coextendeturq; illi, atque ita unietur, ut æqualiter secundum partes omnes in eo locetur, & totum unum faciat æquale undiq;. Indicat hoc non contineri secundum naturam partes aeris in poris clausi. Permanent tamen in illis nec abeũt dum porosum est in regione & sphæra aeris. Si enim inde dimoueretur, necessario aliquid aliud succedere oporteret, quod certe aer esset. cur igitur succedat hic, ille abeat, quum nulla ratio magis huius sit quàm illius, præsertim q. si hic succederet, & ipse quidem pari ratione uiolenter detineretur in poris, si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, qui pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita in infinitum. necesse igitur est primum aerem quem casus ab initio illic conclusit, illic etiam permanere, dum porosum in sphæra aeris continetur, at ubi fiat ut porosum non iam undiq; in sphæra aeris sit, sed aut in aqua totum ponatur, aut aqua saltem per aliquod extremum tangat, tum qui in foraminibus est aer, extra statim fertur & mouetur ad locum totius, cui succedit aqua. quæ quidem uiolentiam aliquam & ipsa patitur, propter eandem causam quòd & ipsa a toto suo abscedit, uerum minus uiolenter tenetur illa in eo poroso q̃ aer, propter conuenientiam naturæ: quæ in utroque grauis est & quandam habet analogiam. est autem & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursum trahi, quoniam id quod trahit & mouet, est aer totus qui in poris conclusus recessum quærit, quod uero mouetur, est pars aquæ minima quæ in poros paruos trahitur, & parum resistit propter paruitatem, cui idem accidit quod trocleis per helices fabrefactis, quum per illas pondus uel maximum eleuamus, q. sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signum autẽ quòd aqua consimiliter attracta facile sequatur, illud est, quòd si porus sit ualde latus qualis est fistula, nõ succedit aqua, nec aer qui in ea est fistula, abscedit, in paruis autem & obliquis poris abscedit. aut igitur hæc est causa ingressus aquæ in ea quæ porosa sunt, aut & aliæ concurrunt, ut propulsatio, quæ per species fit, & attractio humidi, quæ a poroso accidit. de quo satis iam dictum sit.

De analogia rerum in agendo. Cap. II.

Est præterea rerum consensus & dissensus alius in agendo aut simpliciter aut pro certo fine. neque enim omnia in omnia agunt, sed certa solum in certa. quorum ratio quærenda quidem est, sed in uniuersum. ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, præsertim si certi cuiusdam gratia futura sit. Sunt autem facultas agentis, aptitudo materiæ, et applicatio conueniens. dico autem applicationem contactum, situm, moram, & in quibusdam organa. hæc igitur quum consentiunt omnia, tum actio sperata fit, & obtinetur finis. & quæ eiusmodi sunt Analoga dicuntur. si uero aut omnia, aut plura, aut & unum horum deficiat, actio quidem frustratur, aut simpliciter, aut pro fine, & hæc non analoga uocantur. Accidit autem sæpissime aliquod unum, aut plura ex his deficere: interdum enim agentis potentia minor est quàm oporteat, interdum maior. quare sæpe priusquam intentam inducat formam, subiectum aut absumit, aut liquat, aut in uaporem uertit. qua de causa magna flamma nutriri in parua candela non potest. Colliquat enim statim pabulum totum, quod sensim in fumum & inde in flammam uerti debebat. quandoque materia ipsa inepta est. neque enim ex terra aut aqua flamma unquam consurget, sed uapor, qui abibit. at neque ex luto neque ex lapide, nisi hæc forte in alia multa prius conuersa fuerint. quòd si flamma futura sit, ex misto fiat oportet, neque ex omni, sed ex sicco aut unctuoso, propinquo naturæ ignis. ita nec homo nutrietur ex quolibet, uel etiam tenero. neque enim ex gramine uti equus. quoniam aliena est ea natura a natura hominis. aliena autem sunt in uniuersum, alia ob qualitates contrarias, quæ longe distant, alia ob spirituales, quæ contrariorum sunt & refugere animam faciunt. aut & quædam etiam repellunt. alia ob substantiæ modum, qui est aut duricies, aut mollicies, aut crassicies, aut lentor et eiusmodi: ob quæ, aut non trahitur quod oportet, aut non pellitur quod oportet, aut non miscetur quale oportet. sæpe autem conuenientia erunt, & agens, & materia, sed applicationis modus non conueniet, aut enim non plane fiet applicatio, aut non consentit propter figuram uel uias & foramina, quæ aut laxa plus æquo sunt, aut angusta: interdum contactum prohibet spiritualis species: interdum nimis arcta & astricta quædam tenet aut species, aut uacuum. Interdum contactus fit, sed mora aut longior fit quàm deberet, unde exuritur materia, aut breuior fit, quàm oportuisset. sæpe actioni obstat partium situs. miro enim modo mista

composita sunt. alijs uilli per longitudinem protenduntur, alijs per latitudinem, alijs in orbem, alijs aliter. qui modi pene infiniti sunt. propter quae alia per longum bene solubilia sunt, alia per latum, alia aliter. quae res in alterationibus quoque actionem non parum euariat. quaedam postremo certa instrumenta requirunt. propter has igitur causas non omnia in omnia agunt, sed certa in certa solum. Fulmen aurum & uina colliquat nihil laeso loculo & uase. in aurum enim & uina penetrat et tangit, & moram trahit, & propter acrimoniam caliditatis eliquat. ad loculum autem & uas debita applicatio non fit, aut propter laxitatem foraminum, aut propter paruam moram. aurum non imbibit oleum & uinum, aut propter angustiam foraminum, aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium, quae seiuncta ea tenet. argentum autem uiuum uel auidißime ebibit, q. statim penetret in foramina, et attrahatur propter similitudinem et sympathiam. oleum aquae misceri non uult, uino autem miscetur melius, optime autem cum uino aqua. liquidorũ enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene. bene quidem quae aut unam et eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt. aqua igitur cum aqua, & uinum cum uino optime commiscentur, quoniam unum sunt, & unum continuum constant. uinum autem cum aqua bene et ipsum miscetur, quoniam si forte unum non est cum aqua, nec continuum facit, sed contiguum solum, q. forma differat & terminis, diuidi tamen cum illa faciliter potest in particulas minimas. diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elementorum, tum liquidorũ est, ut eorum partes meliorem situm habeant quo poßibile sit. melior autem situs est ille, quo partes minus distant inter se quo possunt: & si quidem datur, continuae fiunt inter se, si uero non datur, quia formę non unum sint, propinquiores tamen et unitae magis quo possunt, partes esse uolunt et quęrũt. propinquißimus autem situs est, quo distant solum per interpositionem unius minimi, quod ultra diuidi non potest. Si enim distarẽt per interpositionem trium uel quattuor minimorum, maiorem procul dubio uiolentiam sustinerent, quare mutuo sese ad minimas particulas diuidunt, sic enim melius locantur. que uero liquidorum, neque unam substantiam habent, neque inuicem diuisibilia sunt ad partes minimas, illa bene miscibilia non sunt. talia autem sunt, quae & naturas ualde diuersas habent, et alterum illorum fortis et compactae mistionis est, quale oleum, quod cum aqua plurimum distat natura aereum & igneum existens, & pingue et fortiter mistum. propter diuersam igitur naturam cum aqua neque continuum fieri cum illa potest, neque plane contiguum

tum q; particula quælibet illius non bene diuiditur pinguis existens tum quod altera ad alteram attrahitur (ut est uidere) propter aerem, qui plurimus est in oleo. quare non admiscetur illi, sed superstat. dupliciter. n. bene locantur liquida, aut quum ad minima diuiduntur, aut quum alterum subsidet, alterum superstat. Superstant autem quæ leuiora sunt & cum aere consentiunt magis quale oleum: ad minima uero miscentur, quę aquea magis sunt. Vinum igitur quòd aqueum magis sit, sed tamen & aeris atque ignis plurimum habet, & si neque ipsum optime miscetur oleo, melius tamen miscetur quàm aqua. mira res est argentum uiuum, quod liquidorum nulli admiscetur, sed durioribus solum, & ijs non omnibus, sed auro & argento & stanno, et plumbo, in quæ ita imbibitur, ut mollia ea reddat. liquidis autem alijs non admiscetur: quòd propter pondus subsidat omnibus, & q; diuersæ multum naturæ sit, & fortis mistionis, neq; igitur unum continuum cum alijs facere potest, neq; ad minima cum ijs diuidi. est autem fortis mistio, alia quidem in duricie consistens, alia quæ diu & fortiter agitata est, & miscibilia habet ad quam minimas partes redacta, sic enim separari inuicem non facile possunt, tum quòd propter propinquitatem similia similibus sese astricta tenent, quare quum dissimilia dissimilibus minutissime commista sint. similia in sua consimilia ualde possunt, propter propinquitatem, tum forte & propter uacuum, quod propter eam partium uicinitatem plurimum obstat, ne separatio particularum componentium fiat. est autem mira ea mistio et compositio in argento uiuo. Constat enim e calidissimis simul & frigidissimis partibus, uerum redactis ad tam minimam quantitatem, & ita ordinatis ut pene sese omnia tangant, & similia iuxta similia, & iuxta dissimilia sint, quod plurimum facit ad continendam mistionem. propter hæc igitur alijs liquidis non miscetur: durioribus uero quibusdam miscetur ut auro argento stanno et plumbo propter sympathiam naturæ (ut dictum est). attrahitur enim in eorum uocatos poros ad particulas omnes. propter quod & ea mollefacit: non secus ac alia liquida, ut aqua, solent duriora porosa ut ligna & eiusmodi, mollia reddere. ipsum quoq; duriciem quandam & consistentiam recipit, si prędictorum scobes cum eo misceantur: attrahit enim & ex ea commistione consistentiam acquirit. quod plerosq; fallit putantes per eam uiam posse argentum conflare, nescientes non ueram mistionem fieri, sed apparentem, p iuxta positionē quorundā constitutam, quę facillime solui possint et separari. Simile quiddam pati & Adamantem censendum est, si modo uerum est hircino sanguine solo mollescere. penetrat enim & ipse in adamantis foramina

ramina usq; ad minimas partes propter analogiam, quæ est uel in principio communi, uel foraminum ratione, propter quod & mollescit. quæ autem analogia particulatim ea sit, Deo et naturæ notum est. habere autem sympathiam ad quædam Adamantem, et commune attrahendi principium, illud mostrat, q. & paleas & surculos trahit. quare nihil probibet & ad hircinum sanguinem consimilem quoq; habere rationem. idem et citrijs accidere, insperso in eorũ cumulum pane, putandum est. attracta enim in panem humiditate eorum, atque illic ceu alieno in loco putrescente, principium reliquo datur, ut computrescat, qua de causa flaccescunt ea mala.

Vnisonum autem aliud unisonum cõmotat, quoniam quæ similiter tensę sunt cordæ, consimiles aeris undationes & facere & recipere natæ sunt. quæ uero dissimiliter sunt tensę, non eisdem circulationibus aptæ sunt moueri, sed una circulatio aliam impedit. ictus enim cordæ, motus est compositus e duobus motibus, uno quidem quo corda pellitur ante, hoc est uersus aeris circulationes, alius uero qui retro fit, corda reducente sese ad situm proprium. si igitur mota una corda debet & alia moueri, oportet ut in secunda talis proportio sit, quòd undationes et circulationes aeris, quæ impellunt & faciunt motum ante, non impediant motum qui retro fit a corda. quam proportionem solum eæ cordæ habent, quæ etiam consimilem tensionem habent. quæ uero dissimilem sortitæ sunt tensionem, non sese commotant, quoniam dum secũdus fit motus, idest reditus cordæ retro circulatio secunda illi obuiat & sese impediunt: unde nec motus fit ullus præter primam impulsationem, quæ intensibilis est. uidi ipse in ecclesia quadam ubi statuæ multæ cereæ circa sacellum loco alto dispositæ stabant, pulsante tintinabulo quodam, unam illarum tremere, reliquis immotis permanentibus, quod quum quibusdam qui prope aderant, indicassem, admiratio multa eos cæpit. causa non alia erat, nisi quæ et in unisonis accidit. plures quoque quum pondus aliquod ferunt, eadem proportione indigent, ut quum alius pedem sistit, alius moueat: sic enim sine labore ferunt. q. si sese impediant quietes & motus, fatigatio fit multa et ferre tandem non possunt. Idem accidit & ijs qui panem pinsunt, quum duo aut tres lignum illud longum ac graue, modo eleuant, modo deprimunt, Si enim non ea ratione id agant ut pariter omnes tollant, ac pariter deprimant, sed quum alius tollit, alius præmere incipiat, motus impeditur & labor accidit. In cordis autem propter celeritatem circulationum non percipitur.

Alia uero ratio ea est, qua Lupina Tympana ea dissoluunt quæ ex agnino corio sunt conflata. in his enim non solum aeris motus ad impulsionem

facit, sed & spiritualis species. dictum est enim contrariorum species contraria pellere. Lupo uero & agno contrarias esse naturas constat, species igitur contrarij unius delata per aerem ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiam potest, nõ solum per se sed adiuta aere, partim quòd densior ille sit factus, partim quòd per circulationes & ipse impellat in penitißimos poros ingressus. propter eandem contrarietatem dicuntur & aquilarum pennæ pennas alias dissoluere.

Quæ uero braßicæ et rutę inimicicia est, præter inimiciciã specierum, inde fortasse putandum est accidere, quod utraq; calida est, & crassarum radicum, quare quum multum humidi qualibet ad sese trahat, fit tandem ut iuxta satæ præ humoris inopia arescant.

De octimestri autem partu plura fortasse oporteret dicere. nũc tantum dicatur, ꝗ quemadmodum in genere tritici est quoddam semen, quod tribus mensibus generat, unde et trimestre uocant, alij setanium appellant, quoddam uero quod mensibus nouem, ita et in genere humanĩ seminis quoddam est quod septem mensibus parit, quoddam quod nouem. partus igitur qui editur octauo mense, esse quidem non potest ex eo semine quod septem mensibus gignit. quare ex eo erit quod nouem mensibus solet maturum producere. igitur quum ante nonum mensem editus sit, indicat immaturum esse, & ui aliqua eiectum. talis autem ut pote immaturus & præcox moriturus euatus est. cuius signum est, ꝗ certis regionibus ut in Aegypto octimestres partus etiam uiuere ferunt, quòd bonitate regionis defectui immaturitatis satis fiat. cur autem duo tantum sint humani seminis genera, & alterum septem. alterum nouem mensibus partum edat eandem habet quæstionem cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. causa in uniuersum est analogia talis agentis ad talem materiam, nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora una? ac de sympathijs tum elementorum tum et mistorum quatenus mista sunt hactenus traditum per transcursum sit.

De animæ Sympathijs et antipathijs. Cap. 12.

NVnc ad animam transeamus cuius consensus et dißensus non minorem etiamnum admirationem præbent. præsertim eius quæ cognitrix est. nam quæ uegetat solum & in plantis præcipue spectatur, cões uidetur consensus cum ijs habere, quæ simpliciter mista sunt, tametsi propter miram compositionem quæ organica

est, existiment aliqui habere plantas peculiares quasdam actiones, quatenus organicę sunt, unde et Plato sensu quodam participare eas dixit, quod & confirmare etiam Galenus uidetur. Verum operationum quæ organa insecũtur, alia ab anima fiunt, ut simpliciter mista est, alia ab ea uti cognoscitiua, quare & attractiones aliquæ simplices sunt, aliæ organicæ. organicas dico quæ fiunt per constrictionem & dilatationem uillorum, simplices autem quæ per species ut supra dictum est. uidentur igitur plantæ simplices quidem attractiones et expulsiones habere, quemadmodũ et alia mista, organicas aũt non. neq; enim ad eas obeundas constrictione sui et dilatatione utũtur, sed solũ simpliciter trahunt familiaria, fugant aũt contraria. dedit tamen natura illis organa quędam, quo melius possent hæc operari. miro enim ordine ea procedit, trahunt siquidem & Elementa et mista non organica, ac demum & organica. uerũ elementa simplicissimam exercent attractionem, mista uero non organica non ita simplicem possunt attractionem facere, sed poris saltem indigent, et uia qua possint & similia ad omnes partes trahere, & dissimilia undequaq; propellere. at plantæ maiori etiam organo indiguere, per quod certa solũ attraherent, & certo tempore continerent, et digererint unde tandem nutriri possent. animalia porro præter hæc organũ etiam mouent, et constringunt, et laxant prout bene est. Plantis igitur & si necessarium est organum quoddam ad attractionem, non tñ proprie organicam faciunt attractionẽ, quare nec sentiũt nec cognoscunt, nisi p transumptionem quandã, q miro quodã quasi ingenio discernant, quæ sibi cõuenientia sunt, et quę contraria, ac p artificiose cõpositas uias trahant & pellant. atq; hoc esse arbitror quod Plato uoluit significare, quare nec simpliciter dixit sensum habere plantas, sed sensum quendam. Si enim sensum proprie haberent, sic utiq; & constringi posset pcepto malo, et laxari percepto bono, ut paulo post ostendemus. quærat autẽ fortasse aliquis, quomodo in plantis et uniuersaliter in ijs quæ aluntur et uegetare dicuntur, attractio alimenti fiat. siqdem attractio eatenus fit quatenus aliquid simile est, at alimentũ quũ trahitur dissimile est, quippe qd alterari et transmutari indigeat, si postremo assimilari mẽbro debet. oportet igitur eorũ meminisse quæ supra dicta sunt, qui sese trahunt, per principium utrisq; cõmune trahi, quod sæpe in mistis latet. quæ aliud actu sunt, aliud potẽtia, multa enim actu et p accidens priuata eo sunt, quod pse & p naturam habent, remanente tñ natura propria & forma cum uirtutibus et potẽtijs proprijs, inter quas est et attractio. attrahitur igitur alimẽtũ a forma nõ qua actu, et p accñs talis est, aut ipsa aut alimẽtũ, sed qua pse

talia sunt, ac sic quidem est similitudo principium eius attractionis, alteratio tamen quædam mox fit, ut id abijciatur per quod actu dissimilia sunt. quo abiecto demum exquisita fit similitudo & unio. illud autem per quod actu & per accidens dissimile est, quandoque quidem est forma trahens priuata aliquo sibi per naturam debito, interdum est id quod trahitur ut alimentum, quod per accidens super abundat aliquo contrario et abijciendo, per se autem simile est, quare quatenus simile attrahitur, quatenus contrarium alteratur.

De sympathijs animæ cognitricis. Cap. 13.

MAiores autem & magis admirandos consensus & dissensus ea habet anima, quæ cognitrix est. primum autem recipiamus cognitionem omnem tum sensuum, tum phantasiæ, & intellectus, per eas species fieri quæ spirituales uocantur. porrò species hasce representare non solum res, quarum sunt species, sed & rerum modos. dico autem modos, figuram situm magnitudinem locum motum quietem & relationes multas, ut simile dissimile dextrum sinistrum & id genus. inter quos modos præcipui & maxime intrinseci sunt conuenientia & disconuenientia eius, quod offertur cum anima. omnis enim oblata res recipitur quidem ab anima uel uti amica & conueniens, uel uti ingrata & disconueniens. atque hi primi quidem sunt, & simplicissimi consensus, & dissensus rerum cum anima. a quibus duo etiam effectus primi & simplicissimi ab anima fiunt, constrictio & dilatatio. quippe recepta ingrati & disconuenientis specie, constrictio animæ & membri fit, recepta uero grati et conuenientis laxatio & dilatatio. qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam habet dubitationem. quoniam contraria sunt dilatatio & constrictio, contraria autem per se ab uno non possunt fieri, nisi forte ad unum certum fuerint, condensantur quippe elementa, rarefacta quum fuerint, et rarefaciunt se condensata, sed hoc ad unum certum est, quo ueniant ad eum situm & terminum, qui illis pro natura debetur. aer quoque si loco ignis ponatur, descendit, si in loco aquæ, ascendit. sed hæc fiunt non ut contraria, sed ut ad unum tendant. at constrictio, & dilatatio membrorum non ad unum est, sed modo magis, modo minus utrunq; faciunt, quin imo et ab eo etiã termino sæpe recedunt raritatis et densitatis, qui formæ misti debetur, quatenus mistum est. quod p naturam fieri posse non uidetur. si igitur anima per naturã facere contrarios illos

motus

motus non potest. quid per deos erit quod ipsos faciat? Sunt qui in his ad instinctus naturæ recurrant, dicentes habere animalis naturam instinctus quosdam, per quos mouet, prout bene est & magis expedit. sed certe hoc non aliud est, quàm eandem quæstionem repetere. si enim instinctus ille est principium per se eorum motuum, oportet naturam esse. natura autem omnis una est & unius factiua, aut plurium quidem ad unum. hi autem motus neque unum sunt, neque ad unum, imo non solum inter se contrarij, sed formæ misti contrarij.

Fortasse igitur dicendum est sicuti elementum plures habitudines & plures motus habere potest, unũ, scilicet ad loca propria, aliũ partiũ in toto, ita & anima, quæ forma membri est, potest plures habere habitudines & motus: unum quidem ad motum elementi prædominantis, alium partium in toto. & hunc duplicem, alterum quatenus simpliciter mistum quoddam est, alterum quatenus est forma cognoscens. utroq; enim modo partes in toto moueri possunt. nam quatenus totum illud simpliciter mistum est, se se partes in eo & condensant et rarefaciunt, quo ueniant ad certum illum terminum, qui toti conuenit. at uero & quatenus totum illud cognoscens est, sic possunt in eo moueri partes ut bene est. si enim non cognoscentia possunt per naturam simplicem debitam coexistentiam sibi parare, cur & cognoscentia & sentientia bonum & malum non itidem poßint? est igitur anima quodammodo una natura, quodammodo non una. una quidem quatenus mẽbrum simpliciter mistum est, cuius est forma: ac talis quidem unius factiua est, aut plurium ad unum. non una autem est quatenus cognoscens. sic enim quum a diuersis mouetur, diuersa etiam fit, aut saltem non eodem modo se habens. quare & ut talis plura & contraria potest efficere, quoniam non ut simplex, & una natura agit, nec inconuenit partes in toto moueri una habitudine, quæ toti contraria est secundum aliam habitudinem. nam & in alijs mistis partes interdum rotundantur in toto, et non descendunt, interdum descendunt & non rotundantur, tum & se rarefaciunt ac condensant, nunc ascendentes contra totius naturam, nunc descendentes. quare nec inconuenit constringi & laxari membrum, quatenus cognoscens ultra eum terminum rarefactionis, qui sibi debetur, quatenus mistũ est. neq; enim repugnat eundem motum eidem esse uiolentum sub una ratione, conueniens autem sub alia. igitur recepta specie ingrati et disconuenientis nihil repugnat membrum constringi, sic enim partes melius esse et situm habent, quoniam tactus fit secundum minimum quo potest, et retractio a nocente. contra uero si boni & grati species recipiatur ab anima,

dilatatio fit, quoniam penitißime partes omnes id bonũ recipiunt, alioqui totum non bene haberet, nisi secundum partes omnes frueretur eo bono. primi igitur & simplicißimi consensus & dißensus animæ hi sunt, et primi motus animalis constrictio & laxatio. ex quibus paruis principijs mox ad magnos et admirandos sensim peruenire animal potuit. primum autem de sympathijs sensuum & antipathijs prosequamur.

De sensuum sympathia & antipathia. Cap. 14.

MIra profecto ea concordia est, quæ inter sensus & eorum obiecta uersatur, si temperata sint. alioqui si excedant non solum non consentiant cum sensitorijs, sed ea perturbent et corrumpant. Soni igitur (ut ab ijs ordiamur) si ualde magni sint, si nimis acuti, si nimis graues, si asperi, si multi confusi, si prorsus insoliti & ignoti, si uniformes ac demum si immusici sint, omnes per molestiam recipiuntur. causæ autem occultæ admodum sunt. communis uero omnium ratio est, ingratos eos offerri sonos in quibus anima incommodam cognitionem facit. quoniam .n. finis eius & perfectio, est ipsa cognitio, ad hoc autem requiruntur & bonus organi status, & uirtus potens & applicatio conueniens, ac modus receptionis idoneus, tum quidem p displicentiam anima recipit, quũ aut uirtus laborat, aut organũ uim patitur, aut applicatio impeditur, aut incommode recipit. qui igitur imbecilles sunt, aut circa auditum dolent, sonos pene omnes ferre non poßunt. uerum causa non accidit ex ipsis sonis. at si sonus ingens ipse sit commotat organum propter circulationes aeris, tũ et uirtutẽ dissoluit, et applicationẽ tollit, unde et cõfundi animã accidit et terreri. similiter et si acutus ualde sit sonus, et stridulus applicatio uim patitur, quasi in angusto facta. tum et membrana auditus quasi icta offenditur, unde et contrahitur repente, ac cum ea simul et neruuli quidam usq; ad radices dentium, in quem locum subito incidens nouus aer horrorem quendam circa dentes facit. grauis quoq; plus æquo si sonus inferatur, plus aeris mouet q̃ sensitorium ferat, tum et applicationẽ ualde amplam exposcit. asper uero est, qui fertur per inæqualem superficiem. quare circulationes aeris confundit, et speciem quasi fractam ad sensum defert, unde & sensatio simul uaria fit & confusa, ad quam nec applicatio conueniens adhibetur. Vniformis autem iccirco molestus redditur q̃ nihil addiscit anima, coacta nihilominus intẽtionem frustra adhibere. Cur autem ignoti & ualde insueti soni timorem incutiant, mox dicemus, quum

de timore agemus. qua uero de causa fiat, ut qui immusici sunt, molesti audiantur, musici uero & certis constantes numeris, suaues gratiq; recipiantur, difficultatem non paruam habet. quando nec numeri, nec in uniuersum quantitas ulla perse potest esse principium ullius actionis. per accidens autem & ut modi eius quod perse est, quomodo concurrant numeri, non satis patet. Vtrum igitur ut quidam dicunt, quòd anima maxime musica ipsa sit (ut Timæus tradit) musicis etiam sonis gaudeat, an rhæthoricum magis est hoc. & Timæi generatio animæ poeticum quiddam est, nihil aliud significare uolens, quàm q. anima ex maximis rerum perfectionibus constat. ad numeros autem qui in sonis sunt equidem non uideo quam cognationem habeat. Fortasse igitur dicendum est sicut in numeris quidam integri sunt, quidam fracti, ita et in sonis quidam integri, quidam fracti dicuntur. Integri sunt omnes perse soni, qui uocem unam faciunt, una autem uox quę tota simul mouet, fracti uero qui uel unam uocem non simul totam reddunt, sed per partes, uel uocem unam & insuper partem eius includant. Si igitur integer sonus ad aurem ueniat, siue unus fuerit, siue plures, collati inuicem suauiores accedunt, quàm si fracti ueniant. unus quidem, quia si uocem non unam facit, sed per partes ad unam ascendit uocem, asper quodammodo est, & inæqualis atque indistinctus; Si uero uocem unam totam reddat, et ut dicitur rotundam, distinctus est atque iccirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem, aut omnes aut aliqui molesti sunt, siue uoces non reddant unas, siue unam & insuper partem includant. in omnibus enim inæqualitas quædam est & indistinctio. at si uoces rotundæ omnes ueniant, tum et ordo quidam in illis est et distinctio. omne aũt ordinatũ et distinctum delectat. quod et Aristoteles significare uoluit circa problemmata. Numeri igitur quatenus numeri nihil perse faciunt ad suauitatem, et molestiam in sonis, sed solum quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt. quamquam de his plura fortasse oporteret dicere, nunc autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum.

Eadem & circa uisum contingunt, & propter easdem causas. Lumen enim si ingens sit, ab anima ferri non potest, quoniam et ipsum uirtutem et applicationem dissipat, quod & colores quoq; faciunt, qui nimiũ lucis habent, ut albi & rubri si & fulgidi sint, medij uero q. temperatiores sint grati omnes recipiuntur, & inter ipsos uiridis qui temperatissimus est, tum qui illi sunt proximi ut puniceus & flauus. niger uero quòd priuatio quędam sit lucis, minus delectat, paruorum quoque conspectus ingratus

pariter est, quod applicatione multa indiget & indistinctus est. In saporibus quoq; qui ualde acuti sunt, ut Euphorbij Clematidis & similium molesti omnes sunt. fortasse autem & sensum tactus feriunt. quoniam calidissimi sunt. calidi quoq; sunt salsus amarus et dulcis, sed salsus acuitatem habet haud ingratam, quoniam diluti subtilis nō nihil habet. propter quod asper nō est, sed æqualiter sensum tangit. at amarus contra inæqualiter tangit, quod ex terreo adusto constet, et in crassa substantia sit. quare aspera est illius applicatio & confusa. dulcis uero suauissimus omnium recipitur, quoniam excessum in mistione nullius habet, sed omnium conuenientem miscellam ex aereo multo & aqueo, cum quibus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt confracta & rotunde commista. propterquod æqualissime sensum attingit & ut unum, quam ob causam e rotundis constare Pythagorici aiebant. e frigidis autem ponticus acutis oppositus est. qui e multo terreo constat non plane digesto, hoc est non exacte commisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, propter quod & ille asper est et inamabilis. si uero in eodem terreo plus aquei humidi adsit, acerbus fit sapor. qua et ipse asper est & ingratus, minus tamen quàm ponticus propter dilutionem. quod si minus adhuc terræ plus autē subtilis aquei bene commisti affuerit, acidus uocatur sapor, minus adhuc ingratus. si uero terreum subadustum fuerit, subtile autem, multo autem aqueo bene commistum, acetosus fit sapor. in uniuersum autem terra ingratum uidetur saporem facere, quod inequalis sit ac sicca & frigida, humiditas uero gratior uidetur, quoniam æqualis est et leuis. quod si cum caliditate coniuncta sit, omnium suauissima habetur. quoniam & calor gratissimus est animæ, propter quod aer maxime ad suauitatem saporum facit, aqua uero propter frigiditatem minus. Ignis porrò & ipse, nisi acrimonia officiat, propter caliditatem ad suauitatem conducit. multum præterea refert utrum mistio ex minutissimis conflata sit, & ijs quæ unum facere apta sunt, an aliter. quas ob causas diuersæ saporum mistiones fiunt. quarum aliæ gratæ, aliæ ingratæ animæ sunt. ingratissima omnium illa est, quæ non aliam habet appellationem, nisi quod abominabilis dicitur, ut luti stercorum & quorundam medicamentorum. horum autem digestio nulla est, nec mistio quæ ad unum sit, sed plurium confusio, quorum alia amara sunt, alia acria, alia insipida, alia aliter se habentia, ad quæ nec applicatio conueniens esse potest, nec distinctio, nec ordo, nec demum familiaritas ulla cum animá. proportionaliter autem se habent, & odores quorum ingratissimus est, qui fœtidus appellatur, quiq; abominabili in saporibus correspondet, nam & hic ex ijs pariter resultat, quæ

nullam

nullam habent digestionem nec rationem mistionis, sed confusionem e multis ac diuersis. qualia fere sunt putrescentia. In quibus dissoluta mistione euaporatio diuersorum contingit. Oportet praeterea & illud non ignorare quòd contrariarum mistionum contrariae quoque formae sunt, & contrariarum formarum contrariae quoq; sunt spirituales species in repraesentando. propter quod in saporibus & odoribus illud pręcipue accidit, ut quorum contrariae sunt mistiones, illorum quoq; & sapores et odores contrarij sint. quare nec qui uni animali est gratus sapor aut odor, etiam alteri est gratus. Sicuti nec eisdem omnia nutriuntur, q. diuersae sint diuersorum mistiones & diuersis gaudentes, quod & inter homines quoq; est uidere: quorum alij uinum, alij acetum, alij carnes, alij alia fastidiunt, uel natura uel morbo. Porrò & circa tactum eadem quoq; spectantur. suauissimus & maxime conueniens est illi calor si temperatus sit, tum & humiditas, quoniam lenis est & ęqualem tactum facit non asperum. mistio quoq; illa uoluptuosissima est, quae dulci saporum proportione respondet, in qua decoctio est optima, et miscella rotunde confecta, temperata autem qualitatibus, quale est semen. propter quod suauissima omnium est uoluptas, quae in seminis emissione sentitur in ea parte, quae pariter omnium titillantissima est. Ingrata uero tactui perse est frigiditas, maxime quae cum sicco coniuncta est, propter quod terra, & ea in quibus dominatur, ingratissima sunt. Figura porrò & partium situs, quae tangunt, non parum faciunt ad uoluptatem & molestiam illius sensus. unde quae aspera sunt & quasi hamatę superficiei ingrata animae sunt. Ingratus praeterea, & dolorosus est et sensus ille, qui fit separatae partis a parte. nullus enim conueniētior est situs partium mēbri, q̄ continuatio illarū, qua re separata parte quicquid aliud subingreditur et tangit, inimicissimum aduenit: sub ingreditur autem ut plurimū aer. sunt tamen qui dicant separationem ipsam sentiri, unde & dolor insurgat, q. uiolentissima res sit separatio. quod certe dici non pōt, si quis bene aduertat quid sit pse separatio, nō.n. aliud est q̄ localis motus, aut partes illae duę separatae. motus aūt perse non sentitur, nec numerus ille, nisi quid aliud subsit, quod pse sensum moueat.

De primis effectibus qui fiunt ex consensu et dissensu sensuū. Cap. 15

Sentiunt autem partes & membra animalis quandoq; quidem perse sola, animali ipso non sentiente nec iudicante se sentire. Interdum animali simul sentiente partis sensationem & iudicante. nam motus

quidem quo intestina & uenæ succum trahunt & deponunt, & torquentur ad emittenda excrementa, tum uenarum & cordis dilatatio & constrictio & id genus per se quidem a membris fiunt, animali ipso nihil sentiente. urinæ autem emissio & fœcum, & tussis, et sternutatio & ira, et timor & progressio non sine phantasia fiunt, & iudicio animalis. quædam etiam impetrante uoluntate proueniunt. Simpliciores aūt et natura priores uidentur motus, qui sine phantasia fiunt. Fieri autem illos per sensum quendam membrorum credendum est, cōstrictiones enim & dilatationes non nisi per boni & mali receptionem quandam fieri possunt, ut dictū est. propter quod natura quæ ab imperfectissimis p gradus ad pfectissima progreditur, animalia quædā fecit, quæ uegetant solū et sentiunt; sine totius phātasia, sed mēbris solum p tactum bonū et malum cōprehendētibus, quales spongiæ sunt. quapropter de membrorum motibus, qui sine phantasia sunt primo breuiter agamus, mox & de phantasiæ sympathijs agemus.

Reassumamus igitur quę supra uniuersaliter dicta sunt, speciē omnem quæ ab anima recipitur, recipi quidem uel uti bonam et conuenientem, uel uti malam & dissidentem. ad hæc autem primos & simplicissimos animæ motus esse constrictionē et dilatationem, hāc quidem recepta boni specie, illam, mali. ab his ergo & alij deinceps fiunt & quidem admirandi interdum in eodem membro, interdū & in annexis. quippe recepta nocentis specie et facta constrictione, sæpe paulo post et dilatatio fit, quod alioqui mirum uidetur. fit autem sæpetam uehemens & subita dilatatio illa ut excutiatur nocens. uerum motus illi non secundum idem & secundum eandem rationem fiunt. Siquidem constrictio fit, ut tangatur nocens secundū minimum quo potest. dilatatio uero mox fit, quoniam minimum illud quod tangit, diu ferre non potest illum contactum, tum quia ut mistum uim patitur nimis astrictum, tum quia ut sentiens, eo in situ persistere non potest, quibus de causis repentina laxatio fit, et sæpe tanta ut excutiatur nocēs. q. si excuti non detur sed necessario instet et insistat, tunc alternatim fit nunc constrictio nunc dilatatio, sic. n. membrum quietem quandam & pausam doloris inuenit, ut accidit in ijs quos phalangia pupugere. Interdum fit et motus tremulus, qui & ipse cōpositus est e dilatatione et cōstrictione. uerum differt a priori: in illo enim utrunq; motū faciebat anima, in hoc laxatio fit a pondere membri propter debilitatē, constrictio uero a uirtute & ab anima, quæ ubi paulisper cessit ponderi, quasi reassumptis uiribus constringit membrū ac sustinet. quem motum alternatim facit, quoniā sustinere semper si uellet anima, deficeret, quare melius quod potest, facit. Inter-

dum recepta specie mali non constringitur membrum, sed dilatatur. quod maxime fit quum intrinsecum est nocens: constrictio enim ipsum auget, dilatatio minuit, quoniam sic refugit anima. quo pacto cor fortasse & uenæ dilatationes suas factitant. introrsum enim quum caliditas magna sit, si inflammari ipsum accidat, tum sese laxat ac dilatat, sic enim minus tangit. porrò facta dilatatione rursus constrictio fit, qui motus est naturalis, membro redeūte ad situm proprium. utriq; autem motus sua consequuntur beneficia, naturæ cognita, nam ad priorem dilatationem sequitur attractio noui aeris, a quo refrigeratur cor, ad cōstrictionē uero sequitur expulsio eiusdem aeris calefacti, et simul fuliginum multarū circa existentiū. quæ quidem beneficia cognita Deo et naturæ sunt, non autem ipsi cordi. quare quodammodo per se fiunt a corde, quodammodo per accidēs, per se quidem si consideretur cor ut pars totius naturæ, quæ res ordinat et fines noscit. per accidens autem quatenus cor est natura quædam una pse. quæ quidem non aliud agit nisi quod per se & p naturam potest, ad quod si & finis sequatur a natura totali intentus, per accidens fit quantum ex se est. non. n. sese dilatat cor primo et per se ut aerem nouum trahat a quo refrigeretur, sed ut minus tangat internum nocens, nec constringitur ut expellat fuligines, sed ut redeat ad sitū proprium, qua tñ uicißitudine temperiem acquirit, sine qua uiuere non posset. Sæpe et quiddam aliud maius molitur mēbrum recepta nocentis specie. nam constringēdo sese in una parte, deponit nocens in aliam partem, qua rursus constricta, deponitur idem nocens in aliam, & ex hac rursus in aliam, quo pacto tandem in totum ledens abijcitur, sic intestina feces & excrementa, uesica urinam deponunt. res quidem mira, q unum membrum nunc has nunc illas partes contrahat, et modo hos uillos, modo illos, quasi ratione quadam utatur. non est autem ratio alia, nisi partium motus in toto, in quo quælibet ita locatur ut melius expedit. tantus est consensus earum inter se & in toto. propter quod sæpe non uno modo mouentur omnes, & uilli omnes, sed modo hi, modo illi reliquis quiescentibus, & ita cunctis ac toto melius se habentibus quo poßibile sit. Sicut autem in receptione mali diuersi contingunt motus, ita & in boni receptione uarij effectus fiunt. si enim per totum membrum receptum fuerit bonum, tum dilatatio & laxatio totius fit, quo partes omnes profunde bono simul frui poßint (ut dictum est). Si uero non secundum totum receptum sit bonum sed in parte solum. tunc non dilatatio totius fit, sed aut constrictio magis totius, aut partis saltem, quæ bono caret ad eam partem quæ habet. non sunt autem consensus isti, & dissensus tantum

in simplicibus membris et eorum partibus, sed et inter cōposita uisuntur, & ea quæ non continua sunt, sed contigua, altero alteri famulante & consentiente. uno enim affecto & alia consimiliter afficiuntur. propter quod diuinum dicebat Hippocrates esse consensum inter membra. Laborante matrice, & aut sursum, aut in latus retracta, ita & reliqua coafficiuntur membra unum post aliud, ut eorum nullum audeat motum conari, omnia quietem agunt, palpebræ clauduntur, respiratio uix fit, & cuncta demum, ita immota manent; ut ne pes quidem aut digitus dimoueri queat sine molestia. Causam Galenus putat q̧ a matrice frigiditas quædam stupefactiua non aliter eleuetur ad mēbra reliqua, ac in Torpedine pisce effundi accidit. quod quidem ut admittatur, potest nihilominus sine eo stupore ad simplicem membrorum consensum referri (ut mihi uidetur). præsertim quòd stupefactum nullum apparet membrum. sed & audit mulier et calet ac rubet. non mouetur autem ullum membrorum ut consentiant primo affecto, quem consensum in multis alijs est uidere. dolente ore uentriculi incuruatur corpus totum. in calculo situs quosdam natura docet, sub quibus melius nos habemus, quàm omni alio modo. et in dolore capitis sæpe oculos ita claudi accidit, ut si aperiri cogas molestißime facias, & dolorem augeas. ita ergo & affecta matrice nerui & ligamenta quæ ad illam pertinent, contrahuntur, aut simul tenti tenentur, mox succeßiue & crurum nerui & dorsi, & diaphragmatis, & pectoris, & aliorum idem faciunt. ac demum totum immotum perstat. qui situs & status uti magis conueniēs a natura eligitur, nec partes melius in toto locari & consistere possunt, ita affecto primo membro. cuius signum est quòd si dimoueas membrum aliquod, mulier torquetur, et molestiam pati indicat. tantus est consensus inter membra, quæ quamquam diuersa sint qualitatibus & natura, animam tamen unam sortita sunt. quærat autem fortasse aliquis utrum affecta una prima parte species eius affectus una ad alia membra mittatur, an plures sint species, quot & membra & affectus. nihil autem prohibet nec plures esse species, nec primam mitti ad alia membra. sed satis est aliquod primū esse affectum per quod anima quæ una in omnibus est, potest partes omnes in toto mouere ut melius est, et locare. sicut. n. in uno mēbro simplici recepta boni uel mali specie non secundū totum sed in parte solū, totum tñ situ̅ quærit quo pōt, meliorem, ita & in toto animali q̄q̄ non utiq; sit spēs boni et mali, sed in aliqua parte tm̄, potest tñ totum ipsum et partes ī eo meliori modo locari, quo poßibile sit. de quo & nōnulla mox dicemus. ac de sympathijs et antipathijs sensuū et simpliciū mēbrorum p transcursum dictū sit.

De

De consensibus & dissensibus phantasiæ. Cap. 16.

MAiores multo & magis admirandi sunt consensus illi & dissensus, qui fiunt specie boni & mali ad phantasiam delata. per quam non iam sensus aliquis iudicat, sed animal ipsum. uidetur enim ea facultas quasi toti deputata, uti ministra et cognitrix eorum, quæ ad totum pertinent. Habet autem phantasia consensum quidem cum toto, sed cum corde maximum ac præcipuum, statim enim & cor eisdem speciebus afficitur, quibus & phantasia, siue boni fuerint species, siue mali. porrò & cor cum uocatis spiritibus supra q̃ credi possit, consentit, atq; ijs utitur uti famulantibus. quam ob rem de utroque non parua dubitatio est. ac primum de corde quomodo afficiatur a phantasiæ speciebus. si enim non cognoscit per illas, quomodo moueri potest, & constringi & dilatari, diximus enim fieri hæc ab anima quatenus cognoscitiua est, si uero cognoscit per illas, utrum ne sensu aliquo cognoscit solum, an & ipsum habet quandam aliam cognitionem maiorem q̃ sensus. si quidem per sensum cognoscit tantum, quomodo igitur afficitur & mouetur a speciebus omnium sensuum? oportebat enim solum ab uno moueri obiecto. at si maiorem habet cognitionem q̃ sensus, habet ne & ipsum phantasiam aut consimilem aliam uim, quod certe non satis uidetur. porrò de spiritibus uocatis difficultas quoq; uel maxima est, quando constat moueri eos ad omnem partem & sursum & deorsum, & in latus. unum autem tantum unum posse uidetur facere. ipsi autem unum quid sunt, ac seperati et per se existentes in animali, quin imo ne etiam cognitionis participes. Ad priorem autem difficultatem possumus cum antiquioribus dicere cognitionem inesse cordi non solum sensu maiorem, sed et phantasia, tum q, non modo ea dignoscat quæ & phantasia, sed etiam & motum sensationemq; ipsius phantasiæ, tum q, et intellectus quoq; actionem ad cor pertingere manifestum est, atq; eadem cor iudicare bona & mala, quæ & intellectus cognouit, ut pote princeps membrum: cui, sicuti sensus & phantasia intellectus seruiunt & ministrant, ita & intellectus & aliæ facultates in cor ueluti regem et ultimum ordinatæ sunt. Signum cuius est eisdem affici atque ultimo affici, ut pote finem, quod antiqui omnes opinati sunt. Verumtamen si cui uideatur non habere aliam cognitionem cor q̃ quæ tactu fit, facta tamen phantasia quorundam nihil prohibet si dixerimus cor non eisdem speciebus cognoscere, posse tamen & constringi, & dilatari, & signa terroris, & iræ & gaudij præseferre, quoniam anima (ut dictum est)

una est in toto animali. ad motum autem partium alicuius totius animati non est necessarium partes omnes, quae mouentur per se cognoscere bonum & malum, sed sufficit esse aliquod primum cognoscens, per cuius cognitionem totum ipsum mouetur in suis partibus, ut bene est, modo omnibus, modo quibusdam. Igitur recepta boni & mali specie in phantasia, totum animal mouetur in suis partibus, modo una modo alia, ut magis expedit. mouetur autem principaliter cor, quoniam inde origo est uirtutum omnium, & de ipso totum maxime sollicitum est. De spiritibus autē recte illud dici uidetur, q. et ad partes oēs mouētur sursum deorsum, et in latus, et separati etiam sunt a membris alijs. si enim continui forent cum illis, impelli quidem non possent huc & illuc sine membrorum offensa & distractione. qua de causa separatos illos natura fecit, uerū nō ita, ut quasi athomi quaedam, p se consistant, hic & illic distincti, sed magis continuos inter se esse ceu nubē quandam putandum est. Vtrū autem animati sint, dubitatio apud oēs non parua est, nam animatos non esse indicium est, q. et in sanguine sunt & in semine, haec autem nec sentiunt, nec nutriuntur, quoniam organis carent, anima autem sine organo esse non potest, at uero si animati non sunt, quomodo ad partes omnes moueri possunt. Dicendum fortasse animatos esse spiritus eos saltem, qui partes membrorum sunt. animatos autem esse non tanquam membra per se, sed tanq̄ partes membri, sunt autem partium aliae quae primae dicūtur, ut elemēta, quae sicuti in misto sunt, ita sunt animatae. quare quum potentia quodammodo sint in misto, ita et potentia sunt animatae. aliae autem sunt partes, quae secundae dicuntur, quae quodammodo actu sunt, quodāmodo potentia ut partes organici membri, actu enim sunt, quoniam esse suum habent et signari possunt, potentia uero, quoniam ex omnibus tertium quoddam fit, quod per se tale est. atq; hoc modo et spiritus partes sunt carnis, nerui, & ossis, & aliorum. ex actione enim spirituum & temperie ab ijs data cum alijs ex quibus componitur caro et neruus, fit tertium illud quod caro appellatur & neruus & os. quorum praecipua pars sunt spiritus. igitur quod per se animatum est, caro est, & neruus, spiritus autem per se animati non sunt, sed solum ut partes. atque ita si sint, facile erit ostendere quomodo moueri ad omnes partes possint, nam & ipsi mouentur sicuti partes in toto ut bene est. cognoscente igitur phantasia quod mali & boni est, in hac uel illa parte nunq̄ bene se habet totum, nisi partes eum situm quaerant, quo totum bene habet. quare laborante corde ad ipsum mouentur spiritus, quasi opem laturi. qui finis in natura quidem animalis est & Deo cognitus & communi naturae, non autem ipsis spiritibus. qui

tamen moti uti partes in toto finem præstant naturæ notum. nihil autem inconuenit partes in toto motus & sursum & deorsum, & in latus ferri (ut supra dictum est). inconueniens autē esset, si spiritus tanq̃ unum quid ipse existens in diuersa agerentur. quo autem modo & illi moueantur, qui in sanguine sunt, si quis querat, dicendum fortasse moueri ipsos alio modo uel attractos ab ijs, qui primo ut partes animati mouētur, uel consequētes propter continuitatem quam cum ijs habent. e tanto igitur consensu quem phantasia cum corde habet et spiritibus, illi primo fiunt qui affectus animi dicuntur, gaudium amor spes risus admiratio ecstasis tristitia timor ira uerecundia commiseratio et si qui alij sunt. de quibus bene erit, si non omnia quæ ad ipsos attinent, at quædam tamen obiter & per transcursum dici.

De Gaudio & appetitu. Cap. 17.

Quòd igitur recepta boni specie gaudiū fiat, nemini dubium est. uerum non proprie gaudium dici uidetur, quum sine phantasia simpliciter membrum aliquod per se bonum recipit. sed tum magis quum animal ipsum iudicat, quod p phantasiam fit, ut dictum est. uidetur enim gaudiū totius animalis affectus quidem ob bonum apprehensum. apprehēditur autem bonum, et ab intellectu, uerum quia hoc cōmune non est animalibus omnibus, uidentur autem gaudere omnia, propter hoc, gaudium phantasiæ attribuitur magis, quæ omnibus animalibus est communis aut perfectioribus. Si igitur præsens sit bonum & habeatur, tum simplex fit gaudium & fruitio boni. si uero apprehendatur quidem per phantasiam, præsens autem non sit & non habeatur aut non bene habeatur, tunc appetitus uocatus fit, hoc est motus animæ ad prosequendum bonum non habitum, aut non bene habitum. nihil enim est aliud appetitus (ut et nomen sonat) q̃ motus animæ ad prosequendū bonum oblatum, non autem habitum, propter quod appetitus ex gaudio & tristitia quadam compositus est. quatenus enim bonum percipitur, eatenus gaudium fit, tristitia uero quatenus nō habetur, aut non cōmode habetur, quapropter mouetur anima ad consequēdum. fit enim motus omnis ad id quod non habetur. primus autem et simplicissimus appetitus fit, quum bonū quidem recipit anima, nondum autem profunde & penitissime habet. quare dilatatio fit cordis, quo secundum partes oēs fruatur bono, interdum anima secundum unam partem habet, secundum aliam non, unde & alius appetitus innascitur, ut secundum omnes partes fruatur, quare aut partem

quæ caret bono ad aliam mouet, aut utranque inuicem astringit, aut bonum illud succeßiue de una parte in aliam deponit. quo pacto ab infantibus admoto ad mammillam ore, primum astrictio oris fit undequaque circa mammillam et suctio lactis, deinde, ut et aliæ quoq; partes fruantur, attractio fit lactis de parte in partem usque ad uentriculum. quæ quidem attractio non solum simplex est a specie facta, sed & organica, hoc est per constrictionem & dilatationem uillorum factam per modum dictum quo partes in toto mouentur, prout expedit specie boni percepta per phantasiam. non sunt autem hi motus & ordo inter membra absq; fine naturæ cognito, quamquam particularia membra simpliciter agant. Interdum oblatum bonum nullo modo habetur, sed separatum est, appetitus nihilominus fit ad prosequendum, unde animal ipsum sese aut totum mouet ad bonum, aut partem aliquam ut manum, quo magis potiri potest. uerum actio hæc non statim fit nato animali, sed in quibusdam longe post, & non nisi iam phantasia habente experientiam multorum motuum ut lacertorum et aliorum ijs seruentium, quo pacto tandem progreßio fit. quippe e paruis principijs & motibus ad maiores & demum ad maximos peruenitur. tantus est consensus partium & inter se & in toto. Porrò specierum quæ ut bonæ recipiuntur, aliæ fiunt cum abiectione contrarij, quod per succeßionem quandam fit, & in tempore ut sedatio sitis, & uniuersaliter primarum qualitatum receptio, aliæ momento, & sine motu perficiunt ut uisio. quæ igitur cum motu accidunt & in tempore fiunt, delectare magis uidentur, quia longior est uoluptas, & diutius producitur. quæ uero momento perficiunt, quasi simul fiant & factæ sint, delectant minus. atque hoc modo se habent quæ gaudium faciunt. quoniam autem & per phantasiam & per intellectum homo apprendere & appetere bonum potest, reliqua uero animalia per phantasiam solum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit uoluntas dicitur. qui uero tam in homine quàm in alijs animalibus per phantasiam fit, appetitus simplex dicitur. est autem & uoluntas motus animæ ad consequendum bonum per intellectum oblatum non autem habitum. consultat quidem intellectus & ratiocinatur, & bonum ostendit & eligendum, quo oblato si non habetur, motus fit animæ ad consequendum, quæ uoluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiscitur est amor uocatus. duo enim quũ ad gaudium concurrant, receptio, scilicet boni, & causa siue res, quæ bonum illud producit, si quidem consideretur anima quatenus bonum recipit et apprehẽdit sic quidem simpliciter gaudet. si uero consideretur ut & causam respicit quæ gaudium

dium illud facit in ipsam, sic quidem amor fit, hoc est desiderium quoddam quo & illi rei bene esse optatur, qui amor uocatur. q enim amor eiusmodi sit, illud mostrat. q res illæ si bene habent, lætamur, si male, tristamur. quapropter amor perse causam respicit secundum se, quæ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ. & simpliciter quidē non aliud est amor q̄ beneuolentia rei qua gaudemus: q si rem illam in uoluptatem nostram uertamus, non amor est, sed libido: amor enim perse omnis purus est, & nihil aliud uult, nisi ut bene sit illi rei. quem amorem non solus homo sed & alia animalia habent, quibus phantasia & memoria inest, nam & filios ea tueri uidemus, & ijs escas parare. propter quod & diuina res est amor, & a natura propter finem diuinum datus.

De tristitia & odio. Cap. 18.

Sicut igitur recepta boni & conuenientis specie læticia fit, ita recepta specie mali & dissentientis, tristitia innascitur. quę propriæ tristitia dicitur quum animal ipsum iudicat per phātasiam, quamquam etiam tristitia dicatur, & quum membrum aliquod perse mali speciem recipit. est autem & in tristitia appetitus suus, hoc est motus animæ, sed hic est ad euitandum malum, qui est primus & simplicissimus appetitus, qui in tristitia fit. Sunt autem plures modi quibus anima malum euitat, primus est refugere qua potest, propter quod constringitur membrum. sic enim secundum partes multas refugit, nisi intrinsecum sit malum. tunc enim dilatatur, ut dictum est. quum uero constringitur si diu ferre eum situm non potest, tum aut motum facit compositum modo dilatando se, modo constringendo, aut motu tremulo agitur, aut excussionem nocentis tentat, membro sese repente, & impetu quodam laxante. quod quidem in simplicibus membris sine phantasia motis naturaliter fit, eo modo quo dictum est. in animali autem iudicante per phantasiam maiori quadam eruditione fit, edocta iam phantasia plurium motuū. quis mostrauit Asello rudissimo animali quum pungitur pellem primo constringere, mox repentino quodam ac grandi conatu facto eandem laxare & distendere, ac per eum motum ledens excutere. nempe prius natura docuit constrictionem facere recepto nocente, mox & eadem dilatationem docuit. partibus quæ prius constrictæ fuerant, non potentibus diu eo sub situ stare. quorum motuum ubi semel edocta fuit phantasia, tum quasi facta arte quadam & memoria promptissime eum excussionis motum operatur. operatur autem

ea quæ ordinario, & ut plurimum fieri a natura solet, ita & inter animalium species, & inter homines ipsos censendum est, in quibusdam alienissimam ab eo quod ut plurimum est, Constitutionem esse humorum & complexionis, per quas reliquos odio habent, aliæ his opiniones sunt, alij mores, alius color, alius aspectus, sanguis eorum cænosus turbidus, et quadam sordida melancolia redūdans, quibusdam quidem frigens, quibusdam exustus. qui & insolentes sunt, & superbi, reliquos despectui habentes, ad se ipsos omnia trahentes, inuidi præcipue ut pote maleuoli, atque ita se habent tristitia & gaudium.

De timore. Cap. 19.

QVòd aūt & timor tristitia quædam sit, manifestum est, omnes enim ex malo aliquo timemus. si igitur malum præsens iam sit, & lædat iam, tristitia simplex fit. Si uero præsens non sit, sed immineat ut affuturum, tum timor uocatus & pauor fit. nihil enim aliud est timor, quàm tristitia ex imminenti malo. primum autem quod in timore fit, est fuga caloris introrsum: eius quidem qui extra cor est, uersus cor, eius autem qui in corde in penitissima cordis. propter quod timentes & pallent, & tremunt calore deserente membra. fit autem in timore maxime concursus caloris ad cor & fuga, quoniam & laborat maxime cor. In simplici nanque tristitia præsente malo in aliquo membro phantasia quidem fit euitandi malum in ea parte, aut per constrictionem, aut per motum tremulum, aut per excussionem, aut aliter. ipsum autem cor perse non laborat. at ubi species mali imminentis ad phantasiam, & ad cor fertur, ipsum quidem perse laborat. quare maxime ad ipsum fit caloris concursus. fit quidem interdum, ut & in simplici tristitia laboret cor, ut in nuntio cæsi filij in prælio, aut fugati exercitus & eiusmodi. uerum differt & hoc a timore, quòd in timore simul cum tristitia semper anima uidetur satagere & consilium quærere, unde confunditur & tremit. in nuntio autem fugati exercitus sola tristitia fit. cuius signum est, quòd si nuntietur fugatum esse exercitum, adhuc tamen incertum sit, tremor simul & timor cum tristitia illa iungitur, eo quòd anima satagit & consilij confusa est, & nescit quid faciat. propter quod minus timent, qui consilium capiunt aduersus imminens malum. unde & quum de improuiso imminet malum, timemus magis.

Eorum autem quæ timorem incutere solent, multiplex est natura, uniuersaliter autem quorum mistiones & naturæ contrariæ sunt, & multum dissimiles, sicuti per inimiciciam quandam & disconuenientiam recipiuntur ab anima, ita et si sub modo aliquo quo nocere posint recipiantur, timorem inferunt. miluo quidem & pullo gallinaceo inimica natura est: non timet autem miluus uiso pullo, q nihil ab ipso ledi potest, pullus autem contra uiso miluo expauescit, quòd naturam eius uti inimicam & nocere potentem recipit. elephantis autem & equi natura cum pullo non est contraria. uidetur autem natura non frustra hunc timorem insinuasse animalibus quo possent, & fugere, & se tueri. quin imo, & propter hanc causam non solum uoluit formas contrarias formidabiles esse, sed et certas figuras et motus: sub quibus delata species timorem apportet, propter quod non solum uerus miluus, sed & fictus similitudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Est autem animalium inimicicia interdum cum tota specie, interdum non cum tota specie propter certa quædam, qua de causa cum Psillis & Marsis non ea serpentum inimicicia est, quæ cum reliquo genere, siue sit mistio ijs non omnino contraria, siue odor, siue aliud, per quod species minus ingrata accidat. quæ amicicia & inimicicia naturæ inter homines quoque uersatur. propter quod alios sine causa odimus, alios amamus, propter modos cum quibus species rerum ad animam ueniunt, qui sunt conuenientia & disconuenientia. Formidolosa quoque ea sunt, quæ uti prorsus ignota pertingunt ad phantasiam, dico autem ignota non quantum ad uniuersale illud, quod cognitionem facit, ut color sonus & id genus: sed quantum ad coniuncta, quę sub ipso uniuersali latent. quum enim nescimus quæ sint, & an bona, an mala, tum ignotum illud pertimescit anima, quòd phantasia fiat de sub latente, atque imminente malo. propter quod & noctis, & solitudinis, & maris, et præcipitiorum imago et belli formidabilis est. omnium enim horum phantasia fit, coniuncti cuiuspiam quod nocere posit, cuius signum est, quòd assuefacti nihil præterea timemus, quasi securi. hac de causa sæpe expauescimus ex paruo lapilli casu si impræuisus accidat, & superueniente uobis aliquo, uel etiam amico si de improuiso superueniat, timor fit, quòd nondum parata anima sit & non cognoscat. re autem cognita statim cessat timor. eadem de causa in Ephialte quem alij incubum uocant, formido fit. quoniam per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum ueniunt, et prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum quæ solent eam dilatationem prohibere, inter quæ occurrit pondus

aliquod

aliquod nos opprimens: quare phãtasia fit ponderis nos opprimentis. hoc autem quum uti ignotum offeratur timor fit, facto autem timore rursus memoria fit terrefacientium, inter quæ nobis occurrit aut Dæmon, aut quid simile, antiquis autem Ephialtes gigas. semper enim in somno ea primo occurrunt, quæ maxima sunt in uno quoq; genere. quare tandem phantasia fit dæmonis alicuius, aut alterius similis nos opprimentis, unde excutimur præ timore. Sunt porrò magis & minus timorosa ea ad quæ magis & minus sumus potentes, alij scalas timent ascendere quòd minus agiles sint, alij nihil timent, quòd agiles sint, & alij ponti angusto committi expauescunt, alij non. Timidi uero natura sunt, qui frigidi magis sunt, quales mulieres eunuchi senes et melancolicorum genus, contra uero audentes magis, qui natura sunt calidi & multi sanguinis & spirituum. ea enim est optima animæ dispositio per quam ipsa maxime potest, & operatur & resistit. operatur autem & potest per calorem. quare quibus is est plurimus, & minus confundantur in periculis, & semper consilium capiunt, & si pars sanguinis & spirituum introrsum fugit, pars tamen multa relinquitur, quare nec tremunt, nec pallent sicuti alij, & se tuentur. timidiores quoque sunt cęteris paribus, qui paucorum habent experiẽtiam, multa enim ijs uti ignota offeruntur. propter quod pueris maxime infertur timor, experti uero & securi & potentes distinguere coniuncta cum rebus, pauciora expauescunt. Sunt tamen nonnulli qui q; experti non sunt, quæ subsunt rebus, multa non timent, nondum enim nouere pericula quæ coniungi consueuere. propter quod & qui plura considerant, et plura experti sunt, interdum magis timent, quàm qui ad pauca aduertunt, ut ebrij & qui natura similes ebrijs sunt.

De admiratione, & Estasi, & risu. Cap. 20.

SI uero nouum aliquid uti ignotum offeratur, non tamen phantasiam faciens imminentis mali, tunc non timor fit, sed admiratio sola. nihil enim aliud est admiratio, quàm suspensio animæ seu fixio & applicatio intenta. nam & tenduntur nerui & calor ac uis omnis animæ ad id affigitur, unde & intentio uocatur. si igitur ignotum illud ut simpliciter ignotum offeratur, tunc inquisitio sola fit, idest applicatio animæ ad eam rem, & ad coniuncta cũ illa, ad quæ mouetur de uno in aliud. quod quomodo fiat difficultatẽ non paruam habet. diximus autem de eo in ijs quę a nobis de intellectione alias scripta sunt. Si uero quod offertur uti ignotũ

di sunt omnia subitam & repentinam admirationem ac repentinam etiam delectationem faciunt, admirationem quidem quia ut noua offeruntur, repentinam uero quia subito oblata, delectationem uero tum quia cognoscuntur facillime. delectat enim omnis cognitio ut pote animæ finis et perfectio, tum quia appositam ad aliud concinnitatem habent, qua de causa & translatio delectare solet. delectatio autem omnis ut pote res læta expansionem cordis facit, hæc autem motum oris, qui risus dicitur. quòd autem appositam quandam concinnitatem habeant, quæ risum mouent, mostrant & facetiæ, & mimi, & personati. facetia enim omnis arguta est, unde & sales dicti sunt, mimi uero propter aptam imitationem maxime delectant. personati uero & ipsi imitantur. non omnes autem risum mouent, sed qui per noua quædam & extranea, quæ quatenus talia, admirationem primo subitam faciunt, mox delectant, si apta sit nouitas. est autem et in eo qui cadit et inopinate labitur sua concinnitas, quæ delectat, aptißime enim uidetur fieri, ut qui intente in rem suam pergit, repente labatur, nullus. n. (ut dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. quis non rideat, qui uideat duos monacos super equo aliquo qui calcitret, & deicere illos patres uelit, nimirum appositißima res est, & facetissimus casus. quòd si periculum aliquod graue ijs immineat, iam non risus fiet, sed timor & pietas, quoniam res seria fit, non amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus, compositus ex admiratione & letitia motus, propter quod et quędam contranitentia in risu est, admiratio. n. suspensionem quandam in anima facit, lęticia uero expansionem, qua e re fit ut quum producitur risus, non sine molestia fiat. q̃q̃ et alia quoq; causa coniungatur, ꝙ non debite perflatur cor in illa quasi continua expansione existẽs. Aßimilatur aũt risui et is qui ex titillatione contingit, compreßis capitibus lacertorũ quorundam & neruorum, ut coxarum et plantæ pedis, et subalarum. non est autem proprie risus, sed aßimilatur. quoniam & ille mistus est motus ex suspensione et dilatatione cordis repente factis. quod accidit nõ quomodocunq; cõpreßis, et tactis lacertis, et neruis illis, sed leuiter tm̃ & p summa, ac subito preßis et subito etiã dimißis, atq; ita alternatim dimotis. ex primo enim contactu & leui pressione quidam ueluti horror repentinus accidit, qui ad diaphragma et cor pertingens, repentinam contractionẽ et suspensionem animę facit. mox subito etiam dimissis neruis illis, subito etiã cessat horripilatio, & cor ad propriam naturam redit. quod cum delectatione & gaudio fit & dilatatione. est autem tam subitus uterq; motus ut simul pene sint suspẽsio animæ et dilatatio, quod et in risu quoq; cõtingit.

propter quod & hic quoq; proportionale quiddam risui contingit non si ne molestia quadam. nemo autem sese ipsum titillat. quoniam subita quædam horripilatio est, quod titillare dicimus. Subita autem fit titillatio & repentina quum anima imparata, & non aduertente contactus fit. at sese tangente aliquo semper parata & aduertens anima est, alio uero tangente etiam si aduertere uelimus, horror nihilominus fit, quia tã continua non est animaduersio illa, ut tamen non tangatur tanquam de improuiso. cuius signum est, quòd si intentißime, et obstinate aduertamus aut titillationẽ non sentimus, aut minorem. idem accidit et si quis capillum alteri uellicet non aduertenti, subito enim horrescit, quod nemo patitur sibi ipsi capillum uellicans. Sunt autem alij ad risum promptißimi, alij duriores. duo enim in risu sunt, admiratio subita rei nouæ & ludicræ, & delectatio. qui igitur facillime admirantur, ij ex causa hac aptiores sunt ad ridendũ. propter quod pueri maxime & mulierculæ, & plebs facillime ridere solent. grauiores autem & seueriores ut uiri, & ij quidem philosophi, minus in risum ducuntur. porrò qui læti natura sunt, aut ex accidenti aliquo facilius in risum mouentur, facillime enim lætis afficiuntur propter dispositionem. quare per naturam iuuenes, & optime sani, & qui sanguinem plurimum habent, & eum dulcem non biliosum, non melancolicum maxime ridere solent. ex accidentibus uero dispositi quoque ad risum sunt, qui in lætitia quasi sunt constituti, ut ebrij, & quibus multa adsunt eorum, quæ læta dicuntur si noua sint. quare & qui in conuiuijs sunt inter familiares & amicos, quàm plurimum ridere consueuere, imo sæpe adeo effuse ridẽt ut continere non poßint risum & incontinentiæ notentur. causa est (ut Aristoteles ait) quòd ipsa lætitia quasi risus quidam est, & ij quodammodo in motu sunt semper. res autem in motu posita adeo prompte impellitur ut contineri non poßit. Contra autem qui aut natura, aut ex accidenti aliquo tristes sunt, ut melancolici, & quibus amarior est sanguis & egri & iracundi non facile ridere solent, quoniam delectari non poßunt, unde & aliqui uisi sunt qui nunquam risere, ut de Philippi imperatoris filio legitur. qui ob id agelasti appellantur. nunc de ira dicamus.

De Ira. Cap. 21.

Q*Vòd igitur quicunque irascitur, ex offensa aliqua irascatur, manifestum est. Cognoscitur autem offensa, & per intellectum, & per phantasiam. irasci autem commune est*

animalibus

animalibus omnibus, aut perfectioribus, quare & iis per phantasiam accidit, quatenus commune est, irasci, non est autem ira quum non iudicante animali ipso, membrum aliquod recepto nocente, aut constringitur, aut etiam nocens expellit, Sed tum solum quum animal ipsum iudicat. porrò nec si animal recepta mali specie phantasiam faciat, aut se contrahendi, aut aliter cauendi a nocente, aut etiam propulsandi, quatenus sese a malo defendat, irasci ipsum dicimus. neq; enim aut in tussi, aut sternutamēto ira moueri animal dicimus, nisi cōmuni quadam appellatione. quare tum soliū iram uocamus, quum & odium fit in rem, quæ offendit. nec solum odium, sed & appetitus nocendi illi, & quodammodo ulciscendi iniuriam. quod quum per membra exteriora fiat, ut per manus aut pedes, aut cornua, aut dentes, et id genus alia, quibus natura animalia armauit, necessarium animæ est uires colligere, ac mox demandare ad ea membra, quæ agere debent. primum igitur quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, ubi sedes animæ & uis est. propter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebulitionem. hoc enim primo fit, mox nisi quid impediat, transmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quæ nocere paratæ sunt. prohibent autem quædam eam sæpe transmissionem, ut aut timor maioris periculi, aut iudicium, quòd frustra id fiat, aut ratio & eiusmodi alia. Sed hæc accidunt. quare ira per se est appetitus nocendi causæ nos offendenti, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdem per se ad partes, quæ nocere habent. nocent autē animalia nunc per has, nunc per illas partes, ut cuiq; promptius est. at homo quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam monstrat, aut iurgijs, aut imprecatione mali, aut & blasphemijs in deum. quem causam esse omnium, quæ fiunt, in opinione hominum est. Sunt autem alij promptissimi quidem ad irascendum, tardi autem ad prosequendam uindictam. alij uero tardiores quidem ad irascendū, promptiores uero ad sumendam uindictam, alij ad utrunque promptissimi, alij ad utrunq; tardissimi. qui igitur tristes natura sunt, et omnia ferè per displicentiam recipiunt, ut ægri & male affecti, & ex alijs caussis irati, et quibus biliosior est sanguis, & melancolici, omnes quidem hi q, ex omni causa facillime offenduntur, facillime iram cōcipiunt. tardius autem exequuntur quicunq; ex his timidiores sunt, et pauci sanguinis & frigidioris tum uero & prudentiores, et rationi parentes magis. Contra uero qui bene ualent & multi sanguinis sunt, & lenioris, serius quidem irascuntur & non facile, quia omnia fere uel uti læta recipiunt, uel uti minus tristia, at ubi de offensa iudicium fecere, tum promptissime iram effundunt, &

De alijs quibusdam consensibus phantasiæ Cap. 23.

QVosdam præterea consensus habet phantasia quum a memoria quorundam mouetur, aut ualde intenta est. quippe alio oscitante, & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus, quod fit excitata memoria alterius ab oscitatione, tũ & facto repente & inaduertenter appetitu eiusdem quod alias anima uti bonum agnouit, unde et nos simul oscitamus. nihil enim refert ad faciendũ eum motũ an uapores aliqui pigri super musculis sint, unde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idem appetitus. idem enim omnino fit. innascitur aũt non aduertẽtibus nobis facta memoria. aduertentibus autem non innascitur phantasia rectum iudicante. similiter et edente alio acerba quædam, memoria fit & appetitus consimilium. omnis autem appetitus animã mouet, & calorem. anima autem, quæ in membro est, quod appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit proportionale quiddam aut saliuam, aut quod melius iudicat. sicut & in ueneris phantasia appetitu facto intenditur uirga suggerente anima plurimum spiritus, & dolente membro calor & sanguis concurrit. ad quæ si recte respiciamus, impossibile non existimabimus, quod de pregnantibus dicitur, remanere, scilicet in fœtu signa quorundam, quæ ipsæ auidissime appetiuere. siquidem facta ingenti quadam phantasia et appetitu quorũdam, anima ex ijs, quæ in corpore sunt, proportionale aliquid mouet præcipue in sanguine. ex quo quum nutriatur fœtus nihil prohibet signa quædam eius alimenti ita affecti in eo remanere præsertim coloris. propter quod ea signa rubentia ferè omnia sunt, & exustionẽ aliquam in sanguine factam ostendentia. Fortasse autem & figura cupitæ rei ostenditur, quod in eo proportionali anima etiam figuram mentiatur. Eadem porrò phantasia intenta potest, & fascinum inferre, non quidem ab uno quoq; hominum, sed a certis solum, quorum humores & spiritus adeo remoti sunt a natura aliorum, ut pene uenena sint. ij igitur concepto in infantem odio intentissime intuentes, spiritus quosdam ex oculis, & tota e facie eiaculantur, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos uti uenena sensim absumunt. ex oculis autem & toto e corpore euaporare insensibilia corpuscula monstrant, specula in quæ mensibus laborantes mulieres inspectant, spurca enim et squalore quodã ac situ obsita redduntur. legimus et familias quasdã fuisse ĩ Creta, qui laudando fascinum inferebant. quod certe uti possibile recipiendũ est. existente. n. natura quorundã (ut dictũ est) perinde ac uenenosa, et eiaculatis

ex oculis eorum spiritibus perniciosis, nihil prohibet nō infante solum sed & grandiores fascino affici, laudando autem maxime. quoniam laus propria læticiam parit, læticia autē ut diximus dilatationem tum cordis, tum & spirituum facit, tum & totius faciei, et præcipue oculorum, unde aditus quodammodo aperitur ueneno, quod a fascinatore eiaculatur. qua e re forte enatum est illud, quod præfamur quum aliquos laudare uolumus. bene enim prius ominantes, uerba nostra dicimus tibi non noceant. quin & aliqui sunt, qui dum laudantur, faciem auertunt, non tantum ut indicent molestam sibi esse laudationem, sed ut a fascino caueant. iam enim in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrum autem & numeri quidam & figuræ, & imagines sympathias quasdam, & antipathias habeant ad amores & odia & fascinos, & utrum uerba & cantationes, & id genus ligent & soluant, alterius quidem est, & temporis & contemplationis. De ingenio autem eorum animalium quæ intellectu carent, & quomodo nidos ad alendos fœtus & telas ad capiendas escas tam artificiose fabricentur, et alia eiusmodi, non nulla quidem diximus in ijs quæ de intellectione a nobis scripta sunt, nondum autem emissa, neq; plane exculta & digesta. quod faciemus si uita & otium suppetet nobis. atq; hæc de sympathia & antipathia rerum, quantū attinet ad contagiones pro tēpore dicta sint.

De quibusdam dubijs a Rhamnusio scriptis Cap. ultimum.

Haec quum iam impressa essent, ac uisa a Ioanne baptista Rhamnusio Illustriss. Vene. Dominij Secretario utriusq; linguæ peritissimo, & eorum quæ ad bonas litteras & disciplinas attinent, multa perdocto, gratulatus ille pro uetere amicitia nobis, simul & nonnulla dubia ad nos perscripsit, & nouas quandam sympathias proposuit. quarum rationem si otium mihi foret, expostulabat. digna quidem omnia, de quibus consideratio haberetur diligentissima. nam quum ego causam, quòd in nauigatoria pyxide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in montes ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationem ille non negligendam attulit. primum quidem q, qui de subiectis polo partibus scribunt, nulli dicūt montes ferri, et Magnetis sub polo esse, deinde q, et si dentur ij montes, causa tamen ad eos referenda non uidetur in nostro mari: quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italie esse Magnetis montes. inde enim erui omnem magnetem quo hic utimur, nec tamen nauium illac prætereuntium perpendicula ad eos montes uerti.

oportere

oportere autem ita fieri, si magnetis species perpendiculum mouet, propinquißimis existentibus insulæ illius montibus. cur enim non magis moueant, quàm qui remotißimi sunt sub polo?

Ad hæc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum una erat, qui fiat ut imposito oleo in charta, ita aptata ut contineat, subiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam autem non. alia erat consimilem habens rationem, cur et circa pomum circumuoluto tenui lintheo, pomum ab igne calefieri cernamus, lintheum nec quicquam ledi. Addebat autem & q̃, a fulmine nauium malos sæpißime uidemus tangi, carinas autem nunquam. Tum & illud quoque quærebat, quæ ratio efficiat, ut feruente, & exundante in ahenis saccaro si butyrum q̃uis modicum imponatur, statim subsidat feruor. quo ingenio utuntur artifices ad prohibendum ne erumpat saccarum. utuntur et alio ingenio ad idem purificandum, quod pariter uideri mirum potest. ubi enim coagulari saccarum incipit, proijciunt in uocatas campanas, tum cretam tenuem cicotriconizant, ac super imponunt, qua campanæ ostium patet craßitudine digiti. atq; ita saccarum purgant, surculis omnibus & feculentia omni ad cretam attracta. Hæc sunt quæ ille nobis examinanda proposuit. quod quidem faciemus a suprascripto instituto nostro non recedentes, ut non proprias et propinquißimas causas aßignare nitamur, sed medias et proprijs proximiores, quo poßibile nobis sit.

Primum igitur utrum sub Polo sint Magnetis montes, nec ne, sub ambiguo relinquamus. scimus enim esse qui scribant planas magis esse eas regiones, de quo & doctissimus, atq; eloquentißimus Episcopus Iouius circa eam Sarmatiæ partem, quæ Moscouia nunc dicitur, diligentem inquisitionem ab incolis fecit. qui ne eos etiam inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti sunt. meminimus tamen nos quasdam chartas uidisse earum, quas mundi mappas appellant, in quibus sub polo montes notati erãt (qui Magnetis mõtes inscripti fuerant). siue igitur sint, siue nõ sint ij montes, nihil ad nos in presentiarum attinet, quando per montes polo subiectos, cathenam illam mõtium intelligimus, qui ad septentrionẽ spectant tanti & tam uasti, ac ferri & magnetis feraces. qui & si magis distant a nostro mari, quàm Iluæ insulæ montes, potentiores tamen sunt ad mouendum perpendiculum propter abundantiam & copiam ferri, & magnetis. Fortasse autem et qui in Ilua est magnes, non multæ actionis est in ea minera. multi enim dum in minera sunt, minus ualent, quàm extracti, quòd spirituales species sua habeant impedimenta, signum autem parum ualere in sua minera Iluæ insulæ magnetem. q̃ tam propinquus quum sit nauigijs

illac prætereuntibus,perpendiculum tamen non ad se conuertit. Incalescere autem & feruere in charta oleum,chartam non accendi communem habet rationem cum lebete,In quo aqua quidem feruet,lebetis fundus friget, & pomo,quod & ipsum calefit linteo illeso. Horum autem omnium causa est antiparistasis. frigida enim sunt aqua oleum pomum, propter quod probibent intermedium calefieri. Sed quomodo calefiunt ipsa, si medium non calefit? actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam,oleum,pomum,nisi per intermedia,lebetem, chartam, et linteum, hæc autem nisi calefiant, ac tantum calefiant quantum aqua, & oleum, & pomum,non uidetur quomodo calefieri poßint. quòd si calefiant, quo pacto igitur per antiparistasim & frigiditatem probibent,ne intermedia incalescant. Dicendum porosis existentibus lebete charta & linteo, citißime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur,ac per ipsum incalescere aquam. porrò quicquid aquæ calefactam est tolli statim, & ascendere,ac loco eius subsidere aquæ partem nihil calefactam, quæ lebetem infrigidat, qua pori non sunt, atque ita continenter fieri,ut aquæ pars cedat, & tollatur,pars succedat, & refrigeret, ita & oleum facit, nam & ipsum actu frigidum est, ita & pomum,quoniam humidum est, & frigidum,et semper pars eius aliqua frigida tangit intermedium,ac calefieri prohibet per certum tempus.

Cur uero fulmen nauium malos tangat,carinas autem et spondas,quæ iuxta aquam sunt,non,dubitationem maiorem habet, si modo uerum est, quod fertur. nam & de Lauro traditur non feriri ipsam a fulmine, quod non satis certum est,eo autem recepto, quòd res ita se habeat, promptior quidem potest esse ratio in Naui quàm in Lauro. nam antennas feriri a fulmine facile est,quòd altæ sunt,alta autem a fulminibus peti in prouerbio etiam est. causa autem est, quòd fulmen uapor est quidam mistionis fortis,qui in altis gignitur, & extrusus e nube in latus acquirit impetum, quare alta maxime ferit. Interdum tamen impetus in ima inclinat,uerum ubi antiparistasim inuenit aut frangitur, aut & repellitur, dictum est enim supra contrariorum species fugare contraria. Igitur iuxta aquas quum descendit uapor,partim quidem frangitur partim repellitur, quoniam aer aquis uicinus plenus est uaporibus frigidis ex aqua eleuatis,qui tum materiali antipathia, tum spirituali frangunt, ac repellunt fulmen. quare carinas & proximas spondas,aut non tangit fulmen, aut fractum non immutat. in lauro autem utrum talis antipathia sit,incertum est,illud magis in causa putarim,quòd laurus rotunda admodum est, & corticis

densi ac leuis, a quibus omnibus fit, ut incidens uapor non inhereat. propter quam rationem nec columnas a fulminibus tangi uidemus, quòd rotundæ tersæq; sint.

Butyrum autem iniectum compescere feruorem saccari, dignam habet inquisitionem. Idem uero & oleum facere uidemus in pulmenta, si qua corpulentiora sunt, ut in fabæ & ciceris lomenta, feruorem enim et exundantiam eorum compescit. horum autem causa est, quòd duo præcipue concurrunt, quum feruor exundans fit, alterum est excessus caloris, & uaporum copia breui facta, alterum est obsistentia feruentis rei, si corpulentior sit. multum enim extenditur & in magnas ampullas, priusquam scindatur. propter quod & dupliciter etiam compescitur exundantia illa. uno modo si calorem & uapores frangas qui extenduntur, quod fit iniectis frigidis ut aqua, alio modo si ipsum obsistens, ita præpares, ut extendi in magnas ampullas non poßit. quod faciunt unctuosa iniecta, diuiduntur. n. ipsa ad minimas, & non ultra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi, probibent extensionem amplam fieri. extensio enim rarefactio quædam est. rarefieri autem non admodum possunt minima unctuosi, tum q minima sunt, tum q tenacis mistionis, quare quũ undiq; interposita intermistaq; sint obsistenti, faciunt ut nec ipsum obsistens recipere extensionem poßit, nisi paruã, et per paruas ampullas factam, quare exundantia compescitur, & feruor fit per ampullas crebras & paruas. unctuosa autem sunt præcipue oleum & butyrum, & bene diuisibilia in minimas particulas, at butyrum cum saccaro probe conuenit propter dulcedinis, & pinguitudinis sympathiam, quare & si modicum, sit sufficit tamen ad compescendam exundantiam saccari, quoniã bene miscibile est, & modicum omne in multa partibile. Creta uero imponitur supra campanæ ostium, non quòd ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum. Sed quòd probibendo exhalationem inclusi ignis & uaporum fit, ut penitißime uapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secũ ferunt agglutinatas omnes sordicies, & sursum impellunt, quæ herentes cretæ propter tenacitatem sic reddunt purum & sincerum saccarum.

Si igitur per hæc & doctißimo Rhamnusio, & alijs factum est satis tibi præsertim Cardinalis amplißime, mihi quidem & gaudeo & gratulor, sin autem & alia desiderantur, excusabit me horum consensuum & dissensuum natura, quæ adeo in abdito est. Si qui uero laborem nostrum commendabunt, aditumq; & uiam per nos apertam his rebus fatebuntur, id omne debebunt tibi.

DE CONTAGIONE
LIBER PRIMVS.

Quid sit Contagio. Cap. I.

VNC autem de Contagione prosequamur, cuius gratia tot de sympathia et antipathia rerum quæsita sunt, ab ijs incipientes, quæ uniuersalia magis uidentur, & aliorum principia. quòd igitur contagio sit quædam ab uno in aliud transiens infectio, uel ipsum nomen ostendit. in duobus enim semper contagio uersatur, siue illa duo diuersa sint, siue duæ continuæ unius partes. uerum quæ inter diuersa fit, simpliciter & proprie contagio dicitur, quæ uero inter duas unius partes non proprie, sed quodammodo. uidetur autem & consimilis esse in utroq; infectio, & cui Contagio fit, & a quo. tum enim cõtagionem factam dicimus, quum simile quoddã uitium utrunq; tetigit. quam ob rem qui hausto ueneno pereunt, infectos quidem fortasse dicimus, contagionem autem accepisse, minime. & in aere quę simpliciter putrescunt Lac, & Carnes, & reliqua, corrupta quidem uocamus, non autem contagionem passa, nisi & aer ipse corruptus consimiliter fuerit. de hoc autem diligentius in sequentibus inquiremus. uidetur autem actio omnis & paßio aut circa rerum substantiam fieri, aut circa accidentia, contagionem autem accepisse quempiam non appellamus, quòd calefactus ab alio fuerit, aut factus uitiosus, nisi per transumptionem. quapropter uidetur contagio, consimilis quædam infectio secundum substantiam. utrum igitur quum domus incendio uicinæ ardet, contagionem uocemus? at certe neq; hæc contagio est dicenda, nec uniuersum quum totum ipsum corrumpitur, primo secundum quòd totum est, sed tum magis, quum in particulis minimis & insensibilibus quædam infectio fit, et ab illis incipit, quod & nomen infectionis ostendit. infectum enim uocamus non corruptum qua totum est, sed quodammodo, et circa insensibilia. totum autem uoco, ipsum compositum, particulas uero minimas & insensibiles uoco eas ex quibus compositio fit & mistio. exustio igitur circa totum ipsum fieri uidetur, contagio autem circa particulas componentes, quamquam & ab ijs mox corrumpatur & totum ipsum. propter quod & mistorum paßio quædam uidetur contagio. quoniam autem dupliciter corrumpuntur & intereunt mista, uno modo per aduentum contrarij, sub quo consistere non potest eo-

tingit,

rum forma. alio modo per dissolutionem mistionis: ut in putrefactis contingit, dubitationem fortasse habet utro modo contagio fiat, infectione in particulis minimis illata, ad hæc autem & qualis nam sit hæc infectio; utrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur. quare & illud potest dubitari, utrum contagio omnis sit putrefactio quædam. quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionum differentias primas & earum causas in primis perquisiuerimus. nunc si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus contagionẽ esse consimilem quandam misti secundum substantiam corruptionem de uno in aliud transeuntem, infectione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia. Cap. 2.

TRiplex autem uidetur esse prima contagionum omnium differentia. alia enim contactu solo afficiunt, alia præter hoc & fomitem quoq; relinquunt, et per ipsum contagiosa sunt, ut scabies phthisis areæ elephantiasis & id genus: fomitem appello uestes ligna & eiusmodi, que incorrupta quidem ipsa existentia conseruare nihilominus apta sunt contagionis seminaria prima, & per ipsa afficere. nonnulla porrò sunt, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiam transferunt contagionem, ut pestilentes febres & phthisis, & lipitudines quædam, & exanthemata illa, quæ uariolæ uocantur, & similia. uidentur autem ordine quodam se habere hæc, nam quæ ad distans faciunt contagionem, ea & fomite et contactu afficere consueuere. quæ uero fomite contagiosa sunt, eadem & contactu contagiosa sunt. ad distans autem non omnia, at contactu omnia. quapropter & simplicißima est, & natura prior ea contagio, quæ solo contactu afficit, quare & de ea primo agemus inquirentes, quomodo fiat, & per quod principium, mox & de alijs, ut uideamus an omnium sit commune quoddam principium, an diuersum in singulis, & quid proprium habeat unaquæq;.

De contagione, quæ solo contactu afficit. Cap. 3.

VIdetur autem quæ inter fructus contagio uersatur, maxime eiusmodi esse, quæ solo contactu afficiat. ut uua ad uuam & pomi ad pomum. quare quærendum est, quod nam eius infectionis principium sit. q; enim tangentia sese isthæc afficiantur

marcescente aliquo illorum primo, manifestum est, quo autem principio, non manifestum. quoniam autem primum, unde omnis infectio in alia transit, putrefactum fuit, censendum est, & secundum quoque consimiliter putrefactionem concepisse, si quidem contagio consimilis erat in utroque infectio. est autem putrefactio dissolutio quædam mistionis calido innato euaporante, atq; humido. eius uero euaporationis principium semper est aliena caliditas, siue ea in aere sit, siue in circunfuso humido. igitur quod in utroque est principium putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas scilicet extranea. sed ea in primum aut ex aere accessit, aut ex alio, & contagio nondum dicitur, in secundum autem accessit ex ijs particulis insensibilibus, quæ euaporant e primo, & iam contagio est, quoniam similis est in utroque infectio. potest autem euaporans e primo calidum in secundum facere quod aer in primum, et similiter putrefacere, imo magis propter analogiam.

Quoniam autem quæ euaporant e primo particulæ, aliæ quidem sunt calidæ et siccæ, uel per se uel ex cõmistione, aliæ sunt calidæ et humidæ similiter uel per se, uel ex commistione, uidentur quæ calidæ sunt & siccæ, aptæ quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ uero calidæ & humidæ sunt, e cõtrario putrefacere aptæ magis, exurere uero minus. humidum enim partes eius, quod tangit, emollit, ac laxat, beneq; separabiles reddit, calidum autem sursum tollit ac separat, unde dissolutio mistionis fit euaporante calido & humido innato, quæ putrefactio erat. quapropter existimandum est calidas, & humidas particulas aut per se, aut ex commistione humidas, quæ euaporant e primo, esse principium & seminarium eius putrefactionis, quæ in secundo fit, dico autem humidas ex commistione, quoniam in euaporationibus quæ contingunt in putrescentibus, misceri ut plurimum accidit particulas minimas, ac sic principia fieri tum generationum quarundam, tum & corruptionum nouarum. aptissima autem est ad putrefactiones & contagiones inferendas ea commistio, quæ e calidis fit cum humidis. in fructibus igitur, quæ contagio accidit per hæc principia fieri putandum est. at uero & in alijs quoque omnibus, quæ putrescentia sese tangunt, si analoga sint, idem euenire, & per idem principium existimare par est. principium autem sunt particulæ illæ insensibiles, quæ euaporant, calidæ quidem, & acres sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicantur.

De contagione, quæ fomite afficit. Cap. 4.

VTrum autem & ea quæ per fomitem contagionem afferunt per hunc modum & per idem principium fiant, dubitationem habet, quoniam principiũ quod est in fomite alterius naturæ uidetur esse, siquidem ubi in fomitẽ secessit a primo infecto illic diutissime pdurare seruariq; ĩcorruptum põt. ut admirationẽ non paruã præbeant, quæ et phthisici et pestilẽtes tetigere, lectuli, uestes, ligna, et id genus. sæpissime. n. uidimus uirus illud p duos et tres annos seruatũ. at particulæ quæ e putrescẽtibus euaporant nullæ tam diu pdurare posse uidẽtur. sed profecto pp hanc causam nemo putare debet, non idem esse principium, quod in fomite est cum ijs, quæ solo contactu afficiunt. qñ particulę quę euaporant e primo, eædem et in fomite pariter reseruari possunt, atq; ita seruatæ idem facere, quod & tum fecissent, quum euaporarunt e primo. q̃ autẽ tam diu perdurare seruariq; possint in fomite, si quis persuaderi uult, & minus admirari, debet se in consimilibus exercere. non ne uidemus alienũ odorem in ligno, & uestibus & alijs per multum temporis asseruari, nec nuda quidẽ illic qualitate et sine subiecto existente, sed corpusculis magis cum ea minimis, atq; effugiẽtibus uisum. quid de fuligine et fumo dicemus in parietibus obducto? non ne et hæc ex minimarum particularum admistione tinctura fit? quæ diutissime durare incorrupta consueuit, ac talia certe infinita alia sunt. quorum omnium rationem si quis forte requirat, e duobus dicimus maxime dependere, quorum alterum est subtilitas, alterum est fortitudo & constantia mistionis. propter subtilitatem igitur penetrant, & in foraminibus quorundam conduntur, unde neque aeri subiecta sunt, neque multis extrinsecarum alterationum, propter ualidam autem mistionem durare possunt aduersus multa. est aũt ualida & fortis mistio duplex, altera in duricie consistens, ut ferri lapidum, & eiusmodi, quorum insensibilia minima annos per multos uiuunt, altera in lentore quodam, & multa elaborataque mistione constituta. dura igitur, & si non sunt seminaria contagionum, at lenta elaborataque esse possunt. est autem elaborata mistio, quæ e ualde minimis fit bene inuicem agitatis (ut in ijs quæ de sympathia diximus). accidit autem talem mistionem fieri in euaporationibus illis, quæ conclusæ sunt, ubi non dispergitur, quod euaporat, sed ualde agitatum minutissime commiscetur. quod si lentorem quoque accipiat, & ualida mistio fit, & apta seruari in fomite. cuius signum est, q̃ quæcunq; per fomitem afficiunt, omnia lenta glutinosaq; con-

spiciuntur, et propter hoc sola ea, quæ talia sunt, fomitem habere possunt, quæ autē lenta non sunt, sed aut in sicco per se consistunt, aut multo aqueo abundant, aut apta citissime alterari, ea quidem putrescentia contagiosa esse possunt, ad id quod tangunt, fomitem autem non relinquunt. quòd uel non adherescant et glutinentur, uel citò alterentur. propter quod marcescentes fructus contactu quidem afficiunt, fomite aut non. plurimo enim aqueo abundant, et quod euaporat lentum non est. lenta uero agglutinantur quidem, & resident in ijs, quæ tangunt, & propter fortem mistionem non facile alterantur. q; si analoga sint cum eo, quod tāgunt, statim contagionem inferunt, si uero non analoga fuerint, et quod tangitur non aptum quidem est affici ipsum, sed seruare tamen seminaria, tum fomes fit. & natum mox aliquid quod analogum cum primo sit, non aliter incipit, ac & primum fecisset. nihil enim refert, siue aliquid statim tangat, siue mediante alio. non sunt autem apta omnia, ut fomes fiant, sed solum quæ foraminulenta sunt et calida, aut parum frigida. in ijs enim & condi possunt seminaria contagionum propter foramina, & non alterari neq; ab ipso fomite, neque ab extrinsecis, nisi ea plurimum excedant. propter quod aduersum ignem non defenduntur. igitur neq; ferrum, neq; lapides, & eiusmodi frigida & nō foraminulenta, idonea sunt, ut fomites fiant. lana uero et panni, et lignorum multa, idonea magis sunt. quòd igitur & quæ fomite afficiunt commune principium habeant, & communem inficiendi modum cum ijs, quæ contactu solo, ex his manifestum esse potest. differunt autem mistione, quòd his quidem fortis & lenta sit, in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt, alia non.

De contagione quæ ad distans fit. Cap. 5.

MAiorem autem tum admirationem, tum dubitationem præbent, ea quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiam contagionē faciunt. Lippitudinis genus est, quo qui laborat omnes solet inficere, qui in ipsum spectant. notissimæ sunt & pestiferæ febres, & phthisis & alia multa, quorum labe cohabitantes, quamquam ne etiam tangant, coafficiuntur. horum igitur, quæ natura sit, & quo pacto id uitium propagetur, dubitatio non parua est: quapropter accuratissime de hoc est inquirendum, quoniam maxima pars hæc est eorum quæ inuestigamus. Videtur autem contagio hæc & alterius naturæ esse, & per aliud principium fieri. primum quidem quia pestiferarum

stiferarum febrium non nullæ sunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ægro nihil caliditatis, nihil frigiditatis sentiente. præterea si lippus alium lippum reddit, alterius quidē naturæ uidetur effectus iste. quoniam uisio non per caliditatem, aut frigiditatem fit, sed per uocatas species & simulacra rerum. Porrò subita & penè momentanea penetratio harum contagionum idem prorsus ostendit. statim enim & ictu (ut dicitur) oculi penetrant per totum animal, & necant. quod nulla alia qualitatum notarum, tam prompte facere potest, quòd contrarium habeant. adde quòd si a notis qualitatibus fieret hæc contagio, ad debilius quidem, & minus resistens semper propagaretur, quod certe fieri non uidemus, quando sæpe id quod debilius est, aut nihil, aut minus patitur. ut oculos quidem phthisis non carpit teneriores delicatioresq; existentes, pulmones autem corripit. postremo quum hæc contagio undiq; & ad omnem partem feratur, imitari quidem uidetur spiritualium motum, qui in orbem fit. corpora uero quæ notis qualitatibus constant unum tantum motum habent sursum aut deorsum. quare alius impetus, alia uis esse uidetur harum contagionum, et uenenis aut Catablephæ animali assimilari, non autem reliquarum contagionum modum & naturam sequi.

Quòd causa contagionum, quæ ad distans fiunt, reducenda non sit ad proprietates occultas. Cap. 6.

Qui igitur occultas proprietates inducunt paruo negotio ab his sese difficultatibus extricant, per pauca rationem omnem earum contagionum ad hasce proprietates referentes. quod & in alijs multis omni sollicitudine liberi & securi factitant. bene igitur erit de his proprietatibus breui, quædam percurrere. simul enim & illud aperietur, quod nam esse possit harum contagionum principium. Supponendum autem est nobis, quum decem sint rerum omnium genera, actiua tamen principia esse tantum substantiam & qualitatem. constat enim neque quantitatem, neque ad aliquid, neque ubi, neque alia (ut summatim dicamus) effectiua esse, nisi per accidens. porrò substantiam per se nihil aliud facere, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, & circularem. hi enim a formis rerum fiunt. reliquæ uero actiones a qualitatibus proueniunt. qualitatum uero aliæ materiales dicuntur, calidum, frigidum, humidum, siccum, lux, odor, sapor, & sonus, aliæ spirituales uocantur, quæ species sunt, & simulacra

materialium siue sint cum ijs uniuoce, siue non. ut lucis lumen, saporis ue-ro & odoris, & soni species nomen non habent, nisi saporimen & odorimen, & sonimen uelimus effingere, sicut a luce lumen. Similiter & caliditatis & frigiditatis, & aliarum species nomen non habent, constat autem eas esse tum ex sensibus, tum ex intellectu. quòd igitur materiales qualitates multa poßint efficere manifestum est, nam primæ quidem uocatæ omnia generant & alterant, secundę uero appellatæ lux odor, sapor & sonus, nihil quidem inter se agunt, quoniam contrariæ non sunt; sensus tamen mouent, sed & hoc ijs mediantibus, quæ spirituales uocantur. Harum uero spiritualium quòd actio multa sit, et uis in natura similiter est manifestum (ut in ijs diximus quæ de rerum sympathia & antipathia scripta sunt) nam & sensus & intellectum mouent, & principia sunt motionum in animalibus, deinde & motus locales uidentur facere: attractionem & fugam. nonnullæ etiam & primas qualitates producere, ut lumen quod calorem gignit. Hæc igitur quum ita sint, quærimus quidem ab ijs, qui occultas proprietates inducunt, quando actio omnis, uel a substantia fit, uel a qualitate materiali, aut spirituali, quo nam principio dicant actionem hanc fieri, qua contagiones produci uidemus. ac certe si a substantia & forma fieri asserant, quid oportebat occultam proprietatem uocare. sed uocent ut lubet, nihil tamen ea forma facere poterit, nisi locales motus, sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, contagionem autem non, quæ per se localis motus nō est, sed magis quorundā corruptio & quorundam generatio. si uero qualitate aliqua fieri dicant, si quidem materiali, nihil ignotum aßignabunt, nisi forte ignotum quiddam qualitatum genus effingant, quod nec caliditas, nec humiditas, nec siccitas sit. quod certe effingi non potest. si autem spiritualem aliquam qualitatem in causa ponant, poterant quidem notiori saltem uocabulo uti, & statim dicere spirituale aliquod contagiones hasce producere. sed certe neque hoc adducere pro causa possunt. primum quia spiritualia hæc tam diu solum durare consueuere, quandiu præsens est illud, a quo efluxere, nisi forte fuerint in intellectu. at quæ ad distans faciunt contagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus, & in fomite, & in aere, quin imo de loco ad locum feruntur trans etiam maria, quod signum est corpus esse, quod & defertur & perdurat, longe a primo se habens. quod si dicant corpus utiq; esse hoc, quod de loco ad locum fertur, agere tamen per spiritualem qualitatem, profecto & ad non necessaria recurrunt, & inconueniens aßignant, si enim recte definita contagio est, oportet tale in secundo fie-

ri, quale in primo fuit, & idem esse in utroque principium, idemq; & in quarto & quinto, & in alijs, quae contagionem recipiunt. tale autem non potest facere ullum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare & dissoluere etiam mistionem aliquam fugando quaedam contraria, quod & fetor facere potest, & Cathablephae animalis aspectus (ut dictum in sympathijs fuit). generare autem tale in secundo, quale in primo fuit non possunt spiritualia. generatio enim omnis per primas fit qualitates, oportet autem in hisce contagionibus non putrefactionem solum fieri, sed a primis seminarijs, & alia quoque gigni, & propagari, quae ipsis similia natura sint, & mistione. non aliter quàm spiritus in animali e sanguine solent alios sibi consimiles generare, quod spiritualium nullum efficere per se potest. qua ob causam & in contagionibus quae ad distans fiunt idem esse commune principium, & eundem inficiendi modum per qualitates notas censendum est, quod & Aristotelem & Galenum existimasse sine dubio uidere possumus. differunt autem harum contagionum seminaria, & ab ijs, quae solo contactu afficiunt & ab ijs, quae fomite solo. sed primū dicamus, quo pacto ad distās ferri possint, & quo modo in orbem moueri uideantur, & qua ratione uim tantam sortita sint, & tam cito penetrent, & quales sint earum analogiae, tum demum quam differentiam habeant ad alia seminaria, diffiniemus.

Quomodo seminaria contagionum ad distans ferantur & in orbem. Cap. 7.

Ergo illud inprimis inquiramus, quo motu agantur seminaria illa contagionum, quando longe & ad eos, qui distant ea ferri manifestum est, quod multi adeo mirantur. est autem inter prima respiciendum ad consimilia, quo minus admirari possimus. quis putaret e cepe & allio lachrymas nobis, uel e longinquo elici, e pipere iride ptharmica sternutamentum, e croco solano stricno somnum conciliari, e tractatione metallicorum apoplecticū hominem fieri? exhalant nimirum ex omnibus his ac circunquaq; feruntur insensibilia corpora, quorum diuersae actiones sunt, & facultates. manifestissimum aūt hoc apparet in ijs quae corrumpuntur et putrent. principium aūt motus eorū corpusculorum ad oēs partes, partim quidem per se est, partim ab alio datur. per se igitur euaporatio omnis sursum fertur, quod & in fumo & alijs multis spectari potest, si quis nesciat euaporationem omnem calidam esse. ab alio autem ac

cidit, & in latus, & deorsum postremo pelli, quod præcipue duabus de causis euenit, altera est obsistentia aut aeris, aut tabulatorum & eiusmodi, in quæ incidunt, quæ primum exhalant partes. ubi igitur ultra ferri non possunt, pelluntur quidem & in latera ab ijs, quæ succedunt, & hæc ab alijs, donec accidat repleri totum. altera causa est aer ipse, qui euaporationem omnem si tenuis sit, & bene solubilis diuidit, usque etiam ad minimas & non ultra diuisibiles partes. ea enim est elementorum & liquidorum omnium natura, ut situm conuenientē quærant, quantum possibile est. Conuenientissimus autem situs est, quum partes continuæ inter se sunt, aut si continuæ esse non possunt, minus tamen inter se distent, quo possibile sit. sic enim minorem uiolentiam sustinent, ut in ijs diximus, quæ de sympathia tradita sunt. qua de causa aer continenter eam euaporationem diuidit magis, & magis donec ad eas ueniat partes, quæ non ultra diuidi & separari possunt. Facta igitur innumerabili illa diuisione multum aeris repleri accidit, & circumquaq; misceri, quod et in fumo manifestissimum est uidere. propter has igitur causas, & quæ circa contagiones contingunt euaporationes, circunquaq; feruntur, & aeris multum occupant, quoniam exhalatio omnis multum diffunditur, magis autem sursum & primo, sed tamen mox & ad latera, & postremo deorsum accidit ferri. ac sic & cohabitantes possunt inficere seminaria hæc, & non solum in fomite, sed & in aere per certum tempus seruari, diutius autem in fomite. quo autem modo fiat, ut tam paruæ quantitatis existentia non alterentur saltem medio in aere exposita, priorem habet dubitationem, nam quæ tam fortis esse mistio potest in tam parua particula, ut in aere diu consistere ualeant præsertim, quæ in duritie non consistunt. sed certe quæ lenta sunt, & glutinosa quamquam paruissima sint, possunt quidem si non omnino tantum quantum, dura, uiuere, at paulo minus possunt. dura quidem propter tria resistunt alterationibus maxime, & quòd in pauca quantitate plus habent materiæ, & ꝙ propter terram plus habent frigiditatis, & ꝙ partes non bene subtiliari et rarefieri possunt propter densitatem. quod fieri oportet, si caliditas induci debet. priora igitur duo & si lenta non habent, æquæ ac dura, at tamen in parte habent & ipsa. tertium uero habent non minus, quàm dura hoc est difficultatem subtiliationis propter partium tenacitatem, & quòd mistio e ualde minimis constat. tenacitas enim facit, ut pars non facile secedat a parte. mistio uerò e quàm minimis facta bene unitis aduersus alterationes omnes ualet, quoniam si rarefieri oporteat, statim præsto sunt partes terræ, quæ prohibeant, iuxta quodlibet minimum

mum

mum fitæ. si uero densari necesse sit, præsto sunt ignis partes propter propinquitatem, quæ similiter obstent. qua de causa non solum dura sed & lenta sese defendunt ab alterationibus multis si mediocres sint, magnas autem non ferunt. propter quod & ab igne absumuntur seminaria omnium contagionum, & ab aqua etiam frigidissima franguntur. quòd si curiosior quispiam illud quærat, cur intrinsece saltem non alterentur hæc seminaria, quum e diuersis sint mista, sciat ille non esse hanc solis seminarijs propriam quæstionem, sed & alijs multis communem, ut piperi calci euphorbio pyrrhiti lapidi & metallicis, et alijs pluribus. quę quum e diuersis sint mista, alterationem tamen nullam intrinsecus, aut nullius momenti patiuntur, sed annos multos immutata perseuerant, ut mirum sit lapides annos mille & duo millia durare. causa omnium est, q̃ mistio quæ e diuersis fit, ad tam minimas particulas redacta est, q̃ propter paruitatem, excessum non habent particulæ inter se illum, qui requiritur ad agendum. qua de causa dum mistio illa eo pacto perstat, dum igneæ partes separatæ sunt & dispersæ, sepultæq; in alijs, alteratio nulla introrsum fit, quare & piper, & euphorbium, & reliqua tractata manibus frigida sentiuntur. at ubi casu aliquo mistio illa soluitur & mutatur, & partes quæ eiusdem rationis sunt, in unum coeunt, et maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt, tum actu fiunt, & agunt iam, unde & calx, & piper, & euphorbium iam calida percipiuntur, quum prius potentia solum calida essent, actu uero aliter se habentia. propter eandem causam nec seminaria intrinsecus sese alterant, quamquam e diuersis constent, ut pote mista: q̃ autem in tam pauca quantitate uis multa inesse possit, declarat fulgur, quod non aliud est quàm uapor. declarant & euphorbij & piperis, & similium particulæ minimæ & efugientes uisum, quibus tanta uis a natura tributa est, adeo refert ignem in materia densa contineri, quamquam parua sit, talia quoque sunt seminaria contagionum. omnia enim acria per se sunt, quamquam in lentore constituta, quæ et ipsa actu fiunt a calore animalis subtiliante eam mistionem & uniente partes consimiles. talia autem ad humores & spiritus non paruam potentiam habent. quare & perdere etiã possunt paucis horis, si ad spiritus analoga sint, de quo mox largius dicemus. eadem & ex oculis lippientibus eiaculari possunt in alterius oculum & consimilem infectionem inferre, quæ uisio quidem non est, sed uitium in oculo. Quòd autem in animal penetrent & nonnulla citissime, nemo mirari debet, si modum quo ingrediuntur consideret. ingrediuntur autem e paruis poris & uenis, & arterijs in maiores, & ab his in alios

sæpe etiam usque ad cor. unus penetrationis modus est per propagationem & quasi sobolem. prima enim seminaria, quæ adhæserunt e uicinis humoribus ad quos habent analogiam, consimilia sibi alia generant & propagant, & hæc alia, donec tota humorum massa et moles afficiatur. alius modus est per attractionem, quæ intro fit, tum inspiratione per anhelitum, tum uenarum dilatatione. simul enim cum aere qui attrahitur ingrediuntur commista contagionum seminaria, quæ ubi introducta sunt, non eadem facilitate regrediũtur per expirationem, qua ingressa per inspirationem fuere. quoniam agglutinantur humoribus & membris, & nonnulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum et inimicum ad cor ferunt. non enim dicendum est (ut quidam aiunt) uenena & contagiones præcipue cor petere atque aggredi. uti inimicum, quasi cognitio & uoluntas ijs insint. tardius autem penetrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta, & analogiam habentia ad crassiores humores, et quæ per uenas trahuntur. celerius autem quæ per anhelitum & quæ subtiliora sunt, & acrimoniæ maioris ad spiritus autem analoga. Fortasse autem & alius est penetrationis modus. omnis enim euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur. quare quum minores & angustiores sint uenæ, quæ circa summa sunt, maiores uero continue qua uersus cor itur, inde fit, ut & contagio quàm facillime ex angustis uenis in amplas diffundatur, ubi etiam maior est calor, atque ad cor etiam ferantur, nisi quid obstet. Quòd igitur & quæ ad distans fit contagio per idem commune principium fiat cum alijs, & per eundem modum, & quo motu ferantur, & quomodo penetret, & tantam habeat uim, hactenus dictum sit. quomodo autem particulari & propria quadam natura ab alijs differat, nunc dicatur. ab ijs igitur quę solo contactu afficiunt differre uidetur, quòd hæc in forti mistione constituta uidetur & lentore quodam, illæ uero non. ab ijs uero quæ fomite solo & contactu inficiunt, differunt eæ quæ ad distans protenduntur, quòd ualidior adhuc mistio ijs inesse uidetur, & subtilitas maior, propter quod & penetrant magis, & maiorem actionem habent. Fortasse autem & antipathia ad animal his est, non ea solum quæ materialis dicitur, sed & spiritualis etiam, quæ spiritus potest fugare et calorem qui humorum mistionem continet, propter quod & maxime potest putrefactionem inferre, de quo etiam mox dicemus.

De analogia contagionum. Cap. 8.

Contagionum autem analogiæ multiplices quidem sunt, & maxime admirandæ. pestis quædam est arboribus aut satis, animalium nulli obest. contra quædam tangit animalia, satis & arboribus parcit, & inter animalia, hæc hominem carpit, illa boues, illa equos aut alia, sed & in eadem specie, quæ pueris & iuuenibus est contagio, senum neminem lædit, & e contrario nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit. promiscue uero alij certas pestes sensere, alij non, & alij inter pestilentes illæsi uersantur, alij non. inter membra porrò est, & sua analogia; lippitudo nulli membro nocet nisi oculis, phthisis uero non oculis, quamquam delicatioribus, sed pulmoni, Alopeciæ & Achores caput solum tentant. at uero & in humoribus, quædam uni est contagio alij non, quædam omnibus. aliæ spiritus præcipue perdunt; quorum omnium admiranda quædam ratio est. aßimilantur autem & aliis multis, de quibus omnibus diximus in iis quæ de sympathia, ubi etiam communes causas perquisiuimus, quæ uel ad rationem agentis referuntur, uel materiæ, uel applicationis. propter quæ non omnia agunt in omnia, sed certa in certa solum, quæ analoga dicuntur. particulares autem, & proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec prudentis inquirere. sat. n. in præsenti sit, si non proprias & propinquißimas causas, at medias tamen sciamus, & ad proximas nitamur quantum pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quædam sit. Cap. 9.

Nunc illud inquiramus utrum omnis contagio putrefactio quędã sit, & an omnis putrefactio contagiosa. uidetur autem putrefactio omnis contagiosa aut simpliciter, aut saltem ad continuam partem, ad aliud uero contagiosa non omnis est, quoniam ad agendum multa ut diximus requiruntur. omnem autem contagionem in putrefactione quadam consistere dubitationem fortasse habet, quoniam rabies contagio quædam uidetur, putrefactio autem non. similiter & uinum quum acescit ab alio contagionem quandam pati uidetur, putrefactionem autem non. nam quum putrescit, tum & fœtet & ingustabile est, acetum uero suaue est, & putredinibus etiam resistit. sed certe & eæ putrefactiones quædam sunt existimandæ. uerum illud circa putrefactiones est intelligendũ, quòd interdum sola misti dissolutio fit, et sola euapo-

ratio humidi atq; innati caloris, generatio autem noua nulla consequitur, atq; hæc simplex putrefactio dicitur. interdum in ipsa euaporatione simul et generatio aliqua prouenit, aut animalis, aut alterius quod formam unam et certam habet, & mistionis rationem ac digestionem suam. in quibus igitur simplex fit putrefactio generatio autem nulla, & fetor fit & abominabilis sapor, propter causam quæ in sympathijs dicta est. ubi uero generatio aliqua intercidit, et digestio ordoq; partiũ pro certa forma, tum sæpe neq; fetor fit, neq; abominabile quicquam. igitur & uinum quandoq; quidem simpliciter putrescit, & marcorem contrahit, et ingratum ingustabileq; est. Interdum non simpliciter putrescit, sed & simul generatio aliqua sequitur ut aceti. euaporante enim quod dulce atq; aereum est, relicto multo terreo subtili adusto cum plurimo aqueo, mistum illud fit, quod acetum uocamus. cuius & forma sua est, & digestio, & ordo partium, et sapor & odor. q; autem præcedat putrefactio aliqua prior, declarant, & lac, & pituita, quæ quum putrescere incipiunt statim acescunt. In rabie quoq; putrefactionem quandam accidere censendum est facta contagione ab alio, latet autem nos. quoniam quæ in uiuo animali putrefactiones fiũt, non admodum manifestæ sunt. uerisimile est autem ita se habere, quoniam & canes quum rabiunt febre quadam corripi solent. si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere uidebuntur. quod & ratio quoq; persuadet, quoniam nulla alia euaporatio aptior esse uidetur ad contagiones inferendas, quàm quæ in putrefactionibus fit. quoniam autem diximus contagionem esse in insensibilibus particulis, primo quęrat fortasse quis, utrum particulæ illæ corrumpantur quidem an alterentur solum, ad quos dicimus quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio possit, & euaporare calidum cum humido innato, nihil tamen prohibet & corrumpi etiam, sed nõ necesse est quatenus attinet ad faciendam putrefactionem. quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem consimilem putrefactionem inferre aptę sunt. si omnis quidem contagio putrefactio est, uidebitur quidem contagio simpliciter & communiter dicta putrefactio quædam consimilis de uno in aliud transiens, siue continuum illud sit, siue diuersum. uerum hæc non est ea qua proprie contagio dicitur, sed illa quæ inter diuersa uersatur. quòd & si etiam proprijssime uelimus contagionem considerare, quæ in morbis spectatur & non solo contactu afficit, erit quidem contagio consimilis de uno in aliud transiens putrefactio, cuius seminaria

actionis

actionis multæ sunt, in forti ac lenta mistione constituta, ac antipathiam ad animal habentia non solum materialem, sed & spiritualem etiam, ex qua definitione ratio omnium eorum manifesta est, quæ circa contagionem uidentur.

Cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & contagiosi cur lenes sint. Cap. 10.

IN primis igitur cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & quomodo fiat, ut alij ardentiores quum sint, & grauiores nullam tamen inferunt contagionem, alij uero placidiores, mitioresq; existentes cõtagiosi plurimum sint, quod certe dubitationẽ quandam habet. si enim contagio uim et actionem sequitur, qui acutiores sunt morbi uiderentur magis contagiosi, si uero adustionem sequitur contagio (ut multi medicorum putant) similiter uiderentur, qui ardentiores sunt contagiosi magis. q. si & putrefactionem multam sequitur contagio, in pluribus quidem multa putrefactio fit, contagio autem nulla. ergo morborum quicunq; absq; putrefactione fiunt, nulli quidem contagiosi sunt, quoniam ut dictum est, contagio non sine quadam putrefactione fit. In quibus uero putrefactio contingit, requiri quidem acumen dicimus, si contagio sequi debet, sed non sufficit acumen solum & potentia agendi, uerum & lentor quoq; requiritur, & fortis atq; elaborata mistio (ut dictum est) similiter neq; adustionem sequitur contagio, sed si qua in contagionibus adustio accidit, illa sequitur magis, quàm origo contagionis sit. nec similiter omnem putrefactionem sequitur contagio, quamquam larga sit, & multi humoris, sed eam solum in qua seminaria fieri poßint, quæ & mistionis sit fortis & in lentore constituta. febrium igitur multæ ardentißimæ sunt, ut quæ e colera, sed in sicco consistentes, e quibus quæ euaporãt particulæ, seminaria esse non poßunt contagionis in alio, siue q. mistio earum debilis sit, siue q. non adhereant & agglutinentur propter siccitatem. at quæcunq; sordidam habẽt putrefactionem & conclusam, illæ seminaria gignunt ad inferendas contagiones idonea. sordidam autem dico putrefactionem, in qua nõ fit superficialis putrefactio & euaporato ieius, quod putrescit, sed profunda & ad totum. conclusam autem uoco in qua non abeunt & exhalant quæ euaporant particulæ, sed quodammodo conclusæ bene ac diu agitantur & miscentur, lentorem autem habentes. sic enim & fortis fit mistio & glutinosa, lenes autem apparẽt contagiosi morbi precipue febres, quæcũq; con-

tagiosæ sunt, propter id q; profunda fit putrefactio, in qua multum humidi euaporat, quod tum lentorem inducit, tũ et acrimoniam hebetat. In quibus autem acumẽ & ardor multus sentitur, in ijs superficiales magis particulæ euaporant calidæ & siccæ, propter quod nec contagiosæ sunt.

In quo conuenit cum uenenis contagio, & in quo differat. Cap. II.

Conueniunt autem et cognationem quandam cum uenenis habent nonnullæ contagiones, quoniam sicut illa inimicicia quadã fraudulente latentia perdunt animal et cor petunt, ita et cõtagiones quædam facere solent. propter quod uenenosas solemus quasdam febrium appellare. differunt aũt interse non parum, q; uenena nec proprie putrefacere possunt, nec tale in secundũ gignere, quale in primo fuit principium & seminarium. cuius signum est, q; uenenati ad alios contagiosi nõ sunt. causa uero iccirco est, q; uenenorum est duplex genus. alia. n. spirituali qualitate enecãt, qualis est serpentũ maxima pars et Cathablephæ aspectus. alia uero materiali qualitate operantur. quæ igitur per spirituales species agunt, corrumpere quidem possunt, fugando calorem innatum, et tristitiam intolerabilẽ ingerendo. generare aũt nihil simile possunt, q̃m generatio oĩs a primis qualitatibus fit. propter quod in uenenatis nihil tale unq̃ factum uidimus, quale est quod a Vipera et Basilisco emittitur. eorũ uero quæ p materialem qualitatem operantur, alia calida sunt, ut uocata caustica & urentia, alia frigida ut opium & hyosciamus & id genus. uerum quæ calida sunt urentia, omnia in sicco sunt cõsistentia, quare et exurere magis apta sunt, q̃ putrefacere & contagionem inducere. q; si quædam a medicis putrefactiua dicuntur, hoc tamen improprie dicitur, simpliciter enim caustica sunt. appellant autẽ putrefactiua hæc, illa caustica, q; caustica crustam & uocatam escaram prius faciunt, uocata uero putrefactiua ueßicam prius inducunt, quasi in his calor naturalis euaporet, sicut in ijs quæ putrescunt. uerum proprie caustica & illa sunt, ut Arsenicum Auripigmentum Pythiocampe et Cantarides quæ putrefactiua dicuntur. Cęterum non putrefaciunt, sed urunt. e quibus quod euaporat seminarium contagionis esse non potest; ut pote siccum. quæ igitur uenenorum calida & urentia sunt, propter hanc causam contagiosa non sunt, quæ uero frigida & stupefactiua sunt, putrefacere quoque non solent, quare neq; hæc contagionem inferre. ita igitur differunt quæ contagiosa sunt a uenenis.

De alijs differentijs contagionis. Cap. 12.

SVperest nunc ut de differentijs alijs prosequamur ac earum causis. neque enim omnes uno modo contagiones se habent. aliæ in nobis primo fiunt, & generantur in aliquo, mox ab illo in alium transeunt; aliæ extrinsecus primo ueniunt, & factæ de uno in alium propagantur, & aliæ per summa errant, & uix cutim carpunt, aliæ solidiora occupant, aliæ & interna, & aliæ omnia tam interna, quàm externa. quædam porrò promptißime inhærent, & afficiunt, quædam serius, & aliæ se statim manifestant, aliæ non nisi longe post. aliquæ ad hæc letales sunt, aliquæ sine ullo uitæ periculo. omnes autem in uiuo corpore natæ infectionem disseminare, in mortuo non, & corporum alia suscipiunt facillime, alia aut nunquam, aut cum difficultate. unde & illud quæri potest utrum pestilentijs assuescere poßimus, sicuti uenenis.

In nobis igitur primo oriri seminaria contagionum manifestum est, non solum in scabie ac phthisi, sed in febribus etiam, quæ pestiferæ dicuntur. causa est, quòd in nobis & humoribus nostris putrefactiones fieri nihil prohibet, quæ & sordidæ sint, & conclusæ, a quibus seminaria illa fiant, quæ tum lenta, tum & fortis mistionis sint. hæc autem contagiones inferre, dictum est supra, ac in aliquo primo ita fieri posse, nemo dubitat; illud fortasse dubium esse posset, utrum & in secundo qui afficitur, contingat similiter sordida & conclusa putrefactio, an non. si enim non contingit, quomodo in ea noua seminaria fiunt, quæ tertium aliquem inficere poßint. at si contingit, a quo nam fit, quando causæ eædem in secundo non sunt, quæ in primo fuere, si quidem in primo causæ fuerunt obstructiones, plenitudo & malitia humorum & similia. in secundo autem nihil horum adesse necesse est, quando uidemus temperato & probe sano existente aliquo concipere tamen ab alio contagionem, solis seminarijs sufficientibus inferre. Dicendum igitur & in secundo sordidam ac conclusam putrefactionem fieri, sordidam quidem, quoniam profunde corrumpitur, quod a seminarijs recipit putrefactionem, propter multam inhæsionē et actionem eorum atq; analogiā. talis aūt et conclusa est, pp multam euaporationem, quæ fit. q. et si non talis per se esset, nihil tamen refert dum profunda accidat. omnino. n. tale in secūdo fuit, quale in primo principium & seminarium est, quoniam dictum est eam seminarijs inesse uim, ut sibi simile propagare, & gignere poßint, sicuti & spiritus faciunt. in primo igitur causæ fuerunt illæ, quæ paßim solent putrefactiones in nobis facere

obstructiones plenitudines & humorum prauitates, a quibus factu putrefactio sordida & conclusa plurimum, accidit inde seminaria enasci, quae apta sint in alium contagionem transferre, siue in eo fuerint causae & dispositiones, quae in primo fuere, siue non, quare analogum humorem nacta in secundum & tertium & alios contagionem apportant. Quod uero et extrinsecus quoq; in nos ueniant principia et seminaria contagionum, & in nobis non primo fiant, similiter, quoque manifestum est, quoniam saepe uidemus populariter uagantes morbos, quas epidemias uocant, quorum alij communes quidem pluribus aut ciuitatibus, aut regionibus sunt, sed non contagiosi, qui cōmunes tantū dicuntur. alij uero etiā contagiosi, idest qui semel in uno concepti absq; aeris dispositione illa communi, contagionem in alium transferunt, atq; hi non communes tantum dicuntur, sed contagiosi simul, quales sunt pestilentiae, uti ea quae circum Graeciam uagata est, de qua Thucidides scribit, & quales illae, quae nostris annis apparuere in Italia ab alijs lenticulae, ab alijs puncticula appellatae. referemus etiā insolitam anni. 1514. contagionem quae in boues solum irrepsit uisa primo circa Foroiuliensem tractum, mox sensim & ad Euganeos delata atq; inde in agrum nostrum. abstinebat primo bos a cibo sine causa alia manifesta. spectantibus autem in ora eorum bubulcis, asperitas quaedam & paruae pustulae percipiebantur in palato & ore toto, separare protenus infectum oportebat a reliquo armento, alioqui totum inficiebatur. Paulatim labes illa descendebat in armos, & inde ad pedes, ac quibus ea permutatio fiebat, sanabantur ferè omnes: quibus autem non fiebat, plurima pars interibat. Harum ergo contagionum, quae extrinsecus ueniūt, potissima causa est aer, quamquam ex aquis & paludibus, & alijs nihil prohibet euenire: aptissimus autem est aer, tum quòd facillime & proprias & alienas infectiones concipit, tum q, necessario eo utimur ad uitam, sed illud maxime aduertendum est, quòd aer interdū alterat solum calefaciendo, infrigidando, humectando, & exsiccando, interdum non solum alterat, sed & uapores extraneos in nos immittit, interdum non uapores simplices, sed & seminaria contagionum. differt autem seminarium contagionis a uapore simplici, q, uapor alterabile satis est corpus, mistionem non habens fortem in lentore, quale est seminarium. cōcurrunt tamen uapores in nos importati multipliciter ad putrefactiones quae fiunt. primo enim & obstruunt, deinde & locum habent alienae caliditatis & humiditatis, tum & immisti humoribus inamabiles illos reddunt & ingratos membris, unde & respuuntur et relinquuntur a natura, ac sic putrescunt. seminaria uero non solum

lum hæc faciunt, sed maxime faciunt, ac simul & consimilia sibi alia ceu sobolem procreant, quæ ad alium delata contagionem inferunt. Si igitur uapores simplices in nos aer importet, non iam contagio est, nec ægritudo per se contagiosa, nisi profunda & conclusa putrefactio fiat, quæ nec similiter si ad aerem comparetur, contagio dicitur, quoniam non est consimilis in utroq; infectio, sed si ad alium comparetur, qui secundus sit, & tertius, & quartus, iam contagio dicitur, & ægritudo contagiosa. si uero ab aere seminaria statim immittantur contagionis in aliquem primum, et contagio dicitur ab aere accepta, & ad alium apta est transire. idem enim uitium & aer passus est, quod & ille, cui illatum est. idem & de terra & aqua dicatur, nam & ipsa interdum uapores solos in nos transferunt, interdum & seminaria ipsa contagionum. quibus autem de causis tum aer, tum aqua & alia inficiantur, & modo seminaria contagionum concipiant, modo uapores extraneos, & modo alterent solum, recipiendum est nobis uti notum. Illud fortasse magis desideraretur, utrum a cœlo & syderibus contagiones ullæ per se dependeant, quando astrologi sæpe quosdam futuros morbos & Epidemias prædicunt, quemadmodum Syphilidem siue Gallicum uocatum morbum prædixisse ipsos constat multo antequam appa ruisset. sed certe (quando nihil a cœlo huc demitti potest, quod proxime tangat) nisi spirituale aliquod seu lumen, seu tale aliud, si ad ea respiciamus, quæ supra de actionibus spiritualium dicta sunt, uidebimus a cœlo nul las contagiones per se fieri posse. per accidens autem nihil prohibet, quasdam ab ipso fieri, ac prædici etiam ab astrologis posse, qui scientes ea quæ a syderibus per se ut plurimum fiunt, possunt simul & illa prauidere quæ per accidens cum illis, ut plurimum coniunguntur. possunt autem per se sydera calefacere, ad calefactionem autem sequitur et uaporum plurima ex aquis et terris eleuatio, qui mox uarias et diuersas corruptiones efficiant, modo nouas, modo consuetas, modo magnas, prout & syderum constitutiones se habent. Igitur has considerantes astrologi ac docti, quæ apportare solent, prænuntiant effectus, qui quamquam per accidẽs a syderibus fiunt, ut plurimum tamen concomitantur ea, quæ per se fiunt. nihil enim prohibet quædam per accidens esse, & ut plurimum esse. aptißimæ autem sunt ad magna & noua producenda illæ syderum constitutiones, in quibus plures Planetarum in unum coeunt, præsertim sub insignibus aliquibus earum stellarum, quæ fixæ dicuntur. raro enim fit, ut quum eiusmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non edant, sed de his plura fortasse oporteret dicere.

Per summa autẽ errant scabies, porrigo, papulæ, lepra & circa caput achores areæ ophiasis & id genus. horum autem omnium seminaria crassiora & minus acria, q̃ quæ intima petunt. hæc enim subtiliora sunt, & acria magis, & ad spiritualia magis analoga. eorum autem quæ in summo insident, alia summam cutim tentant, alia profundius immerguntur, quę in densiori materia sunt, quales sphaceli & estiomeni & carbunculi, et elephantis, & syphilis morbus, & id genus. Cito autem afficiunt, quæcunq; seminariorum in acrimonia multa consistunt, et subtilia sunt, præsertim p anhelitum cor petentia, quorum analogia est ad spiritus aut ad subtiliores humorum. at quorum materia densior est, & analoga ad humores crassiores, ea tarde serpunt, ut syphilis & rabies. mortuũ autem animal contagẽ eam nõ seruat, qua tenebatur uiuens. quoniam seminaria contagionis una cum calore innato extincta sunt. paratiora uero sunt ad contagiones corpora, ad eas quidem, quæ primo in nobis fiunt, immunda quidem & ualde humida et caruis ac foraminum constipatorum. ad eas uero quæ extrinsecus ueniunt paratiora sunt, quæ foramina aperta & laxa habent, calida autem & humida. difficulter autem recipiunt et serius, quibus frigida est, & sicca densaq; corporis constitutio. propter quod senes & aniculæ minus corripiuntur, q̃ iuuenes. attendendæ tamen sunt analogię contagionũ. quæ unum magis q̃ alium tentant. minus item recipiunt, qui per ocium uitam traducunt, q̃ uegetes & negotiatores. quosdam porrò uidimus, qui in medijs pestilentijs uersantes securi esse consueuere, de quibus quædam suo loco dicemus, & utrum consuescere pestilentijs poßimus.

De signis contagionum. Cap. 13.

SVnt autem et indicia contagionum sua, quorum alia prænuntia sunt futurarum, alia præsentes mostrant, ac eorum quæ prænuntia dicuntur, alia a cœlo summuntur, alia ab aere, alia ab ijs, quæ circa terras & aquas sunt, quorum quædam ut plurimum ueracia sunt, alia sæpe. quare nec per omnia prognosticari nisi probabiliter, licet. In cœlo igitur quum eorum syderum, qui planetæ dicuntur, uides unam in partem plures conuenire, ut sępe accidit plures, aut septentrionales fieri, aut australes, nec non et coniungi etiam inuicem, tum scito in ea parte mutationes magnas circa terras futuras. ac primum quidem humiditates plurimas sublatis uaporibus multis e terra & aquis, mox siccitates non paruas consecuturas, consumptis tandem uaporibus & exustione circa ter-

ram & aerem facta. hæc autem solent & putrefactiones apportare, quòd si coniunctio syderum illorum sit plurium quidem sub maioribus earum, quæ fixæ dicuntur, tum & prædicere potes insignem aliquam portendi contagionem. sunt porrò & aspectus quidam planetarum, quibus astronomi hæc portenta tribuunt, qui nec omnino negligendi sunt, nec semper timendi. ex aere porrò sua quoq; indicia haberi solent, ac primum quum multæ crebræq; incensiones illæ apparent, quæ in suprema regione e uocato hypocaumate fiunt, ut cadentia sydera cometæ trabes æges & id genus, p utrefactionem circa terram fieri ostendunt. omnia enim hæc e fomite unctuoso & lento fiunt. hoc autem mostrat uapores, qui a terra tolluntur, tales quoque existere, quod potissimum circa putrefactiones contingit. notare præterea oportet, & alias inferioris aeris constitutiones. neque enim sine suspicione est, quum aut austri plurimi perflarint, & diu incubuerint, aut caligines quasdam præter modum certam regionem uideris occupare, & si fuscus et ueluti puluerulentus aer solem diu tristem reddiderit. tum uero tibi maxime cauendum erit, quum uentos quosdam fueris conspicatus ex ea regione perferri, ubi pestilentia grassetur. non solum autem timendum tibi sit, sed fugiendum, quum ea quæ sub diuo ponuntur, ut obsonia & lintea, et id genus, marcorem quendam et situm contrahunt. sed & aquæ quoq; sua signa dant, quum inundant flumina & diu restagnant. quum loca paludosa cænosaq; relinquuntur. quum maria pisces emortuos plures in littoribus deponunt. Terra quoque ubi plurimam insectorum generationem profert, putrefactiones conceptas nuntiat. quæ nisi totæ in ea animalia absumptæ fuerint, contagiones subesse declarant. potissimum autem isthæc portendunt locustæ, quarum sæpe innumerabilis ac penè infinita generatio fit, hoc autem non solum mostrat magnam putrefactionem præcessisse, sed sæpe nouam facit. tolluntur enim quasi exercitus ingens, & in certas euolant regiones, quas ubi late depopulatæ sunt, illic sæpe commoriuntur, unde mox immensa corruptio sequitur. qualem in Africa contigisse legimus anno. 118. delatis ad littora locustis incredibili numero, atque ibi emortuis. similiter & in Gallia euenisse anno. 864. memoriæ mandatum est. In Italia uero anno. 1478. in agro Ferrariensi Mantuano Veronensi Brixiensiq; & uicinis alijs quum ingens increuisset earum multitudo, paulo post miseranda pestilentia secuta est. quod & annis superioribus etiam contigisset, nisi dei optimi clementia et mortalium cura prouidisset. quo tempore tantũ eius generis animantum uidimus, quantũ antea, nunq̃ uisum fuisse putandum est. quarum pars

multa in huius supioris Italiæ agris resedit, pars uersus Gallias euolauit diebus septem non sufficientibus migrationi tanti exercitus. Idem sæpe faciunt & cadauera cæsorum in prælijs. quin & cibi nonnulli sunt, quorum usus frequens nunc has, nunc illas infectiones producunt, alij Elephantiam alij scabiem, alij carbunculos, alij alia. Interdum & animalia, quæ sub terra degunt, solent nonnullas infectionum significare, quum multa eorum e latibulis & proprijs laribus in apertum exeunt.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima
Quem non ullus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, uitæq; , atq; immemor usus,
Et paruos natos & dulcia tecta reliquit.
Ipsa etiam tellus ceu non ignara futuri
Quum tremit, atq; intus grauida suspirat ab aluo,
Signa dabit. tremuere urbes & uertice toto
Formidauit Athos, timuitq; sub æquore Nereus.

Quippe crebri terræ motus & ipsi nuntiant cõtagiones futuras, qm̃ exhalatio, quæ intus concluditur, non solũ noxium quiddam acquirit, sed etiam gignitur ex ipsis maxime putrefactionibus, quæ sub terra fiũt. Adhęc et cum uides carbunculos multos & exanthemata et bubones enasci, timere quodammodo potes. Præsentes uero contagiones indicant, eas quidem, quæ extrinsecus ueniunt, multitudo eiusdem morbi, tam & si non quando cunq; multi eodem laborant morbo, contagiosa est ægritudo. esse autem contagiosam cognosces, & ex genere morbi, et ex ijs, quæ sequuntur. eas uero quæ primo in nobis fiunt, contagiosæ ne sint an non, cognosces similiter & ex genere morbi, & ex his quę sequuntur. sed iam de contagione quid sit, & quo pacto fiat, & quibus principijs et quę sint contagionum differentiæ, et causæ, tum et quæ sint earum signa communia in uniuersum dictum hactenus satis sit.

DE MORBIS CONTAGIOSIS

LIBER SECVNDVS.

De febribus contagiosis. Cap. I.

D HAEC consequens esse uidetur, ut de singulis contagiosis morbis, qui nobis cogniti sunt, agamus, qui sint, & quibus de causis fiant, & quomodo differant inter se, ab iis incipientes, quorum cognitio necessaria magis uidetur. tales autem sunt febres, quæ in contagione consistunt. de quibus tanto accuratius est agendum, quanto plures earum nouæ insuetatæq; annis nostris apparuere. in uniuersum autem de omnibus pauca quidem a maioribus nostris pro tanto negotio litteris mandata sunt. quid autem simpliciter sit febris & quomodo fiat in præsentiarum nobis est supponendum.

Contagiosæ autem uocantur non quæcunq; uicinum & contiguum humorem possunt inficere, sed illæ solum quæ in alium consimilem inferre infectionem ualent, & quæ dicta seminaria contagionis per se includunt. Earum uero quæ contagiosæ dicuntur, aliæ pestilentes uocantur, aliæ non pestilentes, & pestilentum quædam simpliciter pestilentes sunt, quædam malignæ tantum appellantur, quasi mediæ inter pestilentes, & non pestilentes. quippe contagiosarum febrium, quædam ut plurimũ salubres sunt, quædam ut plurimum perdentes, quædam uero partim salubres partim perdentes, a quibus multi quidem euadunt, multi uero pereunt. in dubio qui plures sint, quales quæ lenticulæ dicuntur.

De uariolis & morbillis. Cap. 2.

E Rgo de iis contagiosis primo est agendum, quæ tam & si contagiosæ sunt, pestilentes tamen non appellantur, q; maiori ex parte salubres sint. tales autem uidentur illę quas qui arabũ libros transtulere Variolas & Morbillos uocant. per uariolas intelligentes eas quam & uulgus narollas uocat ex similitudine arbitror pustularum, qui uari dicuntur. per morbillos autem, eas quas uulgus fersas nuncupat, a feruore fortasse dictas. De iis autem græci non uidentur sub alio egisse nomine q̃ exanthematum, quod nomen & uarium etiam apud ipsos repe-

ritur. contingunt igitur eiusmodi febres præcipue pueris raro uiris ra- rissime senibus. uidentur autem & omnibus semel in uita aut accidere, aut aptæ esse, quæ accidant, nisi præcox mors hominem tollat. nõ facile autem dignoscuntur adesse, priusquam pustulę ipsæ malum prodant. signa tamen quædam præcedunt ex quibus suspicio esse potest, eiusmodi affuturam fe- brem, ac primum quum uides populariter quodammodo uagari genus id fe- brium, puer autem est, qui febrit, tum suspicari potes communi illo teneri morbo, necessarium tamen non est, quare & alia signa spectato, si conuer- satus est cum alio affecto, si lucent oculi, si dorsum confractum sentitur, si facies rubet. febris autem continẽter affligit, morosa quidem magis quàm mordax. hæc enim primum indicia apparent. tum interroga nunquid alias senserit eiusmodi febrem, quę solet exanthemata illa apportare. raro enim fit, ut qui semel affectus fuit, denuo etiam patiatur. tum uide si quid a na- tura ad cutim pellitur, nam ut plurimum circa quartum diem, aut paulo post, apparere solent primum quidem sparsæ quædam ceu maculæ ruben- tes, mox manifestius in pustulas concrescunt, interdum humidiores & ua- ris similes, interdum sicciores & similes ijs exanthematibus, quæ ex ca- lore solent pueris euenire, quas uulgus sufferfuras uocat. Vtræq; mox te- nui quadam pituita & sanie replentur, ac per ipsas soluitur ægritudo, facillime quidem pueris, difficilius autem grandioribus. propter quod ma- tres optare solent febres hasce filijs aduenire quum tenera in ætate sunt. Contagiosæ igitur sunt, quoniam quod exhalat in putrefactione lentum admodum est, & seminarium contagionis in alterum, eo pacto quo in alijs fieri diximus. maiori autem ex parte salubres sunt, quoniam ebulitio hæc purificatio quædam sanguinis est. neque enim contemnendi sunt, qui di- cunt infectionem a sanguine menstruo contractam in utero matris, secerni per eiusmodi ebulitionem & putrefactionem eius, ac sic defæcari sangui- nem per quandam quasi crisim a natura factam. propter quam causam om- nes fere hunc affectum patimur, quoniã omnes eam infectionem menstrua- lem deferimus a uentre matris. qua de causa non perdit, ut plurimum fe- bris hæc per se, sed purgat magis. pueris uero benignior est, q̃ adultis. quo niam si qui per ætatẽ teneram eam sanguinis infectionem non expurgant, signum est esse male idoneam separari. quare mox quum in grandiori ætá te fit separatio illa, contingit quidem ui multa, et affligit magis. minus au- tem quum mollior est sanguis, & aptior ut separetur ab eo labes illa, ob id etiam quum semel accesserit non reuerti præterea solet, quoniam secreta iam sit infectio, uisa tamen quandoque fuit bis accessisse, quibus scilicet

prius non exacte secreta fuisset. Si igitur sanguis pituitosior sit, pustulæ uariformes fiunt albæ, rotundæ, mucore quodam plenæ. si uero biliosior extiterit, pustulæ sicciores erumpunt. analogia autem eius contagionis ad eam sanguinis superfluitatem est, quæ e menstruo sanguine contracta fuit. quare ad eos solum analoga est hæc infectio, quibus purificatio sanguinis non est facta. propter quod nec omnes inficit, nec humores omnes, nec plura de his dicantur.

De pestilentibus febribus. Cap. 3.

NVnc de pestilentibus uocatis prosequamur, quarum aliæ, ut plurimum perdunt uere pestilentes uocatæ, aliæ multos solum perdunt, malignæ appellatæ, communi autem uocabulo omnes pestilentes nuncupari solent: de quibus accuratißime perquirendum est. omnes enim peculiarem quandam & rationem, et curationem habere existimant. quæ autem pecularis ratio sit nondum plane aßignatum uideo: quidam breui sese ab hac difficultate explicantes ad occultas proprietates recurrunt. de quo multa in superioribus dicta sunt, quæ hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus et docentibus, qui difficultates propositas per ignota soluere student. Galenus uero interdum uidetur dicere pestilentes febres habere quandam uenenositatem, & per hoc differre ab aliјs, interdum peculiare ijs inesse, ut putrefactio circa cor sit, quandoq; quidem in substantia eius, quandoq; in contentis. de quo rectum est rationem habere. nam quid sit uenenositas illa non declarat Galenus, & utrum ueram uenenositatem intelligat, an magis aßimilationem quandam interficiendi. q. si ueram uenenositatem intelligit oportebat dicere in quo consisteret. uenena. n. aut p materiales qualitates aut per spirituales necãt. quod uero dicit peculiare esse his febribus, ut aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem non paruam habet. qua de re MONTANVS ciuis noster primarius iam & nunq̃ satis laudatus in re medica, & in quem si pythagorice loqui licet, Galeni anima migrasse uidetur, subtiliter quidẽ multa disseruit pro Galeni placitis, quantum quidem uidere potui ex scriptis quibusdam, quæ sub eo ordinariam medicine Patauij legente ab auditoribus notata & litteris mandata fuere. quæ quũ forte ad manus nostras tum peruenißet, quũ & ipse de hisce febribus scriberem, suspensum me admodũ reddidere, quũ ego alia uia forte fortuna incederẽ. nam si inceptis nostris psistere uoluißẽ, non solum

timor oboriebatur, quomodo mihi ipse confiderem deuianti ab eorum calle, sed & rem ualde arrogantem uidebar aggredi, qui & a primo Galeno & a Secundo dissentire auderem. quocirca quũ quasi decreuissem retractare quæcunq; de ea materia scripsissem, rem tamen cum quibusdam amicis communicaui, qui ingenue consulentes persuaserunt, quæ ego iam scripsissem, tamet si uiderentur nouo calle procedere, emittenda tamen esse non per assertionem aliquam, sed uti problemmata magis. quæ igitur MONTANVS noster ex Galeni placitis tradit, hæc ferè sunt.

Febres quæ pestiferæ uocãtur differre ab alijs, quæ in putrefactione consistunt, q̃ pestilentũ putrefactio uel in substãtia cordis fit, uel in contentis. in alijs uero iam nec putrefactã esse cordis substantiã, nec cõtenta. transmitti quidem ad cor uapores putridos, atq; accendere tũ cor, tum cõtenta. putrefacere aũt non. q̃ si eo ueniant, ut putrefaciant, iam febrem pestilentem esse. porrò pestilentem omnem febrem becticam etiam esse, si quidem facta putrefactione in corde aut contentis, fieri non posse, ut iam confirmata non sit, atq; hinc illa contingere, quæ in pestiferis apparent febribus, nõ sentire scilicet ægrum se febrire, pulsus non magnos, non citatos percipi, maximã mortalium partem perire. cõuenire autem pestilentes febres partim cum putridis partim cum becticis, cum putridis quidem, quia omnino febres hæc a putredine pendent, cum becticis uero, quia iam confirmata sit febris, uerum neq; simpliciter becticas dici debere, nec simpliciter putridas, sed pestilentes becticas & putridas. Venenositatem autem earũ non aliud esse, quàm gradum putrefactionis largioris circa cor.

Atq; hæc ferè sunt, quæ ego scripta uidi. quæ si bene cõsiderentur nõ paruas hñt difficultates, ac primũ q̃ progressus hic nõ declarat cur pestilẽtes febres contagiosæ sint, quod peculiare quiddam et proprium uidetur cum ipsis iungi. præterea si quæratur cur in ijs putrefactio est in corde aut contentis, dicere quidem uidentur causam esse, quòd ingens et larga quædam fit putrefactio, per quam accidit & cor aut contenta infici. si uero rursus quæratur cur fiat ingens illa putrefactio, contingere dicunt ex præparatione hoc est nimia humiditate, quæ uel intrinseca est, uel extrinsecus accedit. quod certe non minorem habet difficultatem. nam primo mirum uidetur in decem millibus hominum, qui in pestilentia pereunt, eam esse præparationem in omnibus, præsertim q̃ uidemus innumeros exactissime sanos existentes, & nullo uitio humorum deprauatos, concipere tamen contagem illam ex sola conuersatione cum pestilentia affecto, aut ex illius ue stibus. quid nam igitur in hoc fecit illam ingentem putrefactionem? quum

nec

nec obstructiones fecerint, nec humiditas aut propria, aut ab aere acquisita, quare aliquod aliud principium aßignari necesse est, quod in causa sit. oportebat praeterea declarari qualis nam esset ea ingens putrefactio, num quantitate ingens & mole, an gradu actionis. nam si actione ingens, cur ardentißimae causones & furentes non tamen pestilentes sunt: quin imo nec illae, quae ex eruginosa colera sunt. si uero quantitate ingens est, quae neceßitas erat ponere cor ipsum putrefieri. poterat enim sufficere quantitas illa ingens putrefactionis. Adhęc & illud dubium est, si adeo ingens est putrefactio, cur non sentit aeger se febrire, quum aliae alioquin minoris putrefactionis inflammationem inducant, nec recurri ad becticam posse uidetur, quando multo ante quàm bectica fiat, putrefactio illa ingens fit, imo causa cur bectica fiat, est putrefactio circa cor, illam autem facit ingens putrefactio per corpus reliquum. cur ergo prius non sentitur, quàm bectica facta sit. postremo & mirum illud uidetur in his febribus putrescere cor aut & contenta. statim enim uideretur animal perire, quoniam ne aerysipelata tolerare potest delicatißimum membrum. non perire autem hominem statim manifestum est, sed maiorem partem peste affectorum ultra quartum & septimum uiuere, quin imo & multos euadere, quod certe fieri posse non uidetur, si febris iam bectica confirmata est. Praeterea cur & aliae becticae non sunt pestilentes, quando febris confirmata est in corde, & si uapores putridi circa cor ad id uenerunt, ut possint facere becticam & confirmatam caliditatē in corde, uidentur etiam posse & putrefactionem facere, aut in ipso, aut in contentis saltem, quod si sit, necessario perire oportere pestilentes omnes uidetur. atq; haec sunt, quae dubitationem faciunt circa positionem hanc. quare non tacebo quae ego prius conceperam, paratus opinionem mutare, si minus satisfacere uidebuntur. Inhaerendo igitur fundamentis illis, quae circa contagionum naturam iacta sunt, dico pestilentes febres ab alijs putridis differre in multis. primum in principio agente, deinde & in materia seu modo putrefactionis, ac demum in accidentibus proprijs, quae sequuntur. quippe in alijs putridis principia & causae putrefactionis sunt, aut obstructio, aut plenitudo, aut malitia humorum in quantitate uel qualitate. uoco autem principia haec agendi, quia causae sunt cur a caliditate loci putrefactio fiat. in pestilentibus autem febribus, nullum horum per se causa est, & principium putrefactionis. possunt enim esse in aliquo mensurate humores, potest abesse omnis obstructio, omnis plenitudo, pestilentia tamen ab alio concipi. oportet igitur esse aliud principium per se eius contagis. nihil quidem pro-

bibet quandoq; & has dispositiones adesse, sed accidunt quidem quantum ad id quod per se agit. æque enim putrefactio fit, siuè adsint, siuè non; quin imo illud fieri potest, ut in aliquo præparatum sit, aut phlegma, aut cholera ut putrescant ex prædictis principijs, minus tamen corripiantur a contagione, quàm humor alius, quòd analogia non sit ad illos. quare nec omnes putrefactiones, quæ circa terras & aerem fiunt, etiam disponunt ad eam, quæ circa pestem uersatur, sed certæ solum. si igitur recte tradita sunt, quæ de contagione a nobis sunt dicta, principia quidem contagionum per se sunt seminaria ipsa, de quorum natura tanta narrata sunt, quæ quidem tametsi communi quodam principio cum uaporibus & loci caliditate conueniunt in agendo, peculiarem tamen quandam sortita naturam sunt, & rationem putrefaciendi. in primis enim diximus habere ea uim & actionem multam, tum & mistionem fortem & elaboratam, nec non et mistionem in lentore constitutam, ac demum non materialem solum antipathiam ad calorem naturalem & ad animam ipsam, sed & spiritualem. hęc igitur quum ita se habeant, longe diuersam putrefactionem ab alijs faciunt. si quidem in alijs superficialis quodammodo fit putrefactio, non profunda, et sordida, in his autem profundißima et ad partes uel penitißimas eius quod putrefit. quod quidē iccirco accidit, primo q; seminaria non paruæ actionis sunt, quemadmodum simplices uapores, sed longe maioris, propter fortem mistionem, propter quam nec cito & facile alterantur, sed perstant & actionem continuant. propter lentorem autem agglutinantur ualde illi humori, ad quem habent analogiam. in quem incumbentia cito dissoluunt, actiua multum quum sint & humida, ad quod non parum adiuuat spiritualis antipathia, quę naturalem calorem fugat et propellit, a quo destitutus humor cito contrahit putrefactionem profundam, fit etiam putrefactio illa non profunda solum, sed & ualde larga, hoc est multarum partium, quoniam seminaria hinc inde dispersa sunt, & hæc alia ceu sobolem generāt, illa alia. recte igitur dicebat Montanus magnam putrefactionem in pestilentibus febribus fieri, sed rationem non dedit per se id facientem, aßignans humiditatem contractam & præparantem. Differunt præterea hæc febres ab alijs putridis in accidentibus proprijs. ad has enim sequitur esse contagiosas ad alium. cuius causa aßignari non aliter potest, q̄ per rationem seminariorum, quæ ad alium delata tale in secundo faciunt, quale in primo fuit. q; si pestilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunq̄ tamen esse pestilentem dicimus, nisi tum quum seminaria contagionis iam facta sunt, quare æque est, factam esse febrem ex seminarijs, et aptam esse ex ijs

fieri, atq; ea pse includere. si igitur licet pestilentem febrem diffinire. dicemus esse febrem sordidæ & profundæ putrefactionis includentē seminaria acutissimę cōtagionis perse. pp quod et letalis est, et ad aliū cōtagiosa. atq; hęc perse ratio est pestilentis febris, non aūt q uel cor, uel contenta in eo putrescant. nihil quidem prohibet, et ad illa putrefactionem deferri, prę sertim si analogia ad illa sit. sed siue hoc sit, siue non, ratio non est hæc pestis, sed forte ratio uehementioris pestis, & citius interficientis. quod autem perse est et (ut aiunt) formale, est esse febrem perse includentem seminaria contagionis letalis. propter quam causam quæ e uenenis fiunt febres letales quidem sunt, sed non pestilentes, quoniam contagiosæ non sunt. carent enim eo quod formale est, & perse ratio pestilentiæ.

De differentijs pestilentum febrium, & accidentibus earum. Cap. 4.

PEstilentum uero febrium aliæ extrinsecus in nos ueniunt, aliæ in nobis primo fiunt, aliæ omnes perdunt, aliæ maiorem partem, aliæ multos solum. diuersa porrò est earum analogia & admiranda. quædam ad sanguinem præcipue analogæ sunt, quædam ad coleram, quædam & ad humores alios, aliæ promiscue ad omnes, & aliæ ad spiritus solos, aut ad ipsos maxime, & quædam citissime perdunt, quædam serius. extrinsecus ueniunt, quorum seminaria prius concepta sunt, aut in aere, aut terra & alijs. oportet autem & ea prius corrupta fuisse, si proprie contagio dicenda est. dico autem seminaria, non uapores simplices, multum enim differt (ut diximus) inter seminaria & uapores. In nobis autem primo fiunt, quæ e communibus quidem causis cum alijs originem habent, ut plenitudine obstructionibus & humorum malitia. uerum putrefactio & sordida est, & conclusa, eiusmodi autem ut in ea seminaria fiant contagionis perniciosæ. nihil enim prohibet sæpe talem in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari. omnes autem perdunt, quæ ad spiritus & spiritualia analogiam habent, maxime quæ extrinsecus ueniunt per anhelitum attractæ contages. maiorem uero partem perimunt, quæ ad acutos humores analogæ sunt, præsertim si & ipsæ extrinsecus apportentur. multos autem solum, quæ ad crassiores humores rationem habent. quo autem modo & quibus de causis diuersæ sint analogiæ earum, supra quidem demostratum uniuersaliter fuit. quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus signa & noticia

earum haberi possint. primum ergo quòd per se has febres sequitur, est esse contagiosas, quod & maximum est earum signum. quod quoniam non semper datur uidere posse, alia signa attendenda sunt, commune autem est omnibus ferè, per initia omnia uideri ualde placida. ita ut uix febrire existimetur, qui nihilominus latentem pestem concepit. pulsus urinæq; id attestantur, sed ita tamen ut peritum non lateant. per processum porrò tametsi sua sunt augumenta tota, tamen p se febris placida uidetur & lenis, calor tactu mordax non est, introrsum uero morosus magis, quàm acris percipitur. quippe interrogati, qui ægrotant num febriant, non febrire se dicunt, sed tamen in angustia quadam uersari. decubitus supinus est, dorsum perinde ac uerberati, anhelitus solito longior, pulsus non citatus, non altus, sed pressus magis & uix audens se attollere. hæc ergo signa per primos morbi processus apparent, quæ quum uides, tum ad alios spectato, quos febres teuent, ac quum multos emori uides e consimili morbo, tunc time pestilentem esse febrem cui astas. in dies autem certiora se ostendent signa, nam uel maculæ in cute apparebunt, uel abscessus circa emunctoria uocata. oculi adhæc subrubent, & uacillant, anhelitus extraneo quodam fœtore grauis est, quo solo signo periti, sæpe pestilentem febrem deprehendunt, uerba sæpe dicuntur multa, & interdum incomposita, caput grauescit, & modo uigiliæ, modo somnus nimius ægrum tenet, Hypocundria tenduntur. egestiones liquidæ sunt, corruptę longinquæ a forma fęcum & humorum, fetentes. urinæ aut subiugalium similes, aut quasi uinum granatorum, aut tenues crudæ, aut confusæ, rubræ. quandoq; & similes sanis sunt, lingua sordescit. uirtus omnis labat & fatiscit, mala autem signa sunt, delirium perseuerans, urinæ detentio, fluxus sanguinis narium ad quem alleuiatio nulla consequitur, uentris deiectio multa per initia oborta, uel e leui pharmaco facta, apparitio macularum & abscessuum, ac subita mox delitescentia.

Quòd igitur per initia mites appareant hæ febres, nihil nimirum uideri debet, quum toto genere, & in toto processu lenes plurimum sint. causam aliqui reddunt, quòd nec nos tangantes ardorem febris sentiamus, nec æger ipse. nos quidem quia febris hęc extrorsum quieta est, introrsum turbans, æger uero neque ipse sentit, quoniam becticam febrem patitur, de quo supra dictum satis fuit. Nos e nostris principijs causam inde esse arbitramur, quòd profunda admodum fit putrefactio, in qua acrimonia omnis multum obtun litur et hebescit, humido multo simul euaporante, & lentore tanto facto. in febribus autem quæ in sicco consistunt, quales sunt

colericæ

colericæ acrimonia & feruor sentitur, membra exuruntur, sitis uexat, ariditas linguæ fit, quoniam igneum est, quod euaporat & siccum. propter quod nec contagionem facit, quoniam non agglutinatur, quamquam magnæ actionis sit. est fortasse & alia concausa cur peste laborantes febrem non sentiant, quòd sensus illis magnopere obtusi sunt, obsepti tanta putredine, in qua uirtutes non solum dissoluuntur, sed nec transmittuntur ad sensitiua membra. quòd uero pulsus parui sint, & rariores, rursus causam assignant alij, quòd pestilentes hectici fiant, quare quum nec caliditatem nouam percipiant, pariter nec noua euentatione indigent, unde & pulsus non ualde diuersi sunt a seipsis sanis existentibus. Nos si licet, aliam causam assignamus, illud prænotantes, quòd natura semper illud eligit, quod aut melius est, aut minus malum, ut in ijs diximus, quæ de sympathijs tractata sunt. sicut igitur oblato fœtore aliquo a natura fit, ut uix anhelemus, uix halitum per nares trahamus, quasi sic minus aperiatur aditus fœtori. ita lata ingenti, atq; abominabili putrefactione seu exhalatione ad cor, uix audet natura ipsum dilatare, uix uenas tollere, quo minus uia putredini aperiatur, quare tantum tollit, quantum uix satis est uitæ & euentationi cordis. propter quod pulsus paruus fit, & rarus, & anhelitus longior & angustior. constrictio uero seu expiratio uelocior, q̃ dilatatio & inspiratio. quod et in pulsibus etiam uenenatorum contingit, ut sæpe uidimus. Vrinæ autem ut plurimum subiugalium similes sunt. propter multam & diuersorum ebulitionē, q; si humor crudior fuerit, albida sæpe urina fit, & subtilis, si uero sanguinis excrementa coundent, rubra exit, & confusa propter ebulitionem, quæ si subadusta et subtilia fuerint, aut tenui melancoliæ admista, similem uino granatorum urinam faciunt. sed iam particulares febres prosequamur.

De ephimera pestilenti in Britania. Cap. 5.

IN Britania insula, quæ nunc Anglia uocatur, genus est pestilētis febris & contagiosæ, quæ ad ephemeras referenda uidetur, quòd die una aut hominem perdit, aut liberat. est autem non contagiosa solum de uno in alium, sed & uagatur etiam de ciuitate in ciuitatē, non tantum per eam insulam, in qua ferè una uideri solet, sed sæpe & ad uicinos Belgas deferri uisa est. quapropter & uitio aeris præcipue enasci censendum est. cur autem in ea insula præcipue oboriatur, uniuersalis quidem causa est analogia eius aeris. particulatim uero in quo ea consistat analo-

gia difficile certe est nosse. quamquam sunt, qui dicant id e soli ratione contingere, quod maxime gipseum est, unde et Albion olim appellatã fuisse uolunt. certis igitur constitutionibus humidis, uapores e solo illo accidit eleuari subtilißimos quidem, corruptos tamen, qui & subtilem etiam inferunt contagionem, cuius analogia est, uel ad spiritus, uel ad tenuem spumam, quæ sanguini supernatat. quęcunq; autem causa sit, constat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis. propter quod die una aut finitur ægritudo, aut æger. ut plurimum autem finitur ægritudo per sudorem, unde & febrem etiam sudorem appellant incolę. Nullis uero alijs medicamentis utuntur aduersus ipsam, quã expectatione sudoris. nam quibus aduenit, omnes fere euadunt, quibus autem retinetur maxima pars perit. quare cura omni & diligentia procurant ne impediatur sudor, quod uel facillime accidit, si tantum æger situm, atque accubitum mutet. qua de causa iubent medici, ut æger integra die una situm non mutet. quam molestiam qui ferre possunt, mercedem laboris recipiunt & euadunt. qui uero ferre non ualent, sed se iactant, decubitum mutant, nouum aerem aucupantur, impedito sudore sua causa pereunt.

De febre quam lenticulas uel puncticula uocant. Cap. 6.

SVnt aliæ febres quæ mediæ quodammodo sunt inter ueræ pestilentes & non pestilentes, quoniam ab ijs multi quidem pereunt, multi etiam euadunt. Contagiosæ autem sunt, & iccirco naturam pestilentum sapiunt, appellari autem solent malignæ magis, quàm pestilentes, quales illæ fuere, quæ annis. 1505. & . 1528. in Italia primum apparuere, ætate nostra non prius nctæ. certis uero regionibus familiares, ut Cypro & uicinis insulis, maioribus etiam nostris cognitæ, uulgus lenticulas aut puncticula appellat, quòd maculas proferant lenticulis, aut puncturis pulicum similes, quidam mutatis litteris peticulas dicunt. de quibus diligenter agendum uidetur, quòd & nunc quoque crebro uisuntur modo communes multis, modo quibusdam particulatim contingentes, nisi etiam sunt, qui ex Italia in alias regiones profecti, ubi nullę essent eiusmodi febres, ex ijs tñ perierint, quasi secũ infectionẽ detulerint. quod clarißimo et doctißimo ANDREAE NAVGERIO Oratori pro Illustrißima Venetorũ Rep. apud regẽ Gallorũ annis superioribus contigit. ex hac. n. labe interijt ĩ ea prouincia, in qua ne nomẽ quidẽ nota erat

ægritudo eiusmodi.ulr eius doctrinæ et ingenij,ut nulla maior litterarum iactura sit facta iam multis annis.Contagiosa igitur est & hæc febris,sed non celeriter,nec fomite & ad distans,sed tantum per tractationem infirmi.per initia autem quum febres omnes pestilentes placidæ sint,& mites,tum hæc adeo placide inuadit (ut uix admittere medicum ægri uelint) unde & medicorum multiplurimum decepti sunt,expectantes resolutionem morbi paulo post,nec quicquam contra parantes.mox uero signa malignæ febris aperiebantur,nam quamquam calor mitis pro natura eiusmodi febrium sentiebatur,interne tamen perturbatio quędam percipiebatur, tum & fractio in toto corpore, laßitudoq; more fatigati, decubitus erat supinus,caput grauescebat,sensus hebetes erant,& mens magna ex parte post quartum aut septimum non constabat,oculi rubescebant, uerba multa dicebantur.urinæ primum exalbidę,ut plurimum cernebantur plenæ tamen,mox rubentes & confusæ,aut similes uino granatorum, pulsus rarus, & humilis qualem diximus, excrementa corrupta fetentia. circa quartum & septimum in brachijs dorso & pectore maculæ rubentes,sæpe & puniceæ erumpebant puncturis pulicum similes, sæpe maiores imitatæ lenticulas,unde & nomen inditum est. sitis autem aut nulla, aut parua aderat,sordescebat tamen lingua,somnolentia quibusdam aderat,quibusdam & uigiliæ, interdum in eodem utrunq; per uices, status alijs ad septimum,alijs ad quartumdecimum,alijs & ultra, urina quibusdam detinebatur,quod peßimum signum erat. ea febre mulieres paucæ, senes paucißimi,Iudei ferè nulli deperiere. iuuenes & pueri multi, & ij quidem nobiles contrario modo, ac pestilentes ueræ consueuere, quæ quum uulgum præcipue capiant,tum hæc febres maxime in nobiles grassari uisæ sunt. perituros sua signa præcedebant,sicuti & euasuros. mala erant,si statim æger uirtute deficisse sensisset, si assumpto leui pharmaco ingens alui deiectio secuta fuisset, si facta crisi non acceßisset alleuiatio,nam uidimus quibus libræ tres sanguinis erupisset e naribus paulo post tamen obijsse.malum item si urinę detinebātur, si lenticulæ delituissent, si ægre erupissent, si liuidæ fuissent & ualde puniceæ, quòd si aut omnia, aut plura ex his acceßissent certißima sequebatur mors. euasio uero si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. Cap. 7.

HAec quidem in propatulo erant & ante oculos. quibus autem de causis & quomodo euenissent, magna inter medicos discrepantia, magna altercatio erat, uarijs uaria existimantibus. alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intranspirationem corporum, alij occultam proprietatem, quare & quisq; pro existimatione sua auxilia afferebat, non sine artis ludibrio, quod uulgares non lateret tanta dissensio. quoniam autem uagantes erant eae febres, & multis uno tempore communes, communem quoque causam, tum habuisse censendum est, praecipue autem contractam ab aere, quod satis rationabile apparet. quando anno. 1528. precedente hieme austrina pluuiosa, uere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidē Athesis et Padus, apud alios alia. fuere pariter et caligines quędam, quibus arborum germina olearum praesertim, quàm plurima aruere. quibus de causis & principium his febribus datum credendum est. quae uero sparsae nunc apparent, causam particularem in nobis habent. in quibus prime fiunt, et consimilem putrefactionem acquirunt, qualis illa fuit, quae primum communem multis originem ab aere traxit. quoniam autem contagio haec per cōparationem ad uere pestilentes, satis mitis apparet, nec celeriter contrahi solet, nec fomitem relinquit, nec ad distans protenditur, sed tarde & per tractationem solam (censendum est seminaria ipsius non esse admodum acria) nec fortem illam elaboratamq; mistionem habere, sed magis apta esse, ut & alterentur facilius, & non agglutinentur quemadmodum alia solent, quae fomitem relinquunt. & in summa quae a natura uaporum non multum remota sint. acria tamen quantum sufficit eiusmodi contagionem inferre. Consimilem ergo infectionem in aere primum fuisse censendum est, quae mox in nos ingesta tale febrium genus attulerit, quae tametsi pestilentes uerae non sunt in limine tamen earum uidentur esse. Analogia uero eius contagionis ad sanguinem praecipue esse constat. quod & maculae illae quae expelli consueuere, demostrant. omnes enim rubentes sunt, principij colorem & rationem retinentes. qua de causa & magna etiam & late fusa est putrefactio, propter humiditatem & fluxibilitatem sanguinis, eadem de causa & lenior etiamnum est haec, quàm pestilentes aliae. non potest tamen non morosa sentiri, facta magna introrsum euaporatione prauae putredinis. propter quod & lassitudo quoque sentitur, & mens non constat, & caput grauat, & oculi rubent. quae euaporatio quoniam

niam lenis est, et tractabilis rarissime solet frenesim facere, quod multi medicorum timere solent, uidentes delirium fieri. porrò nec mirũ est, si egestiones corruptę liquidęq; apparent, tam larga quum putrefactio fiat. unde & malum erat signum si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset, præsertim primis diebus. signum enim erat ualde amplam esse corruptionem. Somnus autem ijs multus obrepebat, quibus pituitosior erat sanguis, uigiliæ uero quibus biliosior. maculæ autem apparebant in cute, natura foras pellente quam poterat partem infectionis. nàm & modo per sanguinis fluxum e naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectionem exonerabatur, sed salubrior erat, quæ per eiusmodi maculas tentabatur expulsio, propter quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea, multi uero peribant, quibus raræ & sparsæ erumpebant maculæ. aut ubi erupissent delitescebant. significabat. n. aut naturam non esse potentem, aut materiam male obedientem, quę aut expelli non posset, aut retrocederet, natura tentante aliam expulsionem. Sanguinis uero efluxio per nares nullos penè leuabat, quoniam magnum quidem stimulum arguebat, & naturam maxime cogi ad expellendum qua poterat contrarium quod in maioribus uenis inerat, sed ea uia non erat idonea ad expellenda seminaria contagionis, quæ maxime in minoribus uenis sedem habebant, ut pote quæ extrinsecus accessissent. similiter nec multum proderat uentris deiectio, quoniam corrupta quidem materia expurgabatur, seminaria autem non. quare ex omnibus conuenientior erat, quæ per cutim expulsio fiebat. primum quidem per maculas facta, mox & per sudorem. propter quod & multi uisi sunt euasisse, quibus largus sudor superuenisset, per has enim uias magna pars seminariorum, una cum subtili parte sanguinis excernebatur. detinebatur autem interdum urina, siue quòd absumeretur aquositas, siue quòd alio uerteretur, ut in maculas uel sudorem, siue q̃ redundantia nimia humorũ, aut crassities uias obstrueret, siue deficeret uirtus. propter quod pessimum erat signum. pueros autem et iuuenes carpit magis ea contagio, quod in ijs plus adsit sanguinis & humidioris ad quem habet analogiam. tum uero & ij foramina magis aperta habent et calidiores sunt, unde attractio fit maior, tum per uenas, tum per anhelitum. propter quam causam et qui negotiabantur magis, magis etiã carpebantur. minus autem ociosi & frigidi & sicci natura, quale fere est senum & Iudeorum genus. mulieres uero frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis. porrò nobiles magis, quàm plebs hac tanguntur labe, contra uero pestilentia magis plebs quàm nobiles, quoniam pestilentia potissi-

mum in contagione unius ad alium uersatur minus uitio aeris. hæc autem infectio magis aeris uitio, quàm transitu unius in alium. ab ea igitur contagione, quæ ab uno in alium transit, magis cauere nobiles possunt, propter diuitias & commoditates alias, quibus plebs caret. ab ea uero quæ dependet ex aere minus defendi possunt nobiles, quàm plebs, quoniam ea quum communis omnibus sit, magis eos occupat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quiq; & plus habent sanguinis & humidiores sunt, quales sunt nobiles, propter luxum et uitæ quietem. plebs autem et robustior est, & siccior ut pote fatigata magis & uictus parcioris. ita igitur se habent lenticulares febres, et ex his causis fiũt, nunc de ueris pestiferis dicamus.

De uere pestiferis febribus. Cap. 8.

QVæ uero pestiferę proprie dicuntur febres, partim quidem cum his conueniũt, partim differunt. conueniunt quidem natura quadam communi, quòd contagiosæ omnes sunt, & per eundem modum afficiunt. differunt autem quòd pestilentum contagio longe promptior est, & celerrimæ susceptionis, tum uero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorum perdit, ad quos pertingit. Seuiora quoque sunt & reliqua accidentia, nam & uirtus uelocissime, & multa exoluitur, et perturbatio quæ interna est, longe maior sentitur. nonnullæ quoque sunt, quæ per initia ardentissimam febrem apportant, tametsi reliquæ, & illæ etiam mox lenes apparent pro natura totius generis. uigiliæ ut plurimum infectos tentant, quandoq; sopore commistæ. pulsus & in his quales in alijs percipiuntur rariores, et humiliores quàm ægritudo uideatur poscere. Vrinæ conturbatæ aut albæ, aut etiam similes sanis. egestiones corruptæ, liquidæ, fœtentes. In quibusdam bubones aut parotides, aut alij abscessus apparent. maculæ aut nullæ, aut rarius in ijs uisæ, quod alioquin mirum est, quum materia harum febrium sit longe subtilior. sunt & harum differentiæ inter se quædam. aliæ extrinsecus in nos accedunt præcipue ab aere. qui quum corruptus est, & seminaria statim in nos transfert, tum nihil mortalibus miserabilius potest accidere. uerum rarissime contingit, ut ex aeris corruptione pestilentia contingat. aliæ ab ipso quidem originem trahunt, sed non statim ab eo seminaria recipiunt, sed aut uapores, aut consimiles quosdam affectus & dispositiones, a quibus mox febris in nobis primo pestilens fit, & ab uno in alium transmittitur. aliæ

& in nobis primo fiunt non uitio aeris, sed aliorum ut ciborum, & uniuersaliter uitio eorum, quæ prauas putrefactiones facere consueuere.

Quoniam igitur celerrime suscipitur hæc contagio, existimandum est acutißima & subtilißima esse earum febrium seminaria, & analogiam præcipue habere, aut ad spiritus & spiritualia, aut ad biliosos humores. qua de causa nonnullæ interficiunt paucis horis, quæ scilicet ad spiritus et spiritualia analoga sunt, & antipathiam habent non solum materialem, sed & spiritualem. nonnullæ serius necant. perdunt autem uel omnes, uel maiorem partem. omnes quidem quæ ad spiritus, & ad cor habent antipathiam utranq;, maxime autem ab aere pendent, et per anhelitum attrahuntur: maiorem partem, quæ in humoribus sedem habent biliosis aut sanguine exusto, aut etiam puro, propter quæ & uigiliæ magis adsunt in his febribus, quàm in alijs, quæ tamen in sanguine fiunt (præsertim si pituita abundet) coniunctum uigilijs somnum afferunt. cæterum mites & hæ uidentur, quamquam ingens sit ægritudo. Causa eadem quæ in alijs quod profunda est putrefactio et sordida, in qua acrimonia non plane percipitur, tũ quod obtunditur a multo humido quod euaporat, cuius signum est lenta esse seminaria & fomitem relinquere, tum quod sensus hebetes persæ sunt. quod si nonnullæ ardentißimæ uidentur per initia, hoc iccirco accidit quod nondum putrefactio profunda est, sed febres illę in nobis primo incipiunt tales, quales aliæ quæ contagiosæ non sunt. colericæ autem ut plurimum, mox profunda fit putrefactio & contagiosa ac lenior incipit febris uideri. pulsus propter prædictam in alijs causam rariores & humiliores uidentur, quod natura non audet uenas tollere, ne aditum ueneno aperiat. Quòd autẽ urinæ similes sanis appareant interdum, admirationem non paruam prębet. quod enim aut conturbatę aut et albidę uideãtur, nemo itidem miratur. Causam aliqui dicũt iccirco esse, quod similes sanis uideãtur, quod corruptio et putrefactio circa spiritualia uersetur. quare nihil impedire ne et hepar et renes officijs proprijs fungantur. propter quod urinæ concoctione quadam non carent, sed certe si febris est totius paßio, mirum est spiritualia laborare, uirtutes omnes exolui, hepar tamen & renes, quasi sana sint membra, concoctiones debitas facere. Fortasse igitur illud potius existimandum est, quod existente urina crassa & plena sæpe accidit ut deficiente iam uirtute et non potente craßiores illas partes expellere, percoletur quodãmodo urina, et ubi primum crassa admodum fuerat, incipiat iam crassa minus descendere, deinde et minus adhuc crassa, donec perueniat ad mediocrem quandam consistentiam, in qua nubeculæ quædam pendeant. propter quod sanis

assimilatur, non est autem uere sana, sed apparet. quod sæpe non solum in pestiferis febribus, sed & in alijs uidetur, quum prope mors est, & uirtus iam nõ potest crassas urinæ partes expellere. quæ res inexpertos quosdã medicos sæpe fefellit, incipiẽtes bene sperare ex ea urinæ mutatione. fiũt autem abscessus magis quàm maculæ in hac febre, quoniam fureus magis, ac turgens materia illius est. furiunt autem introrsum magis et circa principalia membra hepar cor et cerebrum. omnis autem furens humor irritat plurimum & cogit expelli. quare a partibus, quæ introrsum sunt, motus fit præcipue ad emunctoria principalium membrorum. mouetur autem nõ solum materia furens, sed & quæ illi commista est, propter quod abscessus maxime fiunt, & non maculæ. contingit tamen & illas quandoque simul fieri, expulsa tenui materia quadam, circa cutem. præsertim ubi in sanguine infectio sit. ita igitur se habent, quæ contagiosæ uocantur febres. nunc ad alios morbos pertranseamus, qui & ipsi in contagione consistunt.

De phthisi contagiosa. Cap. 9.

Qui de phthisi hactenus tractauere, uidentur quidem de ea egisse magis, quatenus primo in nobis fit, & originem habet, aut ex defluxionibus, quæ ad pulmones feruntur, aut e fracturis quarundam uenarum, aut sanie derelicta, uel e pleuretide, uel peripneumonia & similibus. de ea uero quæ ex contagione concipitur, nulla quidem aut quàm paucissima tradidere. nos uero eam quæ in nobis primo fit non negligentes, ac supponentes magis, nunc maxime de ea agemus, quæ in contagione uersatur, quod institutum est nostrũ. constat enim & contagione concipi, & propriam quandam animaduersionem exposcere demostrabimus, nostri tabem uocant. quod uocabulum, sicut et apud græcos phthisis, interdum communius est, pro consumptione corporis quæcunq; fit, interdum proprie magis, quum pulmonis uitio per se contingit. quod rursus dupliciter solet euenire, quandoque quidem ex ulcere in pulmone habito, unde sanies uera emanat, quandoque non ex uero ulcere, nec uera sanie, sed magis in saniem quandam conuersis pituitis, quæ illuc descendere.

Verum et illam quoque possumus phthisim satis proprie appellare, quæ corruptis putrefactisq; pituitis, ita pulmonem afficit, ut si non ulceratus est, at flaccidus tamen et putidus iam redditur. quippe factis dissectionibus quorundam uidimus, interdum partem pulmonis sinceram & nullatenus uitiatam,

uitiatam, partem nondum exacte putridam, nondumq; ulceratam, sed tamen flaccidam mollemq; atq; in marcorem tendentem, quandoq; & totum pulmonem talem uidimus: quare quum iam marcor ille in pulmonem serpit, phthisicum appellare merito hominem possumus, quum uero simpliciter corrumpuntur pituitæ circa pulmonem, nondum autem affectus ipse est, tum non uocari phthisicus homo debet, sed aut dyspnoicus aut quid tale. quæ igitur sint phthisis illius causæ, quę in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror. quarum nullam necesse est, in ea præcedere, quæ e contagione concipitur. potest enim esse ut quis nec destillationibus detentus sit, nec uenam fractam gerat, neq; ullo ulcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec demum ullo uitio tactus, sed optime sanus existens, ex consuetudine tamen & coniuncta cum phthisico, aut ex fomite, labem illam contraxerit. nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quanto tempore seruetur uirus illud in fomite. ita ut uestes quas phthisici gestauere, sępe uisæ sint post biennium attulisse contagionem. quin imo tales etiamnum fiunt, & cameræ, & lectuli, & tabulata ubi phthisici periere. in fomite igitur illo non aliud putandum est relinqui, quàm seminaria contagionis ex ea putrefactione euaporantia, quæ in phthisi fit. quorum mira quædam est analogia, quando ea non ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, quàm ad pulmonem. causam in uniuersum supra mostrauimus. neque enim omnia in omnia agunt. sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atq; ob id analoga dicuntur. signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula etiam ipsius per sputum reiecta apparent. Tabescentis et flaccidi iam, non ita manifesta sunt signa, sed tamen quum prolongari morbum uides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtere, ac saniem repræsentare, quum & genæ rosæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, præsertim si e contagione concepta fuerit phthisis. conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si causas diligenter inuestigaueris. similes autem contagiosis & illæ sunt, quæ hereditariæ a parentibus contrahuntur. mirum enim est quasdam familias usque in quintam & sextam generationem omnes eadem tabis condicione perire, & quosdam eadem ætate.

De rabie. Cap. 10.

NOn minorem admirationem præbet rabies. de qua sequitur ut agamus, ea per se teneri animal nullum præter canes Galenus scribit, atq; ita certe conspicitur. quæ uero animalium rabidi canes momorderint, rabire omnia, præter hominem, Aristoteles tradit. quæ autem hac in contagione spectantur, hæc ferè sunt. imprimis constat non concipi eam contactu omni, non fomite, non ad distans, sed tum solum quum e morsu canis ita dilaceratur cutis ut sanguis eliciatur, quasi in sanguine ipso contagio fiat, per contactum dentis & spumæ animalis rabientis. Serpit præterea tam segniter & per moras ut rarissime ante uigesimam diem prodatur infectio, maiori ex parte post trigesimam, multis non nisi post quattuor aut sex menses, quibusdam etiam post annum aliqui & post quinquennium manifestari tradidere. uidi ipse puerum, qui octo post menses ex quo demorsus fuerat, contagionem ostendit, ex qua mox perijt. Interea nec febris ulla sentitur, nec ullum aliud malũ, nesciente ægro quanta pernicies lateat, quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit. quo ubi peruenit incredibili cruciatu hominem affligit. Cor & præcordia uellicantur, æger nec stare, nec quiescere potest. sed more furentis huc illuc agitur, manibus corpus dilacerat, sitit immense. sed illud maximum incommodum accedit, q; & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger, ut potius emori eligat q̃ bibere, aut ad aquam deduci. tum uero et alios ipsi mordent, spumat os, oculi torui aspectu sunt, ac demum fatigati uitam miserabiliter efflant. ferunt & si quis sub corno arbore iacuerit, qui alias demorsus a cane rabido fuerit, rursus in rabiem uerti. de his igitur quærendum est, quibus e causis fiant, uerum non per eas rationes, quas demostrationes appellant. sed si rationabiliter & ex communibus locuti fuerimus satis fecisse existimari debemus. Quoniam igitur fomite non concipitur hæc contagio, nec in cute fit per contactum simplicem, sed dilaceratione cutis indiget, existimandum est semina illius non admodum lenta esse, atque ea crassiora fortasse quàm in foraminibus condi possint. quare non nisi sanguini agglutinari, spuma in qua seminaria latent illi commista; porrò & quoniam tarde serpit, par est putare analogiam eius esse uel ad solidas partes, quales sunt nerui & eiusmodi, uel ad crassum aliquem humorem, at constat solidorum nullum hac in labe corrumpi. quare ad crassos humores analogam esse contagionem. tales autem sunt phlegma & me=

lancolia. uidetur autem ad melancoliam magis eam esse analogiam, quia uidemus rabiosos demum etiam furentes fieri, quemadmodum & melancolicos. deinde quia & canis a quo primum contagio oritur, ualde melancolicum animal est & siccum. porrò phlegma in humano corpore multum est comparatione melancoliæ, quod & aptißimum est, ut putrescat. quare si in ipso foret contagio hæc, non tam diu lateret ut post annum manifestaretur. at melancolia, quoniam & paucior est, & frigida, & sicca, & minus apta putrescere, diutius seruare latentia seminaria potest. febrem autem non excitat hæc contagio nisi ad postremum; quoniam sensim fit, & quod euaporat, non statim ad cor fertur, sed longe post, aut etiam expellitur. propagatur tamen per partem post partem ad interna, ac demum ad præcordia, quo ubi peruenit, & febrem suscitat, & septum transuersum, & cor ipsum conuellit, ac postremo furorem & mortem affert. maxime autem tanguntur ea canes, quoniam ut diximus maxime sicci sunt, & adusti sanguinis. primum igitur ij more melancolicorum tristes fiunt, & solitarij, mox paulatim incalescente sanguine, ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odisse, ac iam & præ iracundia mordent, oculi rubent, os spumat ac tandem in furorem aguntur. animalium uero quæ momorderint omnia rabiunt & moriuntur, præter hominem, quod icirco fit, quia alia animalia propter feritatem in qua cum cane conueniunt, concepta contage necessario rabiunt, propter analogiam. hominis autem natura longe aliena est ab ea feritate & conuenientia, propter quod nec analogiam promptam habet ad suscipiendum. unde fit ut non omnis qui demorsi sint etiam rabiant, sed multi beneficio temperaturæ ex se, aut non contrahunt contagem aut superant. atque hoc ego illud esse existimo, quod Aristoteles uoluit, quamquam scio esse qui in eo textu ubi hac de re agitur non legendum esse (præter hominem) sed prius quàm homo, uolunt, quasi græca lectio non πλὴν sed πρὶν audiri debeat, quod nullam habet neceßitatem. Cur autem adeo reformident liquida, & canes ipsi, & qui a cane demorsi sunt, unde & hidrophobi appellantur, difficultatem habet, & abditißimam rationem, neque enim illud credendum est, quod multi dicunt, & Aetius etiam existimare uidetur, iccirco ita timeri aquam quòd ijs appareat sese catulos quosdam in aqua cernere, quando quidem nonnulli eorum qui iam aquam cæperant formidare interrogati, numquid tale appareret, ut uiderent, nihil tale uidere responderunt.

Vtrum igitur quemadmodum & in quibusdam alijs morbis abominatio quorundam fit, propter indispositionē stomachi aut linguæ, ita et in rabie detentis accidat? an magis defectus & indispositio non est in stomaco & lingua, nam & sitiunt, & quantum e lingua est, humida etiam expetunt, sed defectus potius in phantasia est, cuius signum est, q. nec uidere uolunt, nec tangere, quamquam uti potum, appetant humida. Fortasse igitur (ut diximus in ijs quæ de sympathia) phantasia quorundam memoriam excitat, quæ pauorem solent incutere, quod & in rabie potest contingere. quoniam enim & spuma circa os eorum obuersatur, & corde præcipue liquescunt, ex his phantasia fit, quædam liquidi eos extinguentis, unde formido fit, quotiens aut uident, aut tangunt, aut & audiunt offerri liquida sibi. In ægris autem phantasia fit horribilium ex paruis occasionibus, ut sæpe ex aspectu paruarum figurarum in parietibus uidemus ægros, & lupos, & canes subimaginari ac clamare & iubere, ut inde auferantur. An quemadmodum diximus in sympathijs quæ exsiccata sunt, humida possunt appetere & trahere, quum forma secundum naturā per se remanet, quamq. actu & per accidens aliter fit. at uero quum siccitas eo usq; processit, ut iam forma naturam non seruet amplius, sed iam ab ea ceciderit, tum sicca illa non solum non appetunt humida, sed uti contraria abhorrent, & a se abdicant, quemadmodum accidit, & in ijs qui prope mortem sunt. omnem enim & cibum & potum ita abhorrent, q. nihil molestius et horribilius ijs offertur, q̃ cibus & potus, quoniam membra iam priuata natura sua sint. ita igitur in rabie facta exsiccatione tanta, quòd iam natura propria collapsa est, & quæ prius uti conuenientia & bona recipiebat, nunc uti contraria & horribilia recipit, non solum potus liquidorum omnium, sed & phantasia abominationem parit. exsiccari autem rabie affectos manifestum est, quum etiam & in conuulsiones ex siccitate incidant. Cur uero & qui sub corno arbore iacent, rursus in rabiem uertantur, si alias rabidi fuere, consimilem habet latentem causam si modo uerum est, quod fama quadam circumfertur. nihil autem prohibet uapores, qui ex ea arbore continenter exhalant, stiptici quidem, & si licet dicere melancolici, ad hominem delatos, et intus calefactos idem facere posse, quod & seminaria rabiei, magis autem in eo, qui rursus rabidus, propter derelictam dispositionem. atque hæc de rabie probabiliter dicta sint.

De syphilide

De Syphilide morbo seu Gallico. Cap. 11.

NVnc ad eas contagiones pertranseamus, quæ extrinseca magis tentant, incipientes a Syphilide morbo. quippe nouum & diu nostro orbe incognitum morbum inter alia admiranda nostra tēpestas uidit, qui Europam ferè omnem, Asiæ uero atq; Affricę partem non paruā occupauit. In Italiam uero ijs ferè temporibus erupit, quibus Galli sub rege Carolo regnum Neapolitanum occupauere, annos circiter decem ante. 1500. a quibus nomen Morbo inditum fuit, Gallicus appellatus. Galli uero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum italum uocant, Hispani Patursam, Germani nunc Meuium, nunc Gallicū dicunt. nonnulli nouo imposito nomine pudendagram appellauere, quòd a pudendis inciperet, sicuti & Mentagram q, a mento inciperet, nouum morbum apud antiquos appellatum fuisse Plinius est author. Nos syphiliden in nostris lusibus appellauimus. Hunc autem morbum nostro orbi adeo nouum, familiarissimum tamen certis regionibus ferunt, qui per hispanas nauigationes nouum mundum compere re: ubi uel plurimum abundet ea contagio, non secus illic domestica ac apud nos scabies. principio igitur quum is apud nos apparuisset, hæ ferę notæ conspiciebantur in eo morbo. oriebatur in quibusdam sine ulla ab alio concepta contagione. in quibusdam (quæ maxima pars erat) e contage excipiebatur, uerum non ex omni contactu, neque prompte, sed tum solum, quum duo corpora contactu mutuo plurimum incaluissent, quod præcipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit, nisi tamen infantes non nulli fuere, qui e suctu lactis a matre aut nutrice infecta consimiliter affecti sint. fomitem autem non relinquebat ea contagio, aut non nisi maxima quadam occasione. neque ad distans etiam sese propagabat. sed neq; statim manifestabatur, uerum certo tempore delitescebat, interdum quidem per mensem, interdum per duos sæpe & per quattuor menses. Interea tamen signa nonnulla aderant conceptæ labis, animum tristitia quædam detinebat. corpus lassitudo, pallor faciem. tandem, quod in maiori parte inerat, ulcuscula quædam circa pudenda oriebantur, ijs non dissimilia quæ solent ex fatigatione contingere, quam cariem uocant, sed natura longe impar, nan hæc & emori contumax erat, & uicta una parte alia regerminabat immortali propagine. post hæc crustosæ quædam pustulæ per cutem erumpebant. in quibusdam quidem a caluaria incipientes (quod utplurimum erat) in quibusdā in alijs locis, paruæ primum eæ apparebant, mox augebantur paulatim ad magnitudinem

cooperculi glandis et similitudinem etiam, ijs non absimiles, quæ in pueris Achores uocantur. differentiæ earum multæ uisebantur, quibusdam paruæ & sicciores, quibusdam maiores & pinguiores, nonnullis liuidæ, alijs exalbidæ leuiter pallentes, alijs duriores et subrubentes. omnes autē paucis post diebus aperiebantur, ac mucore quodam mucilagineo fetido manabant. nec dici potest quantus ille mucor ppetuo effluebat, quāta sordicies, exulceratæ deinde exedebant more eorum ulcerum, quæ phagedenica appellantur, atq; interdum nō solas carnes, sed & ossa etiam ipsa inficiebāt. quibus autem circa superiora uigebat malum, ijs distillationes prauæ contingebant. quæ modo palatum, modo gargareonem, modo fauces et tonsillas erodebant. labia quibusdam consumpta sunt, quibusdam nasus, quibusdam oculi, alijs pudenda tota. ad hæc autem magna ex parte gummositates quædam per membra concrescebant magna deformitate. nam sæpe oui, sæpe panis magnitudinem æquabant, quibus apertis mucor suberat albus mucilagineus. tenax is callus maxime in brachijs & cruribus accidebat. qui interdum ulcerabatur, interdum integer usq; ad mortem perseuerabat. Præter prædicta omnia, quasi parua illa forent, ingentes lacertorum dolores accedebant, sæpe cum ipsis pustulis, interdum ante, nonnunq̄ post, & ipsi quidem diuturni, quibus nihil crudelius aderat. affligebant præcipue noctu. dolor aūt non proprie in iuncturis inerat, sed circa lacertos ipsos et neruos. Verum quibusdam nihilominus sine dolore ullo oriebātur pustulę, quibusdam sine pustulis dolores, maior pars utrisq; affligebatur. Interea languebant membra omnia, macies corpus detinebat, nullum aderat desiderium cibi, nullus somnus, sed mæror & iracundia aßidua & amor decubitus, facies & crura turgebant. quandoq; & febricula quædam concomitabatur, sed raro. dolebat quibusdam caput, dolor is erat diuturnus & nullis medicaminibus parens. sanguis si hauriebatur insincerus mucosusq; spectabatur, urina craßior pinguis diuulsa & sub rubens. quo solo signo, quū non adesset febris, multos prænouimus eo teneri morbo, ægestiones ægre reddebantur, et illæ muccosæ siccæ. His ergo notis tenebantur, qui tum eo morbo laborabant. Loquimur autem de his, quasi de præteritis. q̄m tametsi nunc quoq; ea contagio uiget, post tñ illa prima tēpora immutata uidetur. ab inde enim annis ferè uiginti cæperunt pauciores uideri pustulæ, gummositates uero plures, quum e contrario primis annis fuisset. Factæ item fuere pustulæ (si quæ apparebant) sicciores, ac dolores (si qui accedebant) cuis sunt acerbiores. porrò & annis labentibus, annis iam ferè sex, in quibus nunc sumus, magna rursus mutatio facta est eius morbi. quip-

pe quum in ualde paucis pustulæ iam uisantur, & dolores ferè nulli, aut multo leuiores, gummositates uero multæ. & quod mirum omnibus uisum est, capillorum & reliquorum pilorum casus homines ferè ridiculos facit, alijs sine barba, alijs sine supercilijs, alijs glabro capite in conspectum uenientibus. quod infortunium prius putabatur ex medicaminibus euenire, præsertim ex argento uiuo. mox certiores facti omnes, sciunt ex ipso morbo immutato procedere, quinimmo (& quod peius est) iam nunc multis uidentur labefactari dentes, quibusdam etiam cadere.

De causis. Cap. 12.

IGitur quum primum tam nouus apparuisset morbus, magna statim inter medicos oborta controuersia fuit. alijs contendentibus nullam ab antiquis factam de eo mentionem fuisse, alijs contra fuisse factam, his quidem Elephantiam existimantibus, illis uocatum ab arabibus safati, alijs lichenas. primus Nicolaus Leonicenus uis doctißimus & grauis eam difficultatem sustulit, aperte mostrans nullū horum esse, sed prorsus apud antiquos innominatum fuisse morbum. quamquam posteriores quidam obstinate quidem magis, quàm rationabiliter tanto uiro non plane assensere, Elephantiasim omnino asserentes esse. de quo mox pauca quædam & nos dicemus. Cæterum quicunque hactenus de eo morbo scripsere, alij quidem quid non esset, magis dixiße uidentur, quàm quid eßet. alij eam rationem quæsiuiʃse magis, quæ circa formam uersatur, ꝙ eßet ægritudo partim in compositione partim in complexione & unitate & id genus. materiā uero et principia quæ magis fuerant perquirenda relique re. alij materiam quidem attigere, principia uero & rationem eam quæ e contagione dependet, non ut par erat, sunt prosecuti. Nos uero in ijs lusibus quos ad PETRVM BEMBVM nunc cardinalē scripsimus, quo forte tēpore a pestilentia rus pulsi multū otij nacti eßemus, de his oībus quædam certe attigimus. uerum quantum Poetica concedere potuit. quæ quū non admittat omnia, multa quidem prętermitti a nobis neceße fuit pro toto negotio, quę si nunc prosequamur operæpretiū facturos eße nos existimamus. quod igitur ad primā morbi originē attinet, arbitrati sunt aliqui contagionem hanc e nouo illo mundo delatam ad nos fuisse, quem Hispanę nauigationes ad inuenere, ubi ea labes quāplurimum uiget. cuius signum id afferunt, ꝙ tū & morbus hic apud nos primū apparuit, quum et nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis. propter quod & primum

apud Hispanos uisus primum fuit: quare totam labem hanc consistere putant in contagione unius ad alium. sed profecto tametsi maxima mortalium pars e contagione morbum hunc contraxit, obseruatum est tamen innumeros alios sine ulla contagione per se infectionem eam perpessos fuisse. Impossibile praeterea fuisset tam paruo tempore contagionem, quae per se segnis est, nec concipitur facile, tantū terrarum peragrasse ab una classe ad Hispanos primum delatam. quando constat aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & Gallia, & Italia, et Germania, et tota ferè Scythia uisam fuisse. adde q; prędixisse illam astronomos certis ante annis non paruum indicium est, aliud subesse illi principium, quàm simplicem contagionem. primum igitur illud mirum uideri non debet nouos atq; insolitos morbos certis temporibus apparere, non quidem delatos ab una regione ad aliam, sed suis causis exortos, anno. 1482. pleuretidis genus quoddam erupit, quod totam fere Italiam affecit. nostris uero temporibus illae prius non uisae in italia febres apparuere, quas lenticulas uocant, de quibus supra egimus. uidimus & annis superioribus lippitudinem contagiosam quasdam ciuitates inuasisse. uidimus & pestem illam solis bobus communem: de qua supra meminimus. quam ob rem nec mirum esse debet, si & gallicus morbus non prius cognitus in nostro orbe per multa secula, nunc primum eruperit. uenient & aegritudines aliae nouae inusitataeq;, quum tempus feret. sicuti & mentagra apud antiquos, quae postea amplius nunquam uisa est. hic idem morbus interibit & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus uidendus renascetur, quemadmodum & praeteritis aetatibus uisum a maioribus nostris fuisse credendum est. de quo non pauca inditia etiam num sunt. Tonsor quidam amicus noster libellum habebat experimentorum quorundam antiquum satis, inter quae unum, inter alia scriptum erat, cui titulus erat ad scabiem crassam, quae cum doloribus iuncturarum accidit. is ergo quum primum recentissimus esset morbus, memor medicaminis cōsuluit medicos quosdam, num uti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat. medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, q; ex argento uiuo constaret & sulphure. felix nisi medicos illos consuluisset incredibili quaestu diues futurus. paruit autē nec ausus est experiri medicamen. quod demum expertus, atq; optimum agnoscēs ualde indoluit, quod sero usus eo fuisset, quaestu iam per alios sibi arrepto. ex quo uidere profecto possumus alijs etiam aetatibus uisum eum morbum fuisse. Sunt qui putent, & Auicennam illum significasse capite de olibano, quum dixit Thus ualere dolori

lori composito illitum ex aceto & oleo, & est dolor inquit, cum quo proueniunt in corpore sicut uerrucæ cum deambulatione sicut formicæ. sed certe hoc nihil est, quoniam Auicenna illic transfert, quod Dioscorides scribit de Thure, quum dicit. Formicantes uerrucas inter initia impetiginesq; ex aceto & pice illitũ tollit, per quæ Mirmecia intelligit. ut ergo ad propositum reuertamur, inter nouos morbos & eos, qui raro in lucem ueniunt, collocandus est morbus gallicus. quare et causas illius ac principia oportet ex ijs esse, quæ raro & ipsa contingant: esse autem talia ut communia sint non solum multis mortalium, sed et regionibus multis. quod certe in nullam aliam causam referri potest, quam in aeris constitutionẽ. qualis autem ea fuerit, et ex quibus principijs exorta, nunc est inquirendum. Quoniam igitur analogiæ suæ sunt in contagiosis, & principia oportet esse analoga (ut dictum est) ad ea quæ affectum recipiunt, manifestum est, principia huius contagionis ad phlegma crassum & sordidum analogiam habuisse. si enim ad pustulas respiciamus, quę eo in morbo apparuere, si ad gummositates, si ad lacertorum dolores, ubiq; quidem uidebimus non nisi mucorem & sordiciem, & demum phlegma lentum, mucilagineum, crassum, quare & seminaria a quibus contagio per se omnis dependet, talia quoq; suo modo fuisse censendum est. quocirca & aerem, unde origo fuit morbi, dispositionem eiusmodi contraxisse. cuius seminaria lenta quoq; & phlegmati consimili analoga essent, & in eo aliorum rursus seminariorum productiua talium, qualia & prima fuere. quoniam autem & erodit, atque exest contagio hæc, oportet & seminaria illius acria esse, quamquam in lentore multo obsepta sepultaq;. Talia igitur principia habuisse infectionem hanc putandum est, atq; in aere sordidam quandam obrepsisse putrefactionem, quæ mox ad crassum & sordidum phlegma in nobis habuisset analogiam. quo autem pacto, & quibus de causis in aere eiusmodi dispositio facta fuerit, difficile quidem est certo scire. si quid tamen rationabiliter conijci potest, hoc certe erit. quæcunq; enim causa & principium id fecerit, oportet illud ex ijs esse, quæ raro eueniunt. siquidem & dispositio illa in aere, quæ raro uisam contagem hanc peperit, ex ijs est quę raro contingunt. quoniam igitur (ut supra diximus) quæ hic sunt, maxime a superioribus cœlo, scilicet & syderibus alterantur, & uarijs afficiuntur modis, nihil aliud esse posse uidetur, quod in tot regiones per tantum spatij potuerit aerem tam male afficere, nisi cœli & syderum constitutiones, & eas quidem, quæ & raro accidunt, & magna quum accidunt, possint efficere. Supra autem mostratum est, tum magna & portentosa posse huc

ſydera inducere, quum plura eorum in unũ coeunt. ac talem certe coitum et conuentum ſyderum uidit tempeſtas noſtra, trium ſuperiorum Saturni Iouis & Martis. qui conuentus & raro accidere ſolet, & quum accidit, magna ſemper apportare conſueuit. tum q̃ ea Sydera potentiſsima ſunt, tum q̃ unio illa diu perdurat, propter motus tarditatem præſertim Saturni & Iouis. quam coniunctionẽ uidentes Aſtrologi, nouas magnasq́; ægritudines portendi prædixere. Si quid igitur probabiliter dici poteſt de principio tantæ contagionis, ita certe exiſtimandum eſt. Ergo facto eo ſyderũ cõuentu ingentẽ uaporum tractionem fuiſse factam credendũ eſt. qui cõmiſti aeri diuerſimodeq́; agitati tandem ſordidam putrefactionem intulerint, a qua ſeminaria illa in nos importata fuere, quæ ad ſordidos & mucoſos humores, quale eſt phlegma craſsum et mucoſum, haberãt analogiã: unde tandem contagio illa enata eſt, quæ mox tot mortalium, tot regiones male affecit, partim quidẽ aere ipſo principia & ſeminaria immittẽte, partim de uno in aliũ contagione pertranſeunte, ac de origine morbi et principijs eius ita traditum ſit. q̃ uero & materia eius ad quam ea principia habuerunt analogiam, ſit phlegma ſordidum et craſsum (ut diximus manifeſtiſsimum eſse poteſt) si. n. puſtulas inſpiciamus, illæ oẽs pingues mucore incredibili manantes fuere. si uero gummoſitates, et illæ concreto phlegmate conſtabant, q̃ si et ad dolores ipſos lacertorũ, et illi quidẽ idẽ oſtendent. erant. n. diuturni extensiui, noctu affligentes, factis item diſsectionibus lentor quidam p̃ neruos & lacertos coextentus cernebatur. quare nemini dubium eſse debet materiam eius contagionis eſse mucoſum phlegma & ſordidũ. uidentur aũt puſtulæ ex minus craſsa materia originẽ habuiſſe, gummoſitates ex craſsiſsima, dolores uero ex media quadam. quippe ſerpente contage p̃ maſsam ſanguinis et pabulum ſibi faciente in phlegmate, pars quidẽ quæ minus craſsa, minusq́; ſegnis erat, extra pellebatur ad cutim, atq́; illic ſenſim concreſcebat in puſtulas. quæ uero craſsior aliq̃to fuerat & minus apta uſq́; ad cutim expelli, reſidebat circa neruos & lacertos, ubi coextẽta dolores acerbiſsimos excitabat. Craſsiſsima uero circa partes quaſdã coagulabatur et in gummoſitates concreſcebat. nõ erat aũt prompta contages ut exciperetur, p̃p lentorẽ in quo ſepulta erãt ſeminaria, ſed ĩdigebat cõcalefactione quadã corporũ. sic. n. quodãmõ actu fiebãt ſeminaria, et alteri agglutinari poterãt, et ſeſe ex analogo ſibi pabulo propagare, q̃d non calefacta facere quidem nõ poterant, quaſi coagulato. p̃p eandẽ cauſam et diu latebat contages intra corpus anteq̃ ſeſe manifeſte oñderet, q̃m ſegniter ſerperet, p̃p frigiditatem et craſsitiẽ materiæ. mox

tamen exedebat & solida etiam carpebat, propter acuitatem seminariorũ in densa materia, quũ actu fiebant, & putrefactio procedebat. apparebant aũt primum ulcuscula circa pudenda, q̃m inde prima origo contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu. erant aũt et male morigerata ea ulcera, tum q. locus ille per se satis putidus est, tum quia seminarijs hinc inde dispersis iam fiebat ut parte una sanescente pp remedia, alia regerminaret. at pustulæ ut plurimum a caluaria occipiebant partim quidem, quia pars illa pp sordiciem & crassitiem humoris, ex quo nutritur quodãmodo analoga est ad contagem. partim q. o s euaporatio sursum fertur. in omni autem putrefactione euaporatio plurima fit. quibus aũt pustulæ aderant multæ minus dolorum accedebat, q. materia multa excerneretur, ac simul signum id esset materiam esse subtiliorem. Contra uero quibus crassior erat, dolores quidẽ multi insurgebant. ac pustulæ pauciores. materia uero quæ dolores dabat, nõ erat in iuncturis ipsis infixa, q. crassior esset, q̃ penetrare in iuncturas posset, quare sup neruis & lacertis maxime residebat. affligebat autem noctu magis et sole condente se, q̃m interdiu calor naturalis solet exteriora petere, ad quæ moueri solẽt membra, demãdatus a natura ad uigiliæ opa exercẽda, nec non a lumine solis excitus, quam ob rẽ fouebat quodãmodo ea mẽbra et uẽtositates exoluebat, quæ lacertos et neruos extendebant et uellicabant. ac simul et materiã concoquebat, noctu uero introrsũ recurrere calor solet, et mẽbra ea deserere, ad quæ p diẽ demãdatur a natura, qua de cã dolores tũ excitabantur et distẽtiones maiores accrescebãt, destituta mã a calore fouẽte et dissoluente uẽtositates. Annis uero labẽtibus mutatio quędã eius morbi facta est. q̃m dispositio prima quæ in aere fuerat, iam cessauerat. nec morbus aliam sui propagationẽ habebat q̃ e contagione unius ad alterum, pp quod perseuerabat. oĩs autem contagio q̃to magis abest a principio & prima origine, tanto siccior fit et terrestrior, pp adustionem, quæ continenter coniungitur. qua de causa primi temporis contagiones, quasi ortui & principio propinquæ, sordidiores pinguioresq; uisebãtur, et pustularũ plurium, minorũ uero dolorũ, quæ uero annis post sequentibus cõtigere, ut poteẽ adustæ et crassæ magis, paucio res quidẽ pustulas, maiores aũt dolores dedere. nam et a principio ubi plus erat pustularũ, illic minus erat dolorum, ubi minus pustularũ plus dolorum cernebatur. porrò & annis hisce ultimis, quasi in senio exñte contage & materia facta crassissima, maior adhuc mutatio facta est, nam gũmositates multæ apparent, pustulæ aũt paucissimæ, et illæ sicciores, dolores aũt ferè nulli, aut longe minores, q. materia pp crassiciem facillime concrescat in

gummositates, extra autõ non faciliter propellatur ad cutim, uel resideat circa lacertos. quòd si quid tamen ad cutim peruenit, id tenue quoddam phlegma est, quod salsedinem quandam acquisiuit ex adustione, quare ad radices pilorum latum pabulum eorum absumit, unde & ipsi mox cadunt, sicuti in porrigine Alopecia & arboribus siccis accidit. Fortaße autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili, materia quadam alba mucilaginosa coextenta ad radices eorum. nam uidimus quosdam quibus barba deciderat consimilem quendam sub cute coextentum humorem habuiße. quod facillime potest, nunc euenire in euaporatione & secretione quæ fit ab ea materia iam pene uitrea, coagulatis uaporibus ubi ad pilorum radices peruenere. quocunque igitur modo id fiat, existimandum est senium iam huius morbi incepisse, nec longe post futurum, ut ne per contagem quidẽ se propaget. quoniam materia in dies frigidior fit, & terrestrior, in qua et seminaria tum pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur. propter quod nec iam facile concipitur nunc ea contagio, uti prius solebat, quare & tandem fiet, ut nec sese poßit propagare, sed desiuat, reuersura mox, quum eadem principia, & eædem causæ reuertentur. est autem certis regionibus familiaris contages, ut in Hispana uocata insula & uicinis alijs, quoniam (ut diximus) ea dispositio quam ad nos temporis longitudo attulit, illic connaturalis uiget huic morbo gignendo. quemadmodum Elephantiæ Aegyptus Iudeaq; familiaritatem quandam habent. quæ igitur principia & causæ fuerint nouæ huius contagionis, & quo consistat, & quam habeat analogiam, & quæ sint eius accidentia & notæ, per hæc hactenus determinatum sit.

De Elephantia. Cap. 13.

NOn eße autem Gallicum uocatum morbum eum, qui Elephantia uel Elephantiasis interdum & Elephas a græcis appellatur, sufficere quidem ad ostendendum ea posent, quæ Leonicenus uir tantus scripserat. Veruumtamen si & nunc quoque pauca quædam eadem de re adijciantur, non inutile fuerit (ut promisimus). quando posteriorum quidam plus æquo obstinati scriptis mandauere eundẽ eße morbum Elephantiam & morbum Gallicum, atque eisdem etiam remedijs curari oportere. quod autem eos præcipue decepit, id fuit, q̃ uidentes ipsi antiquos seorsum de Lepra scribere, & seorsum de Elephantia, tum existimantes per lepræ nomen ab ijs intelligi, illud quod uulgo lepram uocamus,

mus, nesciuerunt quid nam esset Elephantia, nisi morbus hic, qui mox Gallicus est appellatus. sed certe hęc mostrant antiquorum scripta parum fuisse considerata ab ostinatioribus hisce hominibus. neq; enim ita est uti ipsi putãt, per lepram a gręcis eum morbum intelligi, qui uulgo lepra dicitur, sed aliam quandam longe leuiorem dispositionem, de qua simul cum psora hoc est scabie agunt. quæ uia quædam est ad Elephantiam, quæ proprie passio illa est, quam non solum uulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes lepram uocant. Paulus de lepra agens una cum psora, horum inquit morborum uterq; summæ cutis asperitas est, cum pruritu et corporis attenuatione, ex melancolico humore ortum habens. Galenus in libello de tumoribus. sunt autem psora & lepra melancolicæ passiones solius cutis. quæ si in uenis & carne inualescant, cancer nominatur & Elephas. item quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius conuersa. manifestum igitur esse potest leuiorem multo esse lepram apud antiquos, quam Elephantiam. quod autem & Elephantia ea proprie sit, quæ uulgo lepra dicitur, ex his manifestum simul fiet. nam ut primum a nostris incipiamus, Plinius libro. 26. nouos quosdam ponit morbos Elephantiasim & Lichenas, quos sine dolore ullo, sine uitę periculo contigisse scribit. diximus inquit. Elephantiasim ante Pompei Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam a facie sæpius incipientem in nare prima ueluti lenticula, mox inualescente per totum corpus maculosa & uarijs coloribus, et inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura ceu scabie aspera, ad postremũ uero augescente intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Aegypto peculiare hoc malum, & quum in reges incidisset, populis funebre. quippe in balneis solia sanguine temperabant, ad medicandum eam. quis non uidet per hæc non Gallicum morbum significari, qui dolores uel ingentes affcrat, sed uocatam uulgo lepram, quæ sine dolore accidit, quæ a nare incipit, ut & Paulus, & Auicenna, & alij recentiores tradunt. quam Aegypto familiarem omnes dicunt, & ipse præsertim Galenus, quam demũ unam humano leniri sanguine consueuisse libri oẽs pleni sunt. Arabes uero per Elephantiam non plane id intelligunt, quod græci & latini, sed tumorem quendam pedum ex humore melancolico, ceu e uaricũ genere, quasi speciem eam lepræ intelligant, in qua pedes more Elephantum tument, per lepram autem id accipiunt, quod et uulgo lepra dicitur, a græcis Elephantia. notæ autem Elephantiæ & accidentia hæc sunt, oritur primo sine dolore ullo, sine febre, ac delitet ipsa quoq; certo tempore priusquam se prodat. mox prima ut plurimum indicia dat a nare oborta

parua ueluti lenticula subnigra. cutis deinde uaria fit colore, duritia, asperitate, attenuatione, quippe alibi liuida fit, alibi alba, alibi in atro ruffa, dura hic, illic lenior, alicubi aspera et squammosa, alicubi crassa, & ueluti corium igne induratum. pustulæ simul per totum corpus enascuntur duræ, & ut plurimum purpurascentes, quæ tractu temporis exulcerantur, & pus emittunt, uerum non multum ac siccius, quàm in syphilide. circum tumescunt uicina membra, & alia contrahuntur, alia extenduntur. propter quod multis excauatur nasus, os utrinq; cōtrahitur uersus aures, oculi rotundantur, & similes satyris (qui pinguntur) fiunt. unde & satyriasis etiam is morbus appellari consueuit. quamq̄ sunt, qui satyriasim dictũ putent, propter tentiginē nimiam ueneris, quæ eo in morbo contingit. Tument deinde digiti in pedibus ac manibus, ac pedes similes fiunt Elephantum pedibus, unde quidam uolunt esse Elephantiasim appellatum. quamq̄ Archigenes a magnitudine morbi, ita uocatum dicat. Adhæc autem et uenulæ, quæ sub lingua sunt, ceu uaricosæ fiunt, pruritus adest, & cum eo tentigo ueneris uehemens. fœtent mox & tolerari iam non possunt, et multis alba per totum fit cutis, quæ insanabilis habetur. Contagiosus porrò est morbus non contactu solo, sed & fomite, et anhelitu etiam, quamquam tarde irrepat & sese propaget. in uiros autem crassatur magis, quàm in mulieres. quin & eunuchi paucißimi uisi sunt eo malo correpti. propter quod & nonnullos legimus sese castrauisse ne eo tentarentur. Nationum uero aliæ familiarem habent, ut Aegyptus & Iudæa, aliæ uix nouere. simpliciter autem extremæ calidæ & frigidæ regiones eam labem sentiunt magis q̄ mediæ, ut Aetius authoritate Archigenis refert. propter quod Germani et Scythæ, et Aegyptij, et Arabes maxime illi obnoxij sunt. quamq̄ Galenus contradicere uidetur Archigeni, qui Germanos, & Scythas carere hoc morbo dicit. Itali uero et Græci minus. et certe semp apud nos uisus raro fuit is morbus, q̄ q̄ p ciuitates domus, quę hospitalia uocantur, et supellectiles sumptibus publicis paratę structæq; uideātur Elephantiacis suscipiendis. Verum quos ego hactenus uidi, nemo quidem, aut pauci e susceptis Elephantiaci mihi uisi sunt, sed leprosi solum, aut impetigine quadam fera detenti. atq; hæc fere signa sunt, quæ in Elephantia uideri solent. ex quibus unusquisq; uidere potest, longe aliũ esse morbum, qui Gallicus appellatur, qui non in melancolico humore sedem habet, sed in phlegmate sordido, qui non fomite afficit, non anhelitu, in quo tentigo in Venerem omnis abest, dolores autem uel acerbißimi adsunt. quoniam autem & hic contagiosus est morbus, manifestum est includere ipsum seminaria con

tagionis, sicuti et alios. eorum uero analogia non ad mucosam et sordidam pituitam est, quemadmodum uocati Gallici, sed ad humorem melancolicum magis. quod pustulæ ipsæ maxime monstrant, duræ, siccæ, purpureæ. tum & cutis duricies, & inæqualitas. quod & omnes quoq; qui eo de morbo scripsere, attestantur, ut dictum est. Elephantiosos inquit Galenus eodem modo curabis, sicuti & cancrum. ex eadem enim materia sunt. in libello de Tumoribus passio est Elephas propriam habens generationem in melācolico sanguine, tractu uero tpis nigra colera fit. ea de causa pustulæ sicciores sunt, ulcera uero minus mucosa, habent tamen sordiciem suam. quoniam putrefactio omnis per se sordida est, uiros autem magis quàm mulieres tangit hæc contagio, quòd melancolici sanguinis plus habent uiri. sed cur frigidæ regiones & Germani, et Scythæ magis ea tenentur quàm Itali & Græci, humidiores existentes, causa est (ut mihi uidetur) quòd ij sanguine multo abundant, & eo quidem pingui & unctuoso, quare multa in eo exhalatio fit, quæ cum ad cutim peruenit, ob densitatem eius, & frigiditatem regionis, non euaporat tota, sed solum quod tenuius est, crassius uero sub cute coit, atque illic exuritur. quod facile fit, propter unctuositatem, unde non transpirans putrescit & labem hanc gignit, cuius seminaria analogiam habent ad partes sanguinis crassiores & melancolicas unctuosas. propter quod & porcorum carnes maxime aptæ sunt ad Elephantias inducendas. ex ijs enim multus fit sanguis exuri idoneus. quod uero Galenus scribit non est, quòd regiones comparet nisi in uictu. Cuius causa Aegyptus familiarem habet eam labem. Germani uero & Scythæ minus ex hac causa, Scythæ autem minime, propter lactis usum. qui uero in calidis regionibus degunt, crassum quidem & ipsi sanguinem habent & densam cutem, sed alia de causa, quare & ipsis maxime exuritur sub cute sanguis, & putrescit. medijs autem in regionibus temperatior est sanguis & bene transpirabilis caro. Mulieres uero & Eunuchi qui mulieribus similes sunt, propter frigiditatem sanguinis et aquositatem, minus eo tenentur morbo. Dolores uero non excitat Elephantia nec conuulsiones, uti in Gallico morbo spectantur, quoniam in sicco magis consistit, & materia si qua est, non residet circa neruos & lacertos, sed circa summa consistit magis, propter quod nec febrem facit. quærat autem fortasse quis cur furorem non facit hæc passio, nec amentiam, quum in melancolia exusta consistat. causam inde esse censendum est, quòd in furore & amentia exustio præcipue circa cor & cerebrum uersatur, in Elephantia autem circa cutim magis, quòd si sanguis forte

& introrsum uratur, non ita tamen exuritur, ut furorem faciat natura semper ad summa pellente quod uitiatur. tument autem membra, quoniam materia multa sub cute collecta calefit non transspirans & coextenditur: porrò & nutrimentum in ijs locis non plane concoctum, sed uitiosum in tumorem concrescit. pruritus uero fit, propter acrimoniam adustionis. propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melancoliæ, quæ spirituosa maxime est, ut Aristoteles docet. a facie uero id malum incipit, quoniam exhalatio omnis facillime sursum fertur, præsertim ad faciem, ad quam uenulæ multæ terminantur, quæ & spongiosa est, unde et aliæ multæ infectiones faciē præcipue tentant, ut Ionthi & id genus. tarda uero est ea contagio, quoniam in humore crasso consistit. cur autem fomitem ipsa relinquat, Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet. dicendum seminaria in Gallico morbo, propter lentorem & frigiditatem statim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut si agglutinantur, non inficere alium, frigida & coagulata existentia, nisi ualde calefiant. propter quod uisi quidam sunt, qui e linteis, ubi dormierant gallico morbo sordidissime exulcerato affecti, conceperint infectionem. Cæterum fomitem non relinquit, ut plurimum ea contages. quæ autem in Elephantia sunt seminaria, calidiora multo existunt, ut pote in adustione quadam constituta. propter quod non coagulantur, lentorem autem habent tantum quantus sufficit, ut in fomite agglutinetur. fit porrò Elephantiasis aliquando quidem per se in aliquibus, & primo in quibus melancolicus est sanguis, & multus, et unctuosus, & cutis densior, quandoq; ab alio concipitur, in quibus non necesse est sanguinem esse per se male affectum, sed male afficitur a seminarijs contagionis, corrumpentibus crassam & siccā sanguinis partē, ad quam habent analogiam. atq; ita se habet Elephantiasis paßio, quę uulgo lepra dicitur.

De lepra proprie dicta & scabie. *Cap.* 14.

L*Epra uero ita ab antiquis uocata in duobus præcipue differt ab Elephantia loco et materia. quippe profundius agitur Elephantia, quamq̄ & ipsa circa summa uersatur. lepra uero in superficie magis est. materia porro Elephantiæ craßior esse uidetur, & exusta etiam num magis. propter quod profundatur magis, utraq; tamen ex melancolico humore fit. nihil autem prohibet, & in utraq; interdum coniungi aliquid salsæ pituitæ, unde fit, ut nec Elephantia, nec lepra uno semper*

per uisantur modo. quòd si diuturnior fiat lepra, & tractu temporis mali gnior, tum in Elephantiam transit. sunt autem in lepra suæ pustulæ atque interdum crebræ, cæterum sicciores, quàm in Elephantia & squammantes magis, quàm exedentes. pruritus quoq; plurimum infestat, macies corpus tenet, & ut uno uerbo dicatur, delicatior quædam Elephantiasis lepra est. oritur autem ut plurimum primo in nobis uitio humorum & complexionis & regiminis. nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi. contrahitur autem & a natiuitate, sicuti & Elephantia. psora autem quam nostri scabiem uocant, leuior adhuc dispositio est, quàm lepra transiens et ipsa in lepram, sicuti lepra in Elephantiam, quum grauior utraq; fit. uidentur autem græci per psoræ nomen tantum eam scabiei speciem significare, quæ siccior est, & melancoliæ nonnihil sapit, quare contractius psoram capiunt, quàm nos scabiem.

De distinctione infectionum cutanearum. Cap. 15.

Quoniam autem infectionum, quæ cutim carpũt, multæ sunt species & multa nomina sed confusa satis, bene erit de ijs cursim pauca quædam notasse, ut cognoscamus quomodo inter se differant, & quæ contagiosæ sint, & quæ non.

Ergo si colera sit quæ ad cutim propellitur, uel illic aliter clauditur, si quidem non putrescat, tũ Erisipelas uocatum facit, pustulam scilicet unam aut plures cum rubore, caloreq; multo, nonnunquam & cum febre, interdum quidem in facie facta, interdum & in alijs partibus. grauior autem multo est, quæ faciem carpit. nam sæpe e parua pustula accidit circunstantes partes, & faciem totam adeo inflammari, ut & oculi aperiri non possint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumadiacentes partes. moderni guttam rubeã appellant. si ergo colera imputrescens inflammata & accensa sit, Erysipelas hoc ferum facit, si uero inflãmata non fuerit alia Erysipelata edit, quæ e pura si sint colera, simpliciter dicuntur Erysipelata, si uero nõ e pura sint colera, sed commista, non simpliciter dicuntur, sed cum adiectione commisti humoris uel ab abscessus ab humore appellati. si quidem enim sanguini sit admista ἐρυσιπέλας φλεγμονῶδες uocatur, si pituitæ ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες, si melancoliæ ἐρυσιπέλας σκιρρῶδες prædominante semper colera, uerum in hoc Scyrrhode si inflammata & accensa sit colera pustulam illam facit, quæ ἐπινυκτὶς uocatur, quòd sæpißime noctu enascatur, Arabes essere appel-

lant. ita ergo se habet colera, quæ non putrescit. quòd si putrescat iam & sub cute pustulas faciat, tum uocatos ἕρπητας hoc est serpentes pustulas gignit. quippe stabile est Erysipelas et urit magis ac squammas & crustu las inducit. serpit autem herpes uocatus modo sede priori relicta ad alias partes transferentibus sese pustulis, modo & in priori loco manentibus, & uicina pabulantibus. cuius serpiginis quum rationem multum conside rassem, non in aliam certe causam reducere potui, q̃ in putrefactionem sub tilem humoris. nã q; non alia sit differentia herpetis ab Erysipelate, quàm subtilitas materiæ, durum quidem uidetur, qñ et Herpes ille qui ἐσθιόμενος dicitur crassæ satis materiæ est, cuius causa etiam exest, & ille etiam qui κεγχρία uocatur. quid prætereа prohibeat ne colera, quæ Erysipelas facit in latus exedat et pabuletur, si serpigo acuitatem sequitur, quando colera illa acutissima est. quare uerisimilius uidetur in putrefactione quadã con sistere, quæ Herpetes facit colera, signum cuius est q; sordidiores uidean tur semper Herpetes q̃ Erysipelata. item & siccioribus indigent ad cu rationem, quum Erysipelas indigeat humidioribus. porrò quæ in putrefa ctione sunt, promptissime in uicinum infectionem consimilem transferunt. præsertim q; cutem non exurente herpete in latus magis pabulantur. sępe igitur in parte prius infecta exhalat materia, quæ putrefit infectione ad ui cinum communicata, sæpe utraq; pars pabulo quodam inficitur. Ergo si pu trescat colera, sit autem in superficie, tum simplex herpes fit, qui serpit tantum, non aũt exest, at si profundior fuerit, non serpit solum, sed etiam exest, unde non simplex fit herpes, sed ἕρπης ἐσθιόμενος hoc est depascens uocatus, atq; hic a crassiori colera fit, ille a tenuiori. porrò si hic q æsthio menus dicitur, a colera accensa & inflammata fiat, herpes ille fit, qui uul go ignis syluaticus appellatur. si uero non accensa sit colera, æsthiomeni simplices fiunt. atq; hi quidẽ herpetes a colera fiunt pura. q; si nõ pura sit, sed mista tenui pituitæ, putrescat aũt, herpetem illum gignit, qui κεγχρίας hoc est miliaris appellatur, q; pustulæ similes sint granis milij. atq; ita se habent Herpetes, quos Celsus p ignem sacrum intelligit. non enim ut qui dam uolunt per ignem sacrum intelligitur ab eo Erysipelas. siquidem de igne sacro seorsum, & de Erysipelate agit.

Si uero sanguis fuerit, qui in cutim influit, interdum quidem pustulosos abscessus facit, interdũ maiores etiam q̃ Erysipelas sit, quos phlegmonas uocant, rubent ij cũ calore & dolore ac febre etiam, ut plurimũ. sicut aũt sanguis qñq; purus est, quandoq; mistus, quod plurimum fit, ita & phleg mon alius simpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admisti humo-

ris.si.n.illi colera admisceatur phlegmon fit Erysipelatódes, si uero non pituita, phlegmō dicitur ædematodes, si melancolia phlegmon scyrrhodes dominātē semp sanguine. species aūt phlegmonis sunt δοθιὴν φῦμα φύγεθλον, Dotienem nos furunculum uocamus abscessum in acutum tendentem cum inflammatione rubore et dolore, cui nō nihil coleræ admistū est. phyma uero furunculo simile pene est, sed planius est, et rotundius, uulgus ĩproprie carbonem uocat, multū differens ab eo, qui proprie carbunculus dicitur. fit aūt phyma e sanguine subadusto crassiore q̃ qui furunculum facit. phigethlon uero est quod nostri panem uocant ob similitudinem, alij et bubonē. q̃q̃ sunt, qui bubonē appellant qui in carnibus laxis fit. phigethlon uero qui in neruosioribus. fit aūt hic uel e puro sanguine uel misto tenui pituitæ. si uero simul inflāmatus sit sanguis ac putrescat, tum bubones pestilentes facit quos Auicenna althoin uocat. quod si subtilis admodum sanguis sit, influat autem in sūmam cutem, pustulosos abscessus facit. si igitur non inflāmatus quidē sit, calefactus tū ut quasi ferueat, tū exāthemata uocata facit quas plinius eruptiōes papularū uocat, uulgus sufferfuras a feruore ut arbitror dictas. pustulæ sunt, uix cutim excedentes rubræ confertæ inuicem, pueris præcipue familiares quum supercalescunt. sunt autem duum generū, quædam sicciores & rubicundiores quas Auicenna plantam noctis appellat, quædam uero in rubore albicantes tenui pituita commista sanguini, quæ græci ἵδρωα uocant, nostri sudamina, Auicēna desudationes. quòd si crassior aliquantisper sit sanguis ac simul putrescat, non autem inflammatus, tum si tenui coleræ commistus sit, uocatas morbillos facit, si tenui pituitæ uariolas, quæ duo, ἐξανθήματα etiamnum a græcis uocantur.

At si pituita fuerit, quæ in cute tumores facit, si quidem humidū suum seruat, nec a calore fuit exsiccata, a frigore cōcreta, tū molles facit tumores, quæ οἰδήματα uocantur. quidam tumores simpl'r transferunt, simplici nimis (ut mihi uidetur) uocabulo, Arabes undimiam uocant. quòd si pituita, aut a calore, aut a frigore indurata fuit, uocatos Scyrrhos facit. e quibus sunt strumæ, quas χοιράδας græci uocant, & nodi quos γαγγλία, & id genus glandulæ & gummositates reliquæ. tum & uerrucæ quæ porra uulgo appellamus, quæ si basi latiore sint μυρμηκίαι uocantur, quasi formicantes, quòd punctiones in ijs fiant, quasi formicarum. si uero sint basi tenuiore, ac ueluti suspensæ ἀκροχορδῶνες nuncupantur. Auicenna uero Myrmecia confundit cum herpete, & in herpete curam ponit, quam Galenus Myrmecijs tradit, errore periculoso, nisi capitulis diuersis addita sint, uni quæ alterius sunt. Sunt præterea ex

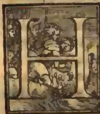
hoc genere callositates quædam, quarum alij proprie calli a nobis dicuntur a græcis τύλοι, tum & uocati claui ἧλοι a græcis dicti. e pituita quoq; & aliæ pustulæ fiunt, quales ἴονθοι qui a latinis uari, uulgo cossi uocantur, qui præsertim oriuntur in facie. sunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine uessicarum comprehendit, bullæ sunt non dissimiles ijs, quas excitat aqua feruens, quibus tenuis subest pituita. proxima ijs sunt ψυδράκια uocata phlyctænis paulo duriora, quibus cum pituita tenuis subest melancolia. phlyctænæ uero e simpliciori sunt pituita paululum inflammata, unde & in bullam surgit. porrò e pituita salsa fiunt uocatę a uulgo uolaticæ, Celsus papulas uocat, græci λειχῆνας. quamquam sunt, qui Lychenas transferant impetiginem, quod non recte fieri arbitror. quòd autem quas nos uolaticas dicimus, Celso papulæ sint, manifestum est, si materiam si modum serpendi, qui ab ipso traditur, respiciamus. sunt autem duorum generum. alterum, quod fit e tenui pituita & salsa per summam cutem serpente in orbem, quod passim nomine uolaticæ monstratur. alterum cui parũ melancoliæ adiungitur, & profundius aliquanto serpit. & non præcise in orbẽ, quod sæpe in impetiginem uertitur, nec me latet Lychenis nomen a gręcis interdum latius capi pro sordiori cutis habitu, unde et poeta sordidos appellat Lychenas, & Plinius ipse etiam nouum morbum Pompei ætate uisum Lychenas uocauit, sicuti & mentagram. quæ omnia ex salsa pituita fiunt putrescente, cui quiddam melancoliæ permistum est, propter quod sordida putrefactio fit. Gignitur præterea & scabies e salsa pituita, cui nomen commune non proprie inuenio apud græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur melancolica passio & uia ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciem tantum importat, quæ sicca dicitur scabies. quare de scabie uidentur, aut non egisse græci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam e pituita passiones ἀχὼρ et ἀλωπεκία et σίφηλις. Achores autem nos uulgo appellamus Latume, Plinius ulcera capitis manãtia transfert, Arabes Saphati appellant, crustosę sunt & sordidæ infectiones in capite puerorum præsertim natæ de quibus nec multa dicenda sunt.

Si uero humor qui in cute tumorem facit melancholicus sit, si quidem nec inflãmatus fuerit, nec putrescat, Scirrhos melancolicos facit, alios quidẽ maiores, alios minores & pustulosos solum. si autem inflãmatus sit & accensus, non autem putrescat, cancer uocatũ facit. si uero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum psoram & lepram gignit & Elephantiam

phantiam nondum feram, at si inflammatus simul sit, et putrescat Elephantiam feram facit, quum iam horribiles aspectu sunt, similiter & carbunculum quem Antracem uocant, generat. Impetiginem porrò a nobis uocatā non aliam esse apud græcos uidetur mihi, quàm psoram et lepram, quæ secundum magis & minus illas quattuor species facit, quæ a Celso traduntur. ex quibus patet impetiginem non esse Lychenas, ut multi uertunt, sed eam magis quam supra uocauimus uolaticam Lychenas esse. hæc enim a phlegmate salso. Impetigo autem e melancolico humore magis fit. ac de cutis infectionibus, ita per transcursum determinatum a nobis sit. e quibus contagiosæ sunt bubo pestilens, & exanthemata illæ quas fersas & uariolas uocamus, & strumæ quædam ulceratæ et Lychenes nonnulli et scabies & Elephantia, & Achores, & Alopecia, & Syphilis, & mentagra, & si quæ aliæ sunt, in quibus putrefactio sordida fiat.

DE CVRATIONE LIBER III.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis. Cap. I.

Actenus ergo de cōtagione quid esset, et quibus principijs & caussis fieret, & quæ essent differentiæ eius omnes in uniuersum quidem libro primo percurrimus, mox de contagiosis morbis aut omnibus, aut maxime notis qui essent, & quibus e caussis penderent, & quo modo inter se differrent libro secundo disseruimus. superest iam ut de curatione omnium contagionum agamus, methodo primum (ut par est) generali & communi, mox & propria cuiq; morbo. de quo quidem in primis ambigat fortasse aliquis, utrum aliquam peculiarem & propriam curationem habeant contagiosi morbi ab alijs, & an tradita sit a maioribus nostris. mirum enim uideri potest, si aliqua in his erat peculiaris methodus, prætermissam ab illis fuisse. At certe si recte tradita sunt, quæ supra determinata fuere de contagione, propria quædam & determinata curatio debetur contagiosis morbis, quatenus contagiosi sunt. quando diximus eos, & principio longe differre ab alijs, & modo materiæ & putrefactionis, ac postremo & accidentibus ipsis.. quibus omnibus sua animaduersio et sua curatio debetur. nam si quispiam re-

cte se habens tum circa humores proprios, tum & circa complexionem & alia, phthisim tamen ab alio per contagionem concipiat, plurimum profecto refert, si per initia aduoceris, & seminaria eius contagionis per ea extinguas, quae dicemus. ijs enim interemptis nihil praeterea procedet morbus. similiter & in rabie se habet, & in Syphilide & scabie, & alijs. quin imo & in processu quoque si ad communia remedia te conuertas, catarrhum in phthisi expurges, materiam concoquas, nihil tn̄ operabere, nisi perpetuo ad seminaria animum & curationem aduertas. porrò & in febribus quae pestilentes dicuntur, cur non ijs remedijs utimur, quibus in alijs solemus? cur protinus omnes clamant putrefactioni resistendum esse? nec quidem obstructiones aperiendo, non plenitudinem euacuando, sed propria quaedam inquirendo, quae obsistant putrefactioni. quippe certus in his est putredinis modus, qui propriam animaduersionem poscit.
Videntur igitur maiores nostri curationes quarundam contagionum tradidisse, quantum ad quaedam remedia. uerum omnia illa non ad contagionem, quatenus contagio est, destinata fuisse, sed aut fortuna quadam inuenta, aut ex similitudine ad alia, ut uenena & similia. quae res certior fiet per ea, quae circa unumquenq; morbum dicentur. quod iam aggrediamur ab uniuersali methodo & forma initium capientes.
Quoniam autem duplex est medendi ratio, altera quae praeseruat, altera quae liberat, nos breuitatis gratia, de ea quae liberat inquisitionem faciemus, illud policentes, quòd hac recte perspecta unusquisque uiam habere poterit quàm facillimam ad eam quoque quae praeseruat. qui igitur contagiones curare uolet, ad haec aduertat necesse est. primum uideat, quae nam contagio est, utrum earum, quae extrinsecus ueniunt. & an ab aere, an ab alio sit concepta, an earum sit, quae in nobis primo fiunt, et utrum contactu solo afficiat, an & fomite, uel et ad distans feratur. tum perpendat qualis sit, num acuta, an segnis, & quo in humore sedem habet et analogiam, nec non & quantum processit, si in principio est, an plurimum est progressa, & quibus in locis praecipue sit, intra ne tota, an extra tota, an ubiq;, & an solida occuparit, an per summa tantum erret, & utrum uelociter & large serpat, an tarde & anguste, & ut summatim dicamus, differentiae omnes contagionum ante oculos habendae sunt.

De intentione quæ habetur ad principia. Cap. 2.

His animaduersis tria principaliter esse scito, ad quæ intentio omnis dirigenda est. primum quidem principia, a quibus initium & originem putrefactio habet, secundum est materia, quę in uia est, ut inficiatur & iam cœpit, tertium materia, quæ iam corrupta est, nec amplius restitui potest. ac principia quidẽ quandoq; (ut diximus) cõmunia sunt cum alijs morbis, qui in putrefactione consistunt, quandoq; propria contagiosis. communia quidem sunt plenitudo, obstructio, malitia humorum & alia id genus, propria uero sunt seminaria ipsa contagionum. nihil enim prohibet aliquo plane sano existente, & mensurate in humoribus & alijs se habente, contagionem tamen ex alio ipsum contrahere. ergo si communia adsint principia nihil aliud nobis dicendum agendumue sit, nisi quæ medici iubent agenda, quum plenitudines obstructiones & alia eiusmodi adsunt. ubi uero ea adsunt, quæ propria sunt contagionibus principia, tum magna cura & diligentia opus est. protinus enim si seminaria ipsa, aut enecare, aut educere possis, aut frangere, morbus prętetea non ultra protenditur. quare maxime initia perpende si potes ijs adesse. quòd si non possis, scito tamen per totum morbi processum continenter curam ad seminaria adhibendam esse. ad quæ multiplex ingenium est, & nunc uno modo ad illa, nunc alio agendum. possunt autem illa, aut extingui, & ut dicitur enecari, aut educi, aut frangi & alterari, aut repelli. his autem uti non semper omnibus datur, nec conuenit, sed modo uno, modo alio, modo pluribus agere licet, ut & res, & occasio, & reliqua poscunt. Ergo extingunt & interimunt, & quæ calidissima sunt, & quæ frigidissima, maxime autem quæ urentia dicuntur, aut uicina urentibus, siue per ignem facere uelis, siue per ea, quæ caustica uocantur. extinguntur quidem ab ijs seminaria, ita ut ijs interemptis, & totus simul interimatur, qui imminet morbus. nihil enim remanet, quod præterea sobolem gignat. nam ignis quidem uis, tam & si locum exurit, ultra tamen non aliud nocumentum relinquit, quod uel ad priorem labem attineat, uel apportet nouam peiorem. quare ubi auxilium hoc adhiberi potest & debet, nullum præsentius est. porrò extingunt & frigidissima, ut frigidæ potus, de quo suo loco dicemus, & ablutiones etiam, quod maxime ualet ad ea seminaria, quæ in fomitibus continentur.

Sequens ad ea ingenium est euacuatio. quod certe difficulter admodum

fieri potest, quoniam hinc inde dispersa sint seminaria haec, & per se educi non satis commode possunt. nihil tamen prohibet cum humoribus quibus agglutinata sunt, simul & ipsa quoque educi. Verum non nisi ui multa fit. modi autem euacuandi praecipui sunt pharmaca quae aluum mouent, et quae sudorem cient & urinam, et alia de quibus circa particularia rursus dicemus, ut cucurbitulae & phlebothomia & reliqua.

Quae uero frangunt & alterant seminaria, ea sunt, quae antipathiam habent materialem, hoc est per qualitates notas contraria sunt. quoniam enim diximus seminaria haec acrimoniam quandam habere, tum & in lentore quodam consistere. acrimoniam quidem frigidis frangemus, lentorem uero siccis potentia. exsiccant autem alia per qualitatem ipsam, quae est siccitas, quae quidem paruae actionis in tota natura est, alia per caliditatem, alia imbibitione ut pulueres & farinae, & id genus, alia modis omnibus ut sal. quorum omnium interdum quidem unum, interdum aliud magis conueniens est. quare & abundare oportet, ut eligere poßimus, quae magis conducunt. Repellunt autem quae proprie spiritualem antipathiam habent aduersus seminaria. diximus enim in natura dissensum hunc rerum esse, ut sese mutuo non nulla pellant. quare sicut & uenena & seminaria contagionum, antipathiam habent ad animam & naturalem calorem, ita & quaedam alia sunt, quae uti antidota quaedam antipathiam quoque & ad uenena & ad seminaria ipsa habent, & ea repellunt. fortasse autem & eadem obtundunt alio modo. nam quoniam species tum ueneni, tum contagionis ad animam uti inamabilis & ingrata fertur, & tristitiam ingerit, ita species eorum, quae antidota sunt, uti grata & laeta recipitur. quae causa obtunditur paßio prior a ueneno & contage illata, & uigoratur anima. quod in foetore omni fieri manifestum est, ubi per odorata recreari nos sentimus. quòd igitur in contagionibus antipathia haec uersetur, quae recreet per odorem manifestum est, utrum autem & illa quoque adsit, quae repellat, & si non ita manifestum est, rationabile est tamen, & in uenenis manifestißimum. constat enim assumptis quibusdam antidotis uim omnem ueneni subito tolli, quod non alia facultate fieri posse uidetur, quam per spiritualem speciem, quae praecipue repellat uenenum. tam & si per materiales etiam qualitates operetur antidotum. Constat quoque rusticos quosdam, quum forte secarent herbas, demorsos fuisse a uipera ac repente inflatos, apposita autem Tormentilla uocata herba supra locum, statim liberatos fuisse. Nos quoque mirum quiddam uidimus in bolo armenio. uillicus enim quidam noster, quum a me forte proficisceretur in forum

inter

inter eundum sensit se in collo pungi, nesciens qua e re contigisset, statim autem facto tumore ingenti & strangulatione quadam ad me reuersus, nec quicquam loquens, sed solum digito locum commostrans, prostrauit sese super capsa, mugiens quasi moriturus. ego bestiã aliquam uenenosam ratus, qui neque carbunculi signa ulla uidissem, nec alterius eorum, quæ oriri in nobis solent, bolum armenium propinaui cum aceto, ut forte excellens apud me erat bolus, quo assumpto confestim & quodam quasi miraculo detumuit locus, ac surgens ille & loquens, hoc me inquit a morte liberauit, putare autem se araneum pupugisse, qui decidisset in collum. hæc ergo & similia a maiori quadam ui euenire, quàm a notis qualitatibus censendum est. quod & circa malignas & uenenis similes contagiones contingere par est existimare, in quibus suæ quoque antipathię sint, ut de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa pestilentia, quæ adeo Athenas uexauit, tot præseruatos legimus. Scordium quoq; cognitum ferunt tam mire præseruare a putrefactione, quum cadauera, quæ super ipsa iacuerant, inuenta fuissent incorrupta. quantum porrò & balsamum et myrrha, & aloe, & cedrus, & id genus a putrefactione conseruent, notissimum est in cadaueribus regum. quare & circa contagiones eiusmodi esse antipathiam nemo inficiari debet. quæ autem illa sint, quibus data sit tanta facultas, statim dicemus. utrum autem antipathia hæc sit in ea qualitate, in qua et odor uersatur, an alia, incertum est homini. atque hæc quidem remedia sunt, quibus uti aduersus seminaria possumus.

De intentione ad materiam quæ iam infici cœpit. Cap. 3.

Ad eam uero materiam quæ nondum corrupta est, in periculo autem iam agitur, una quidem generalis intentio est prohibere tum causas putrefactionis, tũ iam inducti affectus principium, quod & alijs etiam morbis, qui in putrefactione consistunt, commune est. modus autem non est communis, sicuti nec causæ, nec ratio putrefactionis communis est his & alijs morbis. quippe in alijs præcipuæ causæ sunt plenitudo, obstructio, & humorum malitia, in his autem nulla horum necessaria per se sunt, sed quodammodo accidunt, aut concausæ solum sunt, non autem per se principia. Igitur si hæ concausæ contagionibus coniunctæ sunt, negligendæ quidem non sunt, sed prout conuenit, tractandæ, & tollendæ. quæ autem propria, & per se consideratio & intentio ad materiam periclitantem uertitur, illa est, ut omni ingenio obsistas putre-

factioni quæ inducitur, ac quomodo seminarijs, a quibus pendet, te opponas dictum est, quid autem circa materiam ipsam agas nunc dicendum.

Quoniam autem in putrefactione omni dissolutio quædam mistionis fit euaporante innato calido & humido, euaporant autem hæc remollitis ab humiditate partibus, & sublatis ab extranea caliditate, manifestum est quod ad hæc obsistere necesse est, primum quidem remittendo eam, quæ inducitur extranea caliditas, deinde exsiccando, quæ remollit partes, humiditatem, ac demum prohibendo dissolutionem mistionis. prohibent autem præcipue resinosa, non solum quòd exsiccent, sed quòd constare materiam faciunt glutino ipso. prohibent autem & intermisti pulueres quidam imputrescibiles ipsi existentes, subtilißime igitur diuisi & interiecti inter partes materiæ partim alterantis actionem impediunt interpositi ipsi, partim materiam continent ne dissoluatur nexu quodam. Simili modo quo arena immista calci tenacem nexum operatur, & aquæ farina. penetrant enim humida minima in tenuißimos uocatos poros siccorum, unde separari non possunt propter uacuum, nullo existente alio, quod subingrediatur, quod maxime ad fortitudinem mistionis ualet. non negligenda autem est, nec parui facienda minimorum intermistorum actio, quis putaret in multo lacte interposito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynaræ coagulari lac totum? quis crederet in magno aheno ebuliente saccaro ac præ feruore iam erumpente, sisti tamen & constare ac deponere eruptionem & tumorem omnem imposito paucißimo butyro? quod uero attinet ad putrefactionem non ne uidemus conseruari uina in magnis dolijs intermisto pauco alumine, quæ alioqui citißime putrescant. quare nec mirum esse debet, si & eas quæ in nobis fiunt putrefactiones, per interpositos pulueres quosdam prohibeamus. atq; hæc quidem ad materiam quæ iam periclitatur, idonea remedia sunt.

Ad eam uero materiam, quæ iam corrupta est, & restitui non potest, una intentio est remouendi eam e corpore, quod aut pharmacijs fit, quum scilicet materia introrsum est, aut incisionibus, uel dissolutiuis, quum est extrorsum. habet autem & hæc digestiones suas a medico præparandas. non eas quidem quæ ad benignum restituunt, sed eas, quæ euacuationem faciliorẽ reddunt. de quibus omnibus in particularibus morbis distinctius agemus. nunc enim generales magis percurrimus. quoniam autem remedijs abundare oportet in contagionibus, & modo uno, modo alio uti necesse est, bene erit plura enumerare eorum, quæ in contagionibus ualent, ut eligere poßimus, quæ idonea magis sint.

Vrentia ergo sunt, uiride æris, auripigmentum, calcitis, calcauthum, & quod sublimatum uocatur, & quod præcipitatum, et uocata ruptoria, & id genus. uicina uero urentibus, sunt sal gemma, nitrum & sal et aceti fex usta, & alumen, et cinis ficus, & stercus columbinum, et uatrachium & clematis, & thapsia, & euphorbium & pyretrum et calx, et hermoda ctyli, & unguentum ægyptiacum, & trochisci Andronis, et diacalcitis et eiusmodi. Resinæ uero quæ et abstergunt, et exsiccant, & materiam constantem faciunt, sunt, Terebinthina, Laricina, abietina, cedria, Thus, mastix, galbanum, myrrha, styrax utraque gummi, laser, & reliquæ.

Quæ uero tum in pulueres redigi possunt, tum decoqui, calida quidem & sicca sunt, aspalathus, cupressus, iuniperus, cedrus, xilobalsamum, citrus, cedrus, agnus castus, Guaiacum, agalochum, scordium, chamædrys, dictamnũ tum nostrum, tum creticum pentaphyllon heptaphyllon, et phu, et uerbena, & Thlaspi, & uocata scabiosa, & cardo benedictus quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tum & Gentiana, & aristolochia et Smyrnium.

Item aromatica casia, cinnamomum, calamus aromaticus, Iuncus odoratus, Macer, nux muscata, Zedoaria, doronicum, galanga, iris. frigida uero & sicca sunt margaritæ, coralli, succinum, saphiri, biacynthi, & in magno prætio habitus smaragdus, tum terra lemnia, & bolus armenius, & samia, & sandali, & uocata bistorta forte bulapathon, & lapathi genera omnia præcipue oxalis, & Trifolium omne, maxime quod odoratum dicitur, & consimilis herba, quæ uulgo gallica appellatur forte onobrychis, nec non & cicorium, & cicerbita, & nymphæa, & tamarindi, & cornu cerui, & os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina, & citria, & e liquidis acetum, & omphacinum, & uinum oxyacanthinum. ex antidotis uero sunt Theriaca & mitridatum, & trochisci de uiperis, & diamuscum, & diambra, & cyphi, & saccarum rosaceum & eiusmodi.

Quæ uero spiritualem antipathiam habeant non satis facile est iudicare, quoniam eadem habent & eam antipathiam, quæ inter materiales qualitates uersatur. quoniam tamen nonnulla maiorem quandam uim præ se ferunt quàm materialium qualitatum (ut supra diximus) existimandum est talia maxime esse terram lemniam & bolum armenium, & scordium, & heptaphyllon, & cornu monocerotis, & prædictas gemmas præcipue Smaragdum, & Theriacam, & Mitridatum, et si quid aliud in experientiam uenit.

Vrentibus autem uti tum solum licet quum contagio extra est, & ea quidem maligna ac in principio. si enim introrsum sit contagio, adhibere quidem non potes urentia sine maiori periculo, extra uero si sit apponere quidem potes & debes si maligna sit contagio. uerum in principio solum iuuabis. si enim iam radices egit, & introrsum sese insinuauit, nihil quidem proficies, si extra urentia appones, licet tamen quandoq; uicina urentibus applicare, quibus admiscenda erunt pinguia quædam, quæ ea introferant, at si extra quidem sit contagio, non aũt maligna, nec sic quidem urentia sunt applicanda. quando per alias facultates leuiores, et per abstergentia sola leuare morbum datur, ut in scabie et similibus. de his autem in particularibus rursus dicetur, & quando & quomodo conueniant.

Calidis uero & siccis uti tum debes, quum materia non ualde acuta est, sed frigidior, siccis uero & frigidis quum calidior est. quoniam autem horum multa & stiptica sunt, & substantiæ crassioris inferius quidem examinabimus, quomodo liceat ea adhibere, & non adhibere. porrò p decocta conuenienter ages quum introrsum contagio est, ut in febribus. per pulueres uero quum maxime & multiplici facultate obsistere putrefactioni uoles. atq; hæc quidem satis sint quantum ad uniuersalem curandi rationem pertinet, nunc particularia prosequamur, a febribus incipientes.

De curatione febrium uariolarum, & morbillorum. Cap. 4.

INter febres quæ in contagione uersantur, illæ prius percursæ fuere, quæ uocatas uariolas & morbillos emittunt, ut pote minus feræ. de quibus quidem agemus, quatenus nondum pestilentes sunt. nam et ipsæ in pestilentijs sæpe uisuntur, simpliciter autem pestilentes non sunt. quoniam igitur diximus expulsationem illam uariolarum morbillorumq; quodammodo crisim quandam esse, & sequestrationem menstruæ infectionis a sanguine, nulla tibi esse alia intentio debet, quàm ut non impedias expellentem naturam, sed iuues potius, si opus est. quippe eam impediunt nonnulli interdum phlebothomijs, interdum purgatorijs pharmacijs. quare quum tu uideris febrem esse einsmodi, quæ eas expulsiones aut faciat, aut factura sit, tum abstine a medicamentis omnibus, sed naturam sine per se agere, nisi forte a principio magnam pleuitudinem fueris conspicatus. tum enim licet uti purgante pharmaco, sed non acri & molesto, q̃ si iuuanda natura sit, locum prius procura ut calidus decenter existat,

ut æger

ut æger pannis conuenienter tegatur, & ijs rubentibus, ut leui utatur cibo, uino abstineat. tum uide quæ causæ prohibent expulsionem, num carnis densitas sit, aut craßities materiæ. tunc enim iuuanda est natura cum ijs quæ foramina cutis aperiunt, & materiam attenuant. quales sunt caricæ & feniculus, & carui, & apium, & similia, ex quibus commode decocta fient. sunt qui addant lentes abiecta prima aqua decoctas, aliqui qui & tragacantham, quod quidem forte miretur aliquis. quando in lentibus & tragacantha contraria magis uidetur intentio inesse, quum & ingrossent & inspissent sanguinem, & cutim obstruant. Verum ita res accipienda est, q. ebulitio sanguinis interdum temperata est, interdum non temperata, sed aut maior q̃ oportet, aut tenuior quàm oportet, si igitur temperata est, craßior autem humor qui feruet, tum neq; lentes, neque tragacantha adiungi debet, sed sat erunt, quæ subtiliant. at ubi intemperata est, et maior quàm oportet, aut quod excernitur nimis subtile uisum fuerit, tum si prædictis addantur lentes & tragacantha, recte facies, quoniam ita ebulitionem temperabis, quod & in sputo sæpe fieri oportet, quum plus æquo tenue est, nec plura de his febribus dicantur.

De cura febrium pestilentum communi. Cap. 5.

NVnc uero ad eas pertranseamus, quæ pestilentes uocantur febres, quòd uel partem maiorem perdant, uel multos saltem. quarum quæ maiorem partem perdunt, ueræ pestilentes dicuntur, quæ uero multos solum, malignæ magis dici solent. quoniam autem gradibus solum differunt, & communem quandam naturam habent, communes primum earum curationes & intentiones trademus, mox & proprias prosequemur. Ergo ijs primum consideratis, quæ diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet loco, tempore et ante alia morbi origine, extrinseca ne sit an intrinseca. Scito & in his illa tria præcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse oẽm intentionem dirigendam: seminaria scilicet, materiam periclitantem, & eam quæ periclitata iam & prorsus corrupta est. ac quoniam supra dictum est, seminaria posse uniuersaliter uel extingui, uel frangi, uel educi, uel per antipathias repelli, uidendum est, quænam ex his in pestilentibus febribus conuenire poßint. ac primum quidem extingui seminaria per urentia non datur, quoniam febris iam introrsum facta est, nec satis tutum est, introrsum assumere quæ urunt. extra uero si apponas aut nihil operaberis, aut contagẽ exagitabis

uehementius, quare p alia ingenia age. utrum aũt extingui per frigida pos sint, ut p aquæ potum, dubitationem habet, qm̃ et si aqua quatenus frigida iuuare poßit, at tñ quatenus humida obesse non parum uidebitur, q augeat putrefactionẽ, non solum igitur, pp hanc causam nocere potus aquæ potest, sed et ob illud etiam, q materiam crudiorem reddit, et obstructionem adau get, quapp in maiori parte harum febrium abstinere ab eo potu melius est. nihil tñ prohibet certis casibus etiam conuenire, quũ febris ardens est, & colera quodammodo furit, si et reliqua consentiant. tum. n. magis prodesse. frigiditas q̃ obesse humiditas potest. Igitur quũ extingui nõ nisi rarißime poßint seminaria febriũ contagionem pestilentẽ habentium, uidendum est utrũ saltem educi poßint, sed certe et hoc difficulter admodũ fit. per se. n. seminaria ualde dispersa sunt, et si educi detur, educuntur quidẽ per edu- ctionem materiæ, cui sunt hærentia. quomodo tamen fiat, & quibus modis melius, quibus difficilius, paulo post ostendemus quum de materiæ euacua- tione tractabimus. superesse igitur uidetur, ut maxime procuremus ea frangere, & per antipathias repellere. eorum autem quæ frangunt, om- nia quidem potentia sicca sunt. sed alia calida quidem sunt, alia frigida, & rursus alia sicca tantum sunt, alia etiam stiptica, & crassæ substan- tiæ. quare & dubium est utrum calidis, uti liceat in his febribus, et utrum stipticis. nam calida uidentur, & febrem augere, & acrimoniam semi- nariorum. stiptica uero uidentur obstruere, & transpirationem inter- cludere, & materiam craßiorem facere. ad quæ dicendum est diuersita- tes & analogias contagionum considerandas esse. aliæ enim ad craßiores & pinguiores humores habent analogiam, aliæ ad subtiliores & acres magis, & aliæ ad spiritus etiam. porrò in quibusdam obstructiones multæ sunt, in quibusdam pauciores. ubi igitur analoga est contagio ad crassos & frigidiores humores, præcipue si & obstructiones non paucæ sint, be- ne erit siccis uti, quæ etiam calida sint. frigida autem minus conuenient, maxime si & stiptica fuerint crassæ substantiæ. at ubi analogia ad subti- liores & acriores humores sit, uel ad spiritus ipsos, obstructiones autem paucæ fuerint, tum decet per sicca illa agere, quæ simul & frigida etiam sint. quæ si etiam stiptica fuerint, nihil refert. frangunt enim hæc maxime et uirtutem cõtinent, ne dissoluatur, quod potißimũ accidit in his febribus. porrò si ea quæ p antipathias ualent, ulla in contagione conuenientia sunt, in hac certe conuenientißima & maxime præsentanea sunt, in qua conta- ges uenenis quibusdam aßimilatur. quare his maxime utendum, nec unq̃ deserenda, quæ tum repellendo, tum et confortando iuuant, atq; hæc quidẽ

intentiones ad seminaria habēda sunt, quæ si ab aere uel alio dependeant, illud etiam principium extinguendum & frangendum tibi erit. Ad materiam uero quę in periculo est, primum illud æquum est quærere, utrū euacuatio ulla conueniat, et qualis. ac cōuenire quidem quum plenitudo adest humoris ad putrefactionem parati manifestum est. ubi uero plenitudo ea nō adsit, sed corruptio tota e contagione depēdeat (nihil. n. prohibet aliquo probe sano existente cōtagionem inferri) tum non est procuranda euacuatio materiæ periclitantis præsertim phlebotomijs aut pharmacis. quin imo de his dubitatio est, et cōtrouersia inter medicos utrum sint adhibendæ in ea etiam materia, quæ cū plenitudine pestem affert. quippe sunt, qui in omni pestilentia non semel solū, sed & bis sanguinem hauriant, rationem aūt facti addunt, q̃ hic morbus sit magnus imo omnium maximus, q̃ ebulitio in sanguine magna fiat, q̃ peccatum in ipso sanguine quasi semper sit, & corruptio, q̃ per phlebotomias bene euentetur corpus & transpiret, quòd natura multum in his febribus grauetur, quæ nisi subleuetur, morbum non ferat, non expellat, nō concoquat. propter quod multi usi sunt, quibus phlebotomia facta, statim lenticularum expulsio facta fuit, quum prius nulla appareret. Contra alij magnopere a phlebotomijs cauent, q̃ experientia constet partem maximam eorum, quibus detractus fuisset sanguis paulo post aut obijsse, aut in deterius lapsos, ut annis. 1505. &. 1528. manifeste uisum fuit. qua in re mihi ita dicendum uidetur; q̃ aut contagio extrinsecus concepta est, aut intrinsecus primo in nobis facta, & hæc rursus uel in initio est, uel iam ualde sparsa. si igitur extrinsecus uenit contagio siue in initio sit, siue non, nunq̃ sanguis est per phlebotomiam mouendus, ea de causa qđ contages introrsum trahitur, et uersus cor, tam ea quæ circa summa est, q̃ ea quæ ĩ uenis pulmonis, nisi adeo magna plenitudo uideatur ut ferri non possit, tum enim licet phlebotomia uti, sed & hoc circa initia. pp quod superioribus annis, in quibus contages extrinsecus in nos uenerat, maior pars eorū quibus secta fuit uena periere. Si uero contages ĩ nobis primo oborta fuerit, securius quidē possumus detrahere sanguinem, sed et tunc ab initijs, et quum plenitudo uidetur. in uniuersum. n. hoc constare debet, quum iam sparsa contagio est, et seminaria late iam diffunduntur, nihil uenæ incisionem iuuare, quin imo longe nocere magis. quoniam omnis agitatio, quæ in sanguine fit, putrefactionem ualde adauget, q̃ seminaria magis misceri accidat, & sinceras partes cū infectis. non aliter q̃ si in craterem aquę salis aut fellis modico iniecto, si quiescat aqua, et non agitetur minus salsa & amara permanet, si uero agitetur statim tota conta-

minatur permiſtis minimis inuicem. quare non ſolum ſuperioribus annis, ſed ſemper & in alijs quoq; peſtilentijs uiſum eſt magnam phlebotomatorum partem rem male egiſſe, ꝙ in anguſte ſit tempus, in quo uenæ ſectio conuenit, in amplo autem in quo non cõuenit. quare bene perpendere opus eſt, quando & quomodo ſeces. ꝙ ſi ſecanda ſit uena, ſatius etiamnum exiſtimo ſecandam eſſe eam, quæ in talis eſt, aut hæmorrhoidas aperiendas. hæc enim & ſi non omnes uenas, quæ ad cor poſſunt deferre contagem, diuertunt, at quarundam tamen curſum ab eo reuocant, & contagem amouent. ſed certe conuenientius agunt, qui per cucurbitulas multas comminuere ſanguinem uolunt. nihil ergo te moueat ad ſecandam uenam, ꝙ morbus ſit magnus. maior enim fiet ſi ſecueris, maior quoq; et ebulitio, & corruptio in ſanguine, tranſpiratio autem minor. ꝙ autem expulſio lenticularum in quibuſdam uiſa fuerit facta phlebotomia, non potentiam maiorem uirtuti additam moſtrat, ſed ſymptoma maius. ſicut enim cõmota aqua calida, euaporatio fit maior, ita & hic commoto & agitato ſanguine euaporatio excitatur maior, quæ ualde ſtimulans uirtutem, expulſionem irregularem facit, nõ qualem natura per ſe quaſi criſim faciens deligere ſolet. cuius ſignum eſt, ꝙ ſtatim delitere conſueuere expulſiones illæ, quas ſymptomaticas uocant. quare nec ijs apparentibus multa ſpes nos tenere debet. De ea uero euacuatione, quæ ꝑ medicamenta purgatoria fit, ſimiliter nec plane conuenit inter medicos, quibuſdam parcentibus medicamẽtis, ꝙ uideant ijs aſſumptis, ægros quaſi a ſummo ad imum concidere, alijs uero uel crebro exhibentibus, et alijs placidiora quidem, alijs acerbiora propinantibus. de quo rurſus pene idem dicendum quod de phlebotomia, nam & pharmaca introrſum trahunt contagem, et ſanguinem maxime agitant, et permiſcent, propter quod multi uiſi ſunt, quaſi de omni uirtute decidiſſe. Igitur niſi magna appareat plenitudo, bonum eſt pharmacis abſtinere. ꝙ ſi affuerit, apta autem ut euacuari poſſit, maxime circa initia, (multæ enim materiæ non ſunt crudæ etiam per initia) tum ſolutiuis uti potes. placidiora uero ipſe amem magis, ꝗ acria, ꝙ ſi non ſufficiant ea craßiores humores educere, danda quidem & acria ſuadeo, ſed quantitatis minoris. porro nec diſpliceat euacuatio illa, quæ per urinam fit, et quæ per ſudorem. Auxilia præterea illa, quæ ſupra dicta ſunt ualere ad materiam, quæ corrumpi incipit, prætermittenda non ſunt, ac imprimis quæ exſiccant, quorum quæ ſimul calida ſunt, tum exhibeantur, quum craßiores, & ſegniores humores ſunt, quæ uero frigida, ubi tenuiores & acriores ſunt, tum nec diſpliceant, quæ imputreſcibilia ipſa exiſtentia, intermiſta prohibent putrefactionem.

factionem, quorum multa etiam spiritualem antipathiam habent, et partim repellunt, partim confortant, ut odorata.

Materiam uero quæ ian corrupta est, non intra debes relinquere, sed secernere, & extra pellere quantum potes. facit id quidem sæpe natura modo per maculas quasdam, modo per pustulas, modo per abscessus alios, ut plurimum autem per alui deiectionem. Verum quum segnis natura est, tu eius officium assume, & euacua interdum clisteribus, interdum lenientibus, interdum purgatorijs pharmacijs, uerum caue ne stimulum multum adhibeas, quoniam quæ corrupta sunt, nõ poscunt irritamentum magnum, lubrica ipsa existentia, atq; etiam ualde irritantia. Sunt qui per aloem aut diebus singulis, aut alternis leuiter purgent, alij per alia. cuius rei certa methodus esse non potest, sed discreto medico opus est.

De curatione febrium quæ lenticulæ uocantur. Cap. 6.

NVnc de particularibus magis agamus, ac primum de curatione earum febrium pertractemus, quę q̃ non uerę pestilentes sunt, malignæ tantum dicuntur, quales illæ fuere, quæ annis. 1505. & . 1528. tam large apparuere, quas alij lenticulas, alij puncticula uel peticulas appellauere. de quibus diligentißime agendum uidetur, quoniam sæpe per epidemias reuertuntur, sæpe sine ijs enascuntur, ac nunc etiam per Italiam uisuntur, certis autem regionibus maxime familiares. referemus autem in primis quo pacto medici eas curabant, quum primum in eas perinde ac ignotas incidere, inter quos tanta discordia orta fuit, ut penè ludibrio haberentur. nam ut a uictu ordiamur, alij liberaliter et large nutriri ægros iubebant, q̃ dicerent uirtutem plurimũ dissolui, ita præcipere Hippocratem, ita principem Auicennam, alij tenuißimum uictum dabant, existimantes ægritudinem a pleuitudine multa dependere, alij extremorum dubij, mediocritatem tenebant uti securam magis. meracum nonnulli propinabant, nonnulli aquam aut simplicem, aut uino granatorum permistam. sed nec minus circa phlebotomias controuersia oriebatur, alijs protinus & large sanguinem haurientibus, alijs nunq̃ uolentibus secare uenam, q̃ uidissent maiorem partem eorum, quibus secta fuisset, uitam finire, inter quos alij putantes media quadam uia incedere hæmorrhoidas aperiebant. porrò & circa euacuationes eadem dissensio agebatur. alij enim acribus medicamentis utebantur, alij aut nullis, aut leuioribus, nec deerãt qui dicerent eam febrem sudoribus esse finiendam, qua in re et empirici quoq;

& chimistæ suas partes habuere. qui sublimatis quibusdam liquoribus ad eam rem efficaciter uterentur, a quibus plurimi mortui sunt, multi ad orci portas deducti, quidam omnino saluati. maior medicorum pars more empiricorum a uenenis similitudinem accipientes, ijs utebantur, quæ ad uenena solent apponi, quare & per bolum armenium, & terram lemniam, et eiusmodi medicabantur. contra alij isthæc negabant esse adhibenda, q obstruerent uenas & foramina, q expulsiones impedirent, sed communibus digerentibus agebant. nonnulli existimantes morbum in adustione consistere ea dabant, quæ adustioni aduersantur. inter quas cõtrouersias magna mortalium pars, et nobilitas urbium periit. Nos quæ partim longa experiẽtia, partim ratione comprobauimus, in medium adducemus, si tanta in re præstari mortalibus aliquod beneficium possit. quod certe fiet, si quæ circa cõtagiones cõtẽplati fuimus, nõ aspernabuntur. in primis igitur ante oculos ea sunt habenda, quæ supra de analogia eius febris, et caussis dicta sunt. Quoniam ergo eius analogiam diximus, nec ad spiritus per se esse, neq; ad acres humores, sed ad mediam quandam materiam, qualis est sanguis, in qua dissoluatur quidem uirtus, sed non uehementer, & cito. incipientes quidem a uictu melius egisse illos existimamus, qui mediocri uictu utebantur. sic enim & æger non grauabatur, & conseruabatur uirtus. quare & nos hac diæta ægros semper nutriuimus, interdum quidem subtrahentes magis, interdũ & apponentes. neq; enim hæ febres semper in eodem sunt, sed aliæ ad acutas magis accedunt, aliæ ad tardiores. prout & sanguis modo biliosior est, modo pituitosior. potus autem si fieri potest non e uino detur, quoniam euaporatio multa in his febribus accidit, & delirium facillime consequitur, quod pessima res est, non solum quòd circa nobilissimum membrum uersetur malum, sed ob id quod parere nollunt ægri. sit ergo aqua uel simplex decocta, uel aceto mista, qui potus ante alios mihi idoneus uidetur, q si stomacus forte non ferat, nihil prohibet cinnamomi paululum admisceri. sunt qui miscent syrupum acetosum, aliqui qui citri succum. sunt etiam qui magis ament aquas, quæ sublimatæ uocantur, uel cicorii, uel oxalidis, uel cicerbitæ, uel boraginis & id genus. quòd si uinum concedendum sit, eligatur quod pauciferum uocatur a græcis ὀλιγόφορος, sapore acerbum.

Aer uero si quid uitii continere uidebitur tibi, aut permutetur, aut bene perfletur, aut per irrorationes & suffitus emendetur, tum reliquum diæticum regimen recte dispensetur, ut par est.

Quod uero ad medicinale attinet, quærendum in primis de phlebo-

tomia uidetur utrum conueniat in his febribus, an non, & quando, et quibus e uenis, quoniã ita certe res cecidit aunis superioribus, ut maior pars phlebotomatorum perierit. causam ego arbitror inde fuisse, q̃ febres illę tum maxime ex aere contigere (ut dictum est) quare extrinsecus quum uenisset contagio, circa summa in corporibus præcipue uigebat, et in uenis remotioribus. facta igitur phlebotomia introrsum statim trahebatur in spiritualia. adde & illud q̃ febribus his lenibus et placidis apparentibus, non fiebat uenæ sectio circa initia, sed tum maxime quum seminaria iã dispersa erant, et radices undiq; egerant. quare secta uena, sanguis plurimũ quidem agitabatur & cõmiscebatur, parum aũt de seminariis et de corrupta materia secũ educebatur. unde in discrimen ponebatur magis æger q̃ iuuaretur. si igitur & nunc quoq; aut futuris temporibus extrinsecus uideris accessisse contagionem, nõ affueris autem circa principia, præsertim si nec adesse magnam plenitudinem animaduerteris, tum satius erit uenæ parcere. at uero si corruptio ĩ aliquo primo euata fuerit, si uocatus fueris ad principia, tum secure uenam incide & sanguinem multum extrahe, si reliqua consentiunt. q̃ si post tertium diẽ aut quartum solum accesseris, tũ maturius consule. si tñ hominem sanguinis multi, præcipue et fibrosi præ manibus tibi fors dederit, etiã aude sanguinẽ haurire, nisi natura tentauerit expulsionẽ aliquã. cęterum quũ ualde sparsa contagio est sectioni parce, sed cucurbitulas appone, nisi ualde magna sit plenitudo. ea.n. quũ est, melius aut p pharmaca tolletur, aut p apertionem hæmorrhoidum, aut incisionem saphenæ. De pharmacis uero purgatorijs eadem animaduersio habenda est. nã et ipsa a circũferentia introrsum trahunt, et sanguinẽ ualde exagitant, et non multum de seminarijs educunt. si tñ plenitudo humorum uisa fuerit, nisi ex ijs fuerint, qui contumaces sunt, euacuationibus, si potes a principijs euacua. alioqui aut nihil moue, autem solum quantum sufficiat educere, quæ iam corrupta est materia. sint autem solutiua, aut aloe, aut cassia silliqua, aut manna, aut syrupus rosatus solutiuus. expertum autem est pharmacum illud multum ualere, quod per agaricum fit, et syrupum rosatum solutiuum. uehementiora uero mihi non placeant.

Quod uero ad sudorem attinet, non paruo teneri errore illos existimo, qui indiscrete uolunt finire has febres per sudorem. nam si obstructio forte adsit, si plenitudo, si cruditas, nõ solum nihil proderis per inducentia sudorem, sed magnopere lædes. multum præterea refert, quibus sudorẽ prouoces. sublimatorum enim multa præsertim chimistica calidissima sunt, et febrem ardentissimam reddunt, ac uirtutes exoluunt. tum autem nõ dam-

neminuitandum esse sudorem quum maculæ apparent quidem, sed ægre natura expellit, reliquis consentientibus. quare nec male uidentur facere qui decocto feniculi, & lacæ, & caricarũ utuntur. utilius autem fiet si ea addantur, quæ simul & contagioni obsistunt, qualis est scordium herba et trifolium odoratum, & quæ luiula uocatur, forte quæ & oxys apud Plinium, & uocata gallica, & similia. placent quoq; & quæ per urinã multam materiam educunt. nam multas ex his febribus uidimus per eiusmodi crisim finitas. His ergo consideratis, scito reliquam curationem in eo consistere, quod putrefactioni & contagioni omnibus ingeniis aduersatur. tam per ea, quæ communia & aliis febribus remedia sunt, q̃ per propria contagiosis. quoniam autem quæ propria sunt, omnia quidẽ potentia sunt sicca, & siccorum alia calida, alia frigida, & rursum alia etiam stiptica, et crassæ substantiæ, quærat fortasse aliquis utrum calida conueniant in his febribus, similiter & utrum stiptica, & quæ sunt crassæ substantiæ. qua de re Alexander Mondella medicus Brixiensis uir doctus & diligens nonnulla ad nos scripsit, ac pręcipue super smaragdo, quem aliqui medici ueluti arcanum quoddam & uenerandum antidotum habent. bene igitur erit de hisce dubiis (ut promisimus) nonnulla dicere, quod maxime ad hoc febris genus pertinere uidetur. primum igitur quãtum ad calida attinet, quoniam multæ harum febrium in sanguine pituitoso consistunt, & materia in eo genere crassiori, si quis per calida in iis agat, nihil (ut opinor) nocebit, aut si frigidis calida tamen permisceat præsertim aromatica, et quę excellẽter aduersantur putrefactioni. Si uero biliosior fuerit sanguis conuenientiora erunt frigida, siue pulueres fuerint, siue decocta, siue alia. atq; in his si etiam stiptica adhibeas, nihil officies, nisi ualde multa obstructio fuerit uisa, quod rarius in eo sanguine accidit. quare nec dubita per hæc naturam et macularum expulsionem impedire, si sanguis subtilis sit. nam potius ebulitionem temperabis (ut in uariolas dictum est). ab his uero magis cauendum tibi sit, quum crassior est sanguis, & obstructionibus paratior. Cæterum illud notãdum est, quòd stipticorum quædam crassissimæ substantiæ sunt, & summe astringentia, ut pontica & austera uocata, quales immaturi fructus & sorba, & corna, atq; hæc quidem magis cauenda sunt. propter quod nec uinum laudem quod ex oxyacantha fit, nec quod e cornis. alia uero simpliciter acerba sunt, qualis est aqua uino granatorum admista, aut aceto, aut syrupo acetoso, uel succo citrii & aurantii mali, & limonis, & similium. atque hæc secure concedi possunt. nihil enim quum nocere possunt, tum uel maxime iuuabunt, q̃ & sicca potentia

sint:

sint, & frigida. quantum uero ad pulueres spectat, in uniuersum dicatur, q. eorum quæ teruntur alia propter duriciem & siccitatem semper adeo ita constant, ut quamq̃ multa opera ea teras, nunq; tamen apta sint in farinam minui, hoc est in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt ferri & æris segmenta, & marmoris, & uitri, & multorum lapidum. alia uero sunt, quæ q̃ optime in farinam uertuntur, ut Margaritæ, & coralia, & gemmarum multæ, similiter & sphragis, & bolus armenius, & plures aliæ terræ. Rursus quædam triturum cum liquidis nunq̃ ita misceri possunt, ut in unum coeant. quædam uero ita coeũt & coalescunt, ut actu esse perse nunq̃ sensu ullo discernantur. qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cum liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debent, quoniam aut in stomaco, aut in intestinis residebunt, aut quo oportebat, nõ distribuentur. quare indigesti nocebunt non parum. qui uero in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi nõ sunt, sed maxime affectandi, quoniam antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus contagiones habent. tum uero & intermisti humoribus alia etiamnum ratione prohibent putrefactionem illorum. propter subtilitatem aũt & tenuitatem ad quam redacti sunt, neq; obstruere possunt, neq; expulsionem ullam impedire. eiusmodi autem sunt, & phragis lemnia, & bolus armenius, & Margaritæ, & coralia, & hiacynthi, & saphiri, & tormentilla, & bistorta uocata, & cornu ceruii, & monocerotis, & scordium, & id genus multa.
De smaragdo autem specialiter dicendo, ego quidem ab antiquis nullam talem attributam illi prærogatiuam inuenio, qualem recentiores quidam medici attribuunt. quoniam autem de rerum uirtutibus loqui possumus, aut p experientiam factam, aut per rationẽ, ego quidem super hac re experientiam sufficientem fieri satis difficile arbitror, nam & si aliqui assumpto smaragdo ter & quater uisi sint euasisse, infida tamen est ad uniuersale si illatio fiat, quoniam incertum est, per accidens ne contigerit, an per se, nisi ratio ad communem naturam fiat. potest autem ratio certe fieri q. smaragdus ualere ad eiusmodi febres debeat, q. frigidus sit & siccus, quemadmodum & de alijs dictum est. habere autem prærogatiuam super alia tanquam sacrũ quoddam antidotum ratio nulla afferri potest. quoniam an agat & per spiritualem antipathiam, nec ratione, nec experientia cognitum est. regium tamen sit medicamentum, q. magno prætio uenit. quærat autem quis et de Guaiaco ligno, et de radice Cinarum, de qua in Gallico morbo dicemus, utrum conueniant in hac febre. quoniam utrunque &

exficcat ualde & sudorem mouet, & putrefactioni resistit. ad quod dicimus nullam nos habere de ijs circa has febres experientiam, uerum quantum per rationem possumus existimare, credendum est utrunque ualere ea in re plurimum. et guaiacũ quidem quia ex subtilißimis partibus constat calidis ac siccis, propter quas, et ualde exficcat, et sudorem ciet. est etiam & resinosa ea arbor, quare mire & ad contagiones ualet, decoqui autem in aqua debet permisto etiam aceto, ne febrem augeat, qua de causa cõuenientior etiam erit, ubi pituitosior sit sanguis. Radix uero Cinarum siccißima quidem est, resinosa autem non est, nec calida quantum sensu percipi potest. quare et dubium est quomodo sudoris adeo prouocatiua sit. Fortasse igitur eorum est, quæ potentia talia quidem sunt, sed remote, hoc est quorum calidæ partes tarde actu fiunt, propter quod & ipsa sudorem mouet, quũ separata mistione actu tandem fiunt igneæ et subtilißimæ partes, uel forte, & si particulæ ex quibus constat p erse calidæ non sunt, propter siccitatem tamen & tenuitatem accenduntur a calore nostro, & ita sudorem mouent. & ipsa igitur conuenire his febribus potest, quoniam et ualde exsiccet, & sudorem faciat, & foramina cutis aperiat.

Ex syrupis aũt ualent acetosus, & oximel, et de fumoterræ, de epitimo, de citro, de acetosa, de lupulis, de cicorea, de pimpinella, quæ ad œnanthes genus referri potest, & appellari œnantilla. tum & qui de bizantijs dicitur, & de eupatorio, de thymo et eiusmodi. aquæ uero sunt boraginis, melissæ, cicorij, cicerbitæ scabiosæ, cardi benedicti, calendulæ, luiulæ, trifolij, Gallicæ acetosæ cap. v. lupulorum, eupatorij, camedryos, pẽtaphylli, lapathi, maioranæ, calamenti, pullegij. Decoctio optima quæ habet Agrimoniæ, cicoreæ, cicerbitæ. cap. v. recentium Trichomanis, scordij, dictamni cretici. aã. M. i. tormentillæ bistortæ, aã. unc. ß. ligni aloes, casiæ ligneæ, squinanti, calami, gummi aã. drach. ij. radicum cãnarum drach. iij. infundantur omnia per diem in aquæ puræ lib. x. mox fiat decoctio ad sufficientiam, cuius decocti colati unc. v. cum syrupo de citro unc. i. exhibe in aurora. puluis optimus, terræ lemniæ, boli armenij, tormentillæ, scordij, cornu monocerotis, uel cerui aã. de quo drach. i. accipiat cum aqua rosacea unc. ij. aceti unc. i. Expertum quoque est, succi luiulæ unc. iij. aliud uilius quidem sed non minus ualens Tormentillæ bistortę. aã. drach. ß. detur cum aqua cardi benedicti.

Interea uide si quid natura mouet, & per quam uiam. si quidem enim erit sanguis, qui erumpat e naribus siue multus, siue paucus, neque inuato, neque retineto, nisi uirtus cadat. si uero multa & corrupta per

aluum materia exiuerit, neque hanc comprimito, nisi uirtus collabens poscat. at uero si lenticulæ expellantur, eas quidem iuuare oportet, si natura pigra est, cum ijs quæ ad cutim mouent, & contagioni simul contraria sunt, quale est dictamum et costum, et radix personatiæ, & cannarum radix, & eiusmodi. Solent & accidentia quædam concomitari has febres, inter quæ est delirium, quod tam et si rarißime frenesim sequitur, diuertendum est tamen propter dictam causam. atq; hæc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus. nunc ad uere pestilentes pertranseamus.

De curatione uere pestilentum febrium. Cap. 7.

Longe maior sollicitudo et cura esse debet tum publica, tum priuata circa eas febres, quæ proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent. qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereunt ab omnibus destituti. quoniam igitur contagio hæc sæpe ab aere originem trahit, sæpe ab uno ad alium transit, sæpe concipitur fomite, nonnunquam & in nobis primo oritur, inprimis non prætermittenda uidetur ea curatio, quæ præseruat. procurandum enim inprimis est ab ea non capi, quando ubi quis captus est, ut plurimum etiam perit. Ergo si aeris uitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit, tum nullum est salutarius remedium, quàm ut in prouerbio est fuga, & inquisitio salubrioris aeris, quod si fieri non potest, neque enim semper & urbes, & supellectiles, et domus, & chari relinqui possunt. at saltem aerem tempera per ea quæ dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incendere campos,
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

Illud quoq; peruide, nũ ex alia regione deferatur ad tuam cõtagio, cui contra fenestras occlude, & partes domus auersas habitato. tum fomes oĩs tibi cauendus erit, ligna, uestes, & oĩa quæ pestilentes tractauere. qua de causa sapientißime agunt illæ Respubl. quę consuetudine et legibus prouident, ut supellex omnis domus affectæ comburatur, hæredibus e publico satisfiat. uidimus anno. 1511. quum per Germanos Verona teneretur, exorta peste qua hominum ferè. x. millia periere, ex una ueste pellicea non pauciores, quàm quinque & uiginti Teutones obijsse, uno defuncto alius induebat eam uestem, & hoc alius, & alius, donec monefacti e tot defunctis uestem combussere. nec minus cauendum est, ab aere in quo æger degit. quare adaperta sint hostia, & fenestræ, præcipue

quæ in boream spectant. circa ægrum sint flores & fructus odorati, & frigidi, rosa, ligustrum, nymphea, uiola, citria, limones, poma apia, uolema, cydonia, persica. fiant & suffitus ex aqua rosata, camphora, & cariofilis. melius autem est, si potes, ægrum nullum uisere, conuentus hominum fugere, domi manere, quæ munda sit, quæ probe perfletur, tum non incalescas multum, ne cutis foramina ad hauriendam contagem aperias. quo uero & qui inspiratur aer, sincerior ingrediatur. tu quidem semper ore uersato aut iuniperi grana, aut gentianæ radicem uel galangæ, uel casiam ligneam, uel macerem, aut semen citri. Nares quoq; tangito spongiola aceto & aqua rosata infusa. Indumenta mundißima uestito, & non e lana si potes, sed e serico, quæ etiam sæpius mutato. nec laudem qui inedia quærunt siccum corpus facere, quoniam uenas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt. neq; tamen crapulam uolo; sed uictum, qui parcus sit non alienus a consueto. omnes enim mutationes insolitæ cum in omnibus, tum maxime in hoc morbo dānari ab Hippocrate consueuere. Nec displicet, ut aut Theriaca, aut Mitridato, aut terra lemnia, uel bolo armenio cum aceto utaris. Vtile quoque est, & iam expertum Diascordiom antidotum, quod composuimus non solum conseruationis, sed & curationis gratia. Laudo etiam ut pilulæ illæ quæ communes uocantur, duæ aut tres ante cenam singulis tribus diebus capiantur. per hæc igitur procurandum est, ne æger fias. q; si quis iam factus est æger, et contagem concepit, hoc pacto regendus erit. in primis si febris ex ijs est, quæ paucis horis perdere hominem solent, qualis et ea est, quæ in Britānia sudor appellatur, nullus uictus exhibeatur. medicamentum autem ullum utrum sit afferendum habet dubitationem, & an in Britānia recte faciant nullum aliud auxilium adhibendo, nisi situm & decubitum per quem sudent. Verum meo quidem iuditio & in Britānia, & alijs locis, ubi q̄ acutißime pestis concepta fuerit, bene agetur, si statim ad ea recurratur, quæ per utranq; antipathiam diximus obsistere contagionibus feris. quale est sphragidis drach. i. cornu monocerotis scrup. i. aceti unc. ʒ. aquæ rosatæ unc. i. porrò in Britānia si sudor fortè detineatur, aut quia æger non assuetus sit sudare, ut pote densæ carnis, aut alia de causa impeditus, mihi non displiceat illa adhibere, quæ diximus sudorem mouere consueuisse, & simul obsistere contagioni. In alijs uero febribus, quæ eam acuitatem nō habent, acutæ tamen respectu earum, quæ malignæ tantum dicuntur, hæc adhibeatur curatio, uictus in primis sit liberalior, q̄ in puncticulis uocatis; quo uirtus custodiatur, quæ in uere pestilentibus uehementer dissoluitur. q; earum analogia uel ad spiritus est; uel

uel ad acutiores humores, & putrefactio cita & amplior. Vinum tamen non propinetur, tam & si aliqui sunt, qui præbent, etiam meracißimum. non recte autem, quoniam febrem in furorem uertunt. quum præsertim per alia refici uirtus sine eo periculo poßit. bibant ergo uel oxycratum, uel aquam cum uino granatorum, aut cum succo limonum permistam. Carnes si assæ sint, et aqua rosata sæpius inter coquendum irroratæ, placeant mihi magis, nec non quæ a mulieribus gelatinæ uocantur. fercula uero sint e lactucis, & endiuia, & boragine, & cerasis acerbis, & oriza, & panico cum pauco aceto, aut omphacino. nec acetaria denegentur e cicorio, cicerbita, oxalide, boragine, melissophyllo, condrilla, ea quam crencanum rustici appellant. nec non e floribus citri, et buglossæ, & boraginis, et eius modi. Phlebotomia mihi nulla sit in his febribus, quoniam rarißime in nobis primo fiunt, sed extrinsecus ueniunt, aut e fomite, aut etiam ex aere, aut ex uno in alium. uerum quocunq; modo accidat, sectio uene parum prodesse potest, q. seminaria non possunt educi, multum autem obesse, q. & contagio introrsum trahatur, & sanguis non mediocriter agitetur. propter quod non in lenticulis solum, sed & in ueræ pestilentibus febribus experientia constat, maximam partẽ eorum, quibus secta fuit uena, perijsse. satius ergo erit, & in his p cucurbitulas sanguinẽ imminuere. de pharmacis quoq; quæ solutiua dicuntur, eadem dicenda sunt, quæ supra diximus in lenticulis. nam & in his febribus controuersia est inter medicos, alijs per acerrima iubentibus esse euacundum, alijs per placidißima. quod & nos ex nostris principijs rectius factum arbitramur, tum q. materia pauco indiget stimulo, ut pote plus nimio corrupta, tum q. per acria agitatio multa in humoribus fiat, & euacuatio pauca seminariorum. quare ad materiã, quæ in dies corrumpitur & euacuatione indiget, si uel per clysteres, uel per leue aliquod pharmacum corpus expurges, sat esse poterit tibi, quales sunt, uel communes uocatæ pilulæ, uel cassia siliqua, uel etiam rhabarbarum, uel syrupus rosatus solutiuus, quem ego in hac labe omnibus alijs præfero. quibus pro ętate & tempore, & morbo, & alijs uti poteris uel quotidie, uel tertia aut quarta quaq; die, ut expedientius tibi uidebitur. his ergo rite perspectis, extinctioni contagionis intende studium omne et curam omnem conuerte, quare nec communia digerentia curato, sed syrupos (ut medici uocant) longos conficito, ęgrum coge, ut inde die noctuq; bibat. non solum autem, quæ in lenticulis dicta sunt, remedia hic etiam adhiberi possunt, sed & si aliqua ualentiora sunt, eligenda erunt tibi. ea præsertim quæ omni antipathia iuuant. Aquæ igitur sint oxalidis, luiulæ, cicerbitæ,

est utendum. si igitur per hæc fracta aliquantulũ ægritudo uidebitur spem aliquam polliceri, p eadem remedia repetita curationem absolue. sin autem contumax adhuc et nihil parens remedijs apparebit, ego(quod in medium afferam) non aliud maius remedium excogitare scio, q̃ hoc, quod habet, succi luiulæ unc. ij. succi citri unc. i. Diascordij nostri. drach. i. specierum cordialium e gemmis scrup. ij. aceti unc. i. omnia bene misceto & totum haurito, quod si nihil iuuabit, scito morbum esse maiorem q̃ humana remedia. sunt qui in smaragdo maxime confidant, qui in bolo armenio, qui in scordio, qui in dictamo nostra. Habet autem diascordiom nostrum, cinnamomi, casiæ ligneæ añ. unc. ʒ. scordij unc. i. dictami cretici, tormentillæ bistortæ añ. unc. ʒ. galbani, gũmi añ. unc. ʒ. opij drach. 1, ʒ. styracis drach. iiij. ʒ. acetosę drach. i. ʒ. Gentianæ. unc. ʒ. boli armenij unc. 1. ʒ. terræ sigillatæ. unc. ʒ. piperis longi, zinziberis añ. drach. ij. mellis albi despumati lib. ij. ʒ. uini aromatici lib. ʒ. zucchari rosati lib. i. m̃.

De curatione phthisis quatenus contagiosa est. Cap. 8.

Nunc de phthisi prosequamur non quatenus aut a catarrhis, aut ab alijs dependet causis, sed quatenus e contagione concepta est, & ab ea per se pendet. multum enim interest utro modo sit facta. nã quæ in contagione per se consistit, eo qui accipit nihil male prius affecto sed sano cõcipi potest, quare et catarrhus & alia si superueniant, accidentia quodammodo sunt, & per se curationem primariam non poscunt, ad quæ si communia remedia adhibeas, caput uras, sinapismis exsicces, sputum facile reddas, frustra omnia tentabis, nisi contagem quatenus contagio est, interimere studeas. Ergo in ea phthisi, quæ uel a conuersatione cum phthisico, uel a fomite aliquo contracta est, & illa in primis considerandа sunt, quæ in uniuersum diximus esse in contagionibus animaduertenda, seminaria scilicet, materiam quę in corruptionem tendit, et eam quæ iam corrupta est. si igitur circa initia curationem aggrediaris, tum ad sola seminaria attende, quæ si extingui quidem possent per urentia, nihil præsentaneũ magis afferri remedium posset, uerum quum hoc locũ non habeat sine maiori periculo, potes tamen per aliqua, quæ proxima sint urentibus curationem moliri. quod uideo & antiquorum nonnullos ausos fuisse, iubentes sandaracæ nidorem per anhelitũ in pulmones trahi. quum autem sandaracam dico, non eam intelligi uolo, quæ uernix uulgo uocatur, sed quæ auripigmentũ a nobis dicitur. porrò nec per auripigmentum

nolim a se accipi priorem illam speciem, quæ citrina est, sed alteram quæ est rufa, & proprie sandaraca uocatur. huius ergo suffitu si utaris non parum proderis tantę contagi. proderit autem et Ari uel alterius dracunculi radix in eclegmate uel decocto aliquo oblata. similiter & iris, et scordium, & dictamum creticum iuuabunt, & diascordiom, & theriaca, & similia. q. si morbus ultra principia iam progressus uel catarrhũ mouerit, uel aliter in loco materiam collegerit, tum simul & ad seminaria, & ad materiam potes animaduertere, ac catarrhum quidẽ ijs omnibus ingenijs regere, quæ medici docent, diuertendo, sistendo, exsiccando, euacuando. collecta uero materia si crassa, si uiscosa est, digeri, et præparari debet, ut per conuenientes regiones expelli poßit. sed id semper ante oculos habe, ut contagionem & putrefactionem prohibeas, et seminarijs obsistas. quare hoc in casu resinæ maxime mihi placent, quæ oẽs intentiones cõplectuntur, ante alias, Terebinthina, mox laricina et abietina, tum uero et myrrha & styrax, & reliqua. possunt autem uel per se administrari, uel admista alicui ex prædictis pulueribus, qualis est bolus armenius, & sphragis, & scordium. euitentur autem aspera & stiptica, quæ sputitionem impediunt. propter quod nec malum erit semper admiscere aliquod lenietium, ut mel uel saccarum. Decocta quoq; ualde mihi laudentur, quoniam maxime penetrant. optimum ergo erit scordium, & aristolochia, et dictamum, & pulegium, & gummi, quę cum saccaro ebulliant in aqua pura cum pauco aceto, de quo decocto sat erunt unc. v. sunt qui radice Cinarum utãtur ad oẽm phthisim, q. ualde exsiccet, & per sudorem euacuet, quod & nobis admodum placet. si uero materia acrimoniæ cuiusdam particeps sit, ea debes afferre, quæ exsiccent quidem, sed minus calefaciant, optimum & suaue est saccari rosati unc. ij. boli armenij drach. i. syrupi de pomis. q. s. misce & utere omni hora. q. si materia iam corrupta apparebit, quod e sputo cognosces, si flauescit, aut liuet, et fetet, expediens tunc erit euacuare, non solum per sputi uias, sed & per solutiua pharmaca, quæ pro re eligantur. si uero labes iam & in pulmonem transit, qui aut ulcus contraxerit, aut eo peruenerit, ut iam flaccescat, tum scito ægrum esse in magno discrimine, quod ubi apud domesticos præfatus fueris, hæc postremo remedia potes experiri. primum est decoctum hoc quod habet xiridis. cap. v. Tußilaginis dracunculi radicum, incisorum omniũ manipulum. i. lapidis hæmatitæ, sphragidos, boli armenij añ. unc. ß. symphiti alteæ singulorum. unc. i. aluminis drach. ij. ligni guaiaci lib. ß. infundantur per diẽ omnia in libris. viij. aquę puræ, & fiat decoctum tertia parte consumpta, de quo. unc. v. sumantur

in

in aurora cum iuleb uiolato. Aliud est antiquorum remedium, quod Plinius dicit ualere phthisicis deploratis, foliorum & radicum consiliginis quantum at est, fiat decoctio, & decocto utere bis uel ter in die unc.i. ſ: est autem Consiligo, quantũ conijci potest, eadem, quam idem plinius alio nomine herbam ignorans, eneaphyllon appellat, herbarij nostri caprariam, quidam & pulmonariam, non eam quidem quæ e genere buglossi est, sed aliam pulmonariam ita uocatam, quòd pulmonum uitijs ualet præsertim suum & caprarum, quare nec ab re ab herbarijs capraria uocatur. Eneaphyllon autem etiam uocata fuit, q. folia nouem habeat, diuisa Hellebori modo, alia longiora, alia breuiora quales digiti sunt in manibus, sunt autem oblonga, per ambitum serrata, angustiora quàm hellebori, atre uirentia cum leuore, flores quales hellebori, e folijs albicantibus quattuor cõstãtes, ac ueluti calathum conflantes. in quibus semina quattuor iuxta posita quasi racemus suspensa sunt, quare genus quoddam hellebori uideri potest. Hanc & Ruellius significare uidetur, quum describere uult pulmonariam a ueterinarijs uocatam. est autem urentis uirtutis, qua coniectura quum & folia nouem sortita sit, eandem esse putamus, quæ a Plinio eneaphyllon dicitur. Tertium remedium habet Axungiæ unc. iiii. butyri unc.ii. terebinthinæ unc.i. styracis liquidæ unc. ſ. Iridis thuris aristolochiæ enulæ singulorum drach.ii. argenti uiui unc.i. fiat unguentum, e quo brachia interna tota & dorsum inunge, seminaria contagionis absumet, et materiam corruptam per sputum multam educet, uerum caue ne hectica febris adsit. hæc ergo ea sunt, quæ mihi notanda uisa sunt in phthisi per contagionem accepta, quæ curatio etiam ad omnem phthisim accomoda esse poterit, quæ ad id iam ueuerit, ut contagionem inferre apta sit, quocunque modo coutigerit ab initiis.

De curatione rabidorum. Cap. 9.

Morbi quidã sunt, quibus nisi illico (ubi apparuere) succursum fuerit, sera præterea sit medela omnis, quales carbunculi quos anthracas græci uocant, et cancrenæ, & præcipue rabies de qua nunc agitur. qua de causa omnibus uulgo esse notos hos morbos oporteret, & nota quoq; remedia ea, quæ statim sunt adhibenda. quod in rabie sacerdotes melius instituere quàm medici ad quos statim deducuntur, qui demorsi sunt. quos curant tum religione, tum medicorum officio & instrumentis utentes. urunt enim & ipsi locum. Ergo circa rabiem

illud primo publicum sit, illico si fieri potest, locum demorsum urendũ esse. rectius autem fiet, si prius scarificato uulnere superponatur cucurbitula magna, quo extrahatur uirus. mox uratur ita profunde ut putare poßis ustionem ad seminaria ipsa peruenisse, illa animaduersione habita q. liberius fieri potest, ubi caro multa est, parcius ubi nerui multi & uenæ, ferro id candenti aut argento, aut auro fiat. q. si cui nimis impium uidetur, potes urentibus medicamentis conficere. ubi locum inusseris curato uti decidat crusta per braßicę folium butyro illitum. Interea tamen superpone unguenta, quæ simul euocent & exsiccent, si quid forte seminariorum circa locum relictum fuerit. hæc circa initia factitanda sunt, uerum illud non ignorandum est, principia eius morbi ualde ambigua esse, & latentia. in quibusdam enim usq; ad dies duos protenditur principium, in alijs quoq; ad quattuor, in nonnullis & amplius, prout et morbus in alijs magis, in alijs minus acutus est. quare expedit morbum nosse ne te principium fallat, & quantum protenditur. in ipso enim si debita adhibeantur remedia, totus interficietur morbus. si uero iam principium præterijsse putes, & contagem iam altius radices egisse, urendus quidem non est locus, quoniam agitabitur uenenum magis introrsum, consulo tamen, ut scarifices, & supra ponas emplastra, quæ euocent, & exsiccent, quin & ueßicas etiam inducant, quale est quod habet Galbani, serapini, opoponacis singulorum unc. ʃ. euforbij drach. i. iridis, xiridis, aristolochiæ, gentianæ singulorum drach. i. nitri sulfuris singulorum scrup. ij. ceræ quod sufficit. Quoniam autem seminaria omnia contagionum materiam sibi analogam inficiunt & corrumpunt, existimandum est per processus morbi, partem materię parari ad corruptionem, partem corruptam esse, quare et per ea, quæ prohibent putrefactionem procedere necesse est, et per ea quæ euacuant. quę uero omnium conuenientißima sunt ad euacuandum, sunt Hieræ, tum Archigenis, tum quæ diacolocynthidos uocatur. atq; item helleborus quo præstantius nihil est in hac labe, si in sero lactis exhibeatur, ualet & Epithimum, & in uniuersum quæ melancolicum humorem purgant. Contagem autem prohibēt, quæ probe exsiccant, inter quæ antipathia quadam peculiari laudant omnes cinerem fluuialium cancrorum ustorum. laudant pariter & Gentianæ radicem siue per se sumatur, siue cum prædicto puluere in uino albo, quidam & Thus admiscent. quo medicamento utendum est omni tempore morbi. Commendant & Alyssum herbam, quæ nomen etiam sortita est, q. sine rabie hominem faciat. Arabes alguascen appellant. in qua non parua ambiguitas est inter medicos, primum quidem utrum eadem sit Dioscoridi &

Plinio Alyssum, deinde & quæ nam apud illos sit. Plinius siquidem folia Alysso dicit in orbem esse circa caulem qualia in Rubia cernuntur. Dioscorides autem dicit rotunda esse. Aliqui Plinio Alyssum esse putant rubiæ genus syluestre quod medium est inter satiuam rubiam, & Aparinem, quod certe nec folia rotunda habet, nec traditis a Dioscoride conuenit. qui de rubia agens utrunque genus prosequitur, mox de Alysso seorsum tractat. propter quod alij eam pro Alysso ostendunt, quæ Lilialis ab herbarijs uocatur, non quæ apud Ruellium est lilialis, sed aliam, cui flos est albus, uerum & huic folia rotunda non sunt, sed oblonga in acutum desinentia. sunt qui putent esse eam, quę Asperula uocatur, minor paulo quàm aparine, folijs in orbem positis, rotundioribus. porrò difficultatem etiamnum auxere Paulus & Aetius, qui de Alysso agentes concordes uolunt Alyssum esse Syderitem Heracleam. Galenus quoq; libro secundo de Antidothis eam describens non aliam significare uidetur, q̃ syderitem illam, quæ Heraclea uocatur a nobis uulgo Sclarea, in qua non parum fallitur iuditio nostro Ruellius putans sclaream nostram non esse syderitem heracleam sed Horminum, de quo plura in alijs diximus. quare nomen Alyßi apud posteriores græcos aliter uidetur acceptum quàm apud Dioscoridem, qui de heraclea seorsum, & de Alysso pertractat. porrò nec folia rotunda syderitis habet nec semen in latitudinem se pandens, sed rotundum. nisi quis dicat Dioscoridem uoluiße quandam Heracleæ speciem significare. plures enim sunt eius syderitis species. una hortensis odorata, quæ herba. Sancti Ioannis apud nos dicitur, maior reliquis caule & folijs. alia est pratensis, quæ proprie sclarea dicitur, folijs asperis oblongis ad satiuam accedentibus, caule quadrangulo, uerticillis in orbem per interualla circa caulem dispositis, in quibus flores purpurei sunt, subcerulizantes, falcati ad aquilini rostri effigiem, quales & in satiua spectantur. alia est nemoralis floribus exalbidis subpallentibus cæterum uerticillis, & folijs prædictis similis. est postremo & montana syderitis in totum pratensi similis, nisi quòd folia rotunda gerit, & uerticilla minora, in quibus flore abiecto semina sunt in inuolucro bina ceu scutula, mulieres hanc & in hortis serunt, ac Betonicam falso nomine appellant. hanc ergo fortaße opinandum est Dioscoridi primum, mox Galeno & alijs fuiße Alyßon, quæ & Syderitis quædam est, non ea tamen, quæ simpliciter Heraclea intelligitur a Dioscoride, quam Pratensem diximus. quicquid igitur de Alyßo sit, non errabunt iudicio nostro, & qui minorem Rubiam uel contusam, uel ex aceto

potam exhibebunt in rabie, quando & contra serpentes ualet. nec illi pariter qui syderitem, quoniam & illa mire desiccat. Laudat Aetius expertum senis cuiusdam oxylapathum, quo tam introrsum quàm extrorsum utebatur. non est autem oxylapathum, quæ acetosa uocatur (oxalis enim ea est) sed illud quod & folia & semen acuta inter lapatha habet.

De curatione syphilidis seu Gallici morbi. Cap. 10.

Nunc ad eas contagiones transeamus, quæ extima magis occupant, incipientes a syphilide morbo nouo, in cuius curatione nec plane medici consensere, præsertim quum primum in lucem uenisset. nam sicuti in illius cognitione confusi plurimum extitere ac discordes, ita & in curatione non eadem arbitrati sunt. qui enim adustionem putabant illius causam, per ea etiam medicabantur, quę aduersantur adustioni, non solum nihil iuuantes, sed mirum in modum malum augentes. qui uero existimabant esse idem cum Elephantia per uinum uiperatum & uiperæ carnes curandum præcipiebant. alii quietē iniungebant, alii et balnea frustra experti sunt. alii doloribus solis intenti reliquam curationem negligebant. donec empirici a similitudine quadam eius morbi cum scabie fera permoti, ausi sunt primi per caustica morbum curare. multi mox largius de tota curatione scripsere, inter quos & nos carminibus nonnulla primum lusimus, quum iuniores essemus, ac ciuitate pestilentia graui uexata rus secessissemus, ubi ad eam rem otii multum nobis dabatur. Quoniam uero Poetica, ut supra diximus, nec omnia admittit, nec prosequitur, necessariumq; nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidem si rursus ea curatio pertractetur, & non poetice sed medice maius operæpretium fiet, præsertim quòd nec ea de re recte agi posse uidetur, nisi contagionum natura bene perpecta fuerit.

Qui igitur recte curare hanc morbū uolet, ad hæc inprimis aduertat necesse est. primū quidē utrū recens sit ægritudo, an inueterata, & quousq; processit, & ad quæ membra, si neruosa iam occupauit, si ossa corrupit, tum & si benignior est, an fera, & si multæ materiæ est, an paucæ, & an tenacis, an tractabilis magis, tota ne extrorsum sit, an & introrsum, & si ulcera multa sunt, & an plus dolorum quàm pustularum, uel contra. similiter & gummositatum, et ut uno uerbo dicam omnes differentiæ eius morbi ante oculos habendæ sunt. maxime autem analogia, nam tam et si ad phlegma crassum et sordidum per se sit, non una tamen est phlegmatis eius

ratio, ut dictum est. præterea et alia uniuersalia consideranda sunt, ætates sexus, anni tempora, complexiones, & id genus. neque enim omnibus omnia conueniunt. His ergo bene perspectis, scito eam labem quum iam ossibus insedit, extra spem esse, nisi forte ea ossa uri possint. quare aut eam curationem reijce, aut malum rediturum prænuntia. ea etiamnum difficilior est, quæ est inueterata, et quę a multa et tenaci materia pendet. quæq; multas gummositates habet, & me lancolicum hominem tenet. quare difficilioribus difficiliora etiam remedia sunt adhibenda. particulatim autem prosequendo, aer primo ne impurus sit, non austrinus, uerum tamē ne austrinum fugias. ualde borealem et frigidum eligito. ocia porrò omnia, omnis ignauia & desidia tibi fugiēda est, tibi omni studio, omni conatu exercendum, laborandum, sudandum, hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo, curre, salta, uenare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce. per hæc materiam segnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cum ea & seminaria contagionis, sed ita hæc facito, ne quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas. sed paulatim a fatigatione ad quietem te transferto, pannisq; obsepito, calido in loco morator, quin & in ipso exercitio (si fieri potest) locum frigidum non desidero. Adhæc consuetæ corporis expurgationes procurandæ, quæ per nares, quæ per cutim, quæ per palatum, quæ per aluum, & si quæ aliæ sunt, ut hemorrhoides & menses, & reliquæ. nihil uero superfluum exeat, præsertim eorum, quæ per Venerem dissoluuntur, uigiliæ uti nimię esse nolunt, ita nec nimius sit somnus, non interdiu factus, non statim a cibo. curæ nullæ, nullæ sollicitudines adsint, nulla studia animum occupent, nulla demum assidua mentis intentio. Cibaria uero magna cura paranda sunt, atq; eligenda, atque in primis neque tenuem dietam, neque crapulam uolo. in uniuersum autem uitanda sunt putrescibilia, dura concoctu, quę uiscosa, quæ mali alimēti sunt, tum quæ exurunt quod in sanguine dulce est, quare & lac, & oua, & fructus, & leguminum omne genus, & pastaicea omnia, & suillæ, & taurinæ carnes & pisces, & id genus omnia fugienda. piscium tamen (quoniam sæpe ijs uti necesse est) minus mali erunt, Gobij menæ; passeres, scari, percę, merulæ, turdi, aselli, auratæ, phycides, & e fluuijs & lacubus uocati Temali & strigli, & lucij, & cauacini, & barbuli, & sardellæ, & carpij. e carnibus quadrupedum quidem posthabitis pedibus, capitibus, locinoribus, & intestinis, conuenient hædi uituli, hinuli, lepusculi, tum pulli gallinacei, phasiani, perdicum genus utrunque hoc est, quæ quaternices uocantur uulgo a nobis, & quæ dicuntur perdices. item & turdi, & merulæ, attagenes, hortolani, galeritæ, ficedulæ,

& auiculæ nemorales, & reliqua quæ nota eße poßunt. Vinum ne generosum sit, sed tenue magis, album, quòd & si aqua mulsa uti quis uolet non male faciet.

Quoniam autem (ut diximus) analogia eius morbi ad phlegma sordidum & craßum per se est, ad hoc quidem præcipue dirigenda intentio est, in quo & seminaria contagionis continētur, et pars iam inficitur, pars infecta & corrupta est. quare & ad hæc tria sicut & in alijs, animaduertere neceße est. ac ad seminaria quidem expeditißima eße potest curatio, si ad prima morbi initia acceßeris, quæ interdum cognosci poßunt, interdū non, nam suspicio quidem multa, & iudicium uerisimile eße potest, quum quis se permistum nouit cum infecta, certißimum uero quum iam et caries quædam circa pudenda obrepit. confestim igitur ea pars lauanda est per aquam rosaceā, mox rursus lauanda & fouenda decocta ex alumine et erugine æris, aut inungendum circa pubem totum unguentum, quod ad eum morbum confici solet, de quo post dicemus. tum et per os aliquid eorum sumendum est, quę contagioni obsistunt, qualis est Theriaca aut Mitridatiū. forte enim per hæc ita seminaria morbi absumes & interimes, quòd non ultra procedet. si uero morbus iam non circa principia fuerit, sed altius radices egiße cognosces, et iam aut dolores, aut pustulas, aut alia indicia adesse, tum non sola seminaria respicere debes, sed simul et materiam, quę partim inficitur et periclitatur, partim corrupta est, seminaria tamē nunquam nolunt posthaberi, sed semper aut interimi (si potest) aut frangi, aut educi. materia quę corrupta est educi uult, quæ uero inficitur restitui, aut et educi si multa est. quoniam autem crassa est et sordida in multo lentore consistens, nec restitui, nec educi potest, nisi subtilietur & abstergatur, quinimo nisi colliquetur, ita ut ab ea sordicies omnis abstergi posit, & aut exsiccari, aut in sudorem abire. Verū quia permista sunt omnia, tum seminaria, tum materia pp lentorem, amplius & simul sunt pustulæ, et dolores, & sæpe gummositates, uidendum est si quod unum ingenium et remedium est, quod omnia exequatur, & omnibus ualeat. an plura requirantur, & quæ ea sint. nam sunt qui tentent per purgationes solas omnia absoluere, alij per inunctiones, alij per suffitus, alij per ea, quæ in sudorē conuertūt materiam, alij per ea quæ obsistunt cōtagioni, alij uero modo uno, modo alio auxilio ad diuersa utuntur. quare de his omnibus diligēter quærendum uidetur. primum aūt ab euacuatione ordiamur. quā unam sufficere ad totam curationē aliqui opinati sunt. quod certe et nos in quibusdā feliciter ceßisse uidimus, in quibusdam aūt non sufficisse. supponamus aūt cum

in oibus tum maxime in hoc morbo prius digerendā præparandāq; esse materiā, quæ educenda mox est. oportere aūt calida esse quæ huic malo cōueniant attenuatiua, et ut dicunt incisoria, qm̄ materia lēta est, et sordida ac segnis. optima igitur erunt oxymel, et mel rosatū, et syrupus de praßio, de isopo, de betonica, de calamēto, de epithimo, de lupulis, et consimiles quibus aquæ addantur iridis, enulæ, epithimi, agrimoniæ cap. v. fœniculi, apij, pullegij, origani, pimpinellę, cardi bñdicti, cicerbitæ, chamędrios, aut fiāt decoctū ex eisdem, et scordio, et dictamo cretico, et thymo, et betonica, et schināthо, et uerbena, et syderite heraclea, et amomo, et agalocho, et eiusmodi. potes eodē tpe digere ēt materiam p inunctionē hanc uel cō similem; succi rutæ, succi inulæ añ. unc. i. theriacæ unc. ij. thuris. drach. ij. piperis drach. i. axungiæ, medulæ uituli, butyri recentis singulorū unc. i. olei chamæmelini, irini qđ sufficit. ex hoc inungatur dorsum, brachia, et crura, concoquet materiam & dolores leniet. Ergo digesta materia euacuanda est. e simplicibus uero quæ præcipue ualeant, sunt colocynthis, et hermodactyli, & helleborus, et agaricus, et aloe, quibus admiscēda sunt, quæ simul lique faciant, et dissoluant, qualia serapinū et galbanū, et bdeliū, et opopanacū, et hammoniacum, et myrrha, & laser, & eiusmodi. ex compositis aūt consuetis sunt aggregatiuæ pilulæ, et de hermodactylis, et arthceticæ, et indæ & de lapide lazuli, et de benedicta et eiusmodi, tū et electuariū indum & samec et de benedicta, et theodericum, et hiera diacolicynthidós, et hieræ a Scribonio descriptæ, & alia multa. Facta igitur prima euacuatione recte illi mihi uidentur facere, qui & rursus concoquant, ac rursus purgant. uidimus enim qui factis exacte purgationibus probe fuerint restituti, aliqui secundos syrupos faciunt, simul etiam solutiuos, addentes ipsis aut Senam, aut agaricum, aut hermodactylos, aut hellebori scobem uel diebus singulis, uel alternis, quod etiam laudem.

Si igitur una hæc curatio sufficere uideatur, reliquis parcemus. sin autem non sufficere, ut profecto per plurimum accidit, ubi aut inueteratus sit morbus, aut materia craßior & tenacior, tum alia tentare remedia oportet. quare et reliqua examinemus. sunt qui statim ad inunctiones se illas transferunt, quæ e causticis fiunt. quod et primis tēporibus maxime factitabant. sed certe satius ego existimo illa prius experiri, quę et minus acerba sunt & nullius periculi, qđ quidam felici satis successu sępe fecere, post purgationes aromatica quædā exhibentes, quę tū exsiccāt et abstergunt, tū subtiliāt et cōfortant. talia sunt calamus aromaticus, macer, agalochū, casia, zedoaria, zinziber, schināthum, iris, et alia quorum decoctum mire

uidetur conferre. aliqui solo ligno Iuniperi multos sanauere, alij cupresso, alij citro sola, quorum scobe non alio utuntur modo, quàm quo & Guaiaco. de quo iam dicendum quando inter alia maxime in usu est. Defertur ad nos ea arbor ex Hispana *uocata insula noui orbis & adiacentibus, ubi & morbus maxime familiaris est. optima autem, quæ ex ea insula, quæ* Beata *uocatur.*

Delatæ differentiæ sunt multæ non negligendæ, nam primis temporibus trunci magni crassiq; afferebantur & antiquissimi, quibus albi parum, nigri multum inerat, nunc rami fere portantur recenter cæsi, in quibus albi multum, nigri parum spectatur, hi amariores longe sunt, & stiptici magis, antiqui acuti magis, quàm amari uel stiptici, magis etiam resinosi, abijciebatur primis temporibus summus cortex, nunc maxime is assumitur, maiore etiam prætio quàm reliquum lignum.

Videtur autem hæc arbor omnia aptissime præstare posse, quæ in hoc expetuntur morbo. nam quoniam e subtilissimis constat partibus, & ijs calidis circa tertium gradum, & siccis, tum & resinosa est, potest quidem plurimum exsiccare modis omnibus, hoc est per caliditatem, per siccitatem per se, et per imbibitionem, potest et sudorem prouocare, tum & subtiliare, & liquare materiam, & abstergere, ac demum, quòd simul resinosa sit putrefactioni & contagioni non parum obsistere. uidetur autem & uim quandam medicatam habere, propter quod & aluum mouere solet, cæterum illud notandum est, quòd antiquum lignum, quòd acutum magis sit, etiam dissoluit, eliquat, & subtiliat magis, quàm recens. quare ubi crassior sit materia, & gummositates multæ, id magis est eligendum. recens uero exsiccat quidem magis ea siccitate quę per qualitatē siccam potest, minus uero per eam, quæ fit a caliditate. quare simpliciter exsiccat minus, quoniam quæ a qualitate ipsa sicca fit actio, satis pauca est comparatione illius, quæ a caliditate fit. confortat autem magis, propter stipticitatem. quare ubi delicatior esset complexio, & desideraretur confortatio membrorum, materia autem subtilior esset, eligendum quod recens uenit.

Cortice quoque indiscrete multi utuntur, putantes exsiccare magis, quoniam siccior uidetur, sed certe siccior & hic est ea siccitate, quæ a qualitate sicca fit, & ab imbibitione, non autem ea quæ a caliditate. quare & minus colliquat & subtiliat minus, & dissoluit, & sudorem minus mouet. quocirca & de ipso idem dicatur, quod de recenti dictum est. e ligno præterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior & multo acutior, quòd propter densitatem eius ligni minus de scobe admisceretur. plus autem

tem acrimoniae, quòd calidius est. e recenti autem & e cortice plus admiscetur scobium, quare turbidior fit aqua & amara magis, minus autem acris, quòd tale sit id lignum & cortex, minus etiam ex hoc de spuma colligitur, quàm ex antiquo, quoniam in antiquo plus est de nigra substantia, ubi & plus resinae inest. quare saepe miratus sum, cur tanta mutatio eius ligni sit facta, & quomodo cortex qui abijci solebat, nunc in tantum pretium uenerit. nisi quòd natura medicorum est noua semper inducere, per quae & plus authoritatis & plus lucri acquiritur. eadem innouandi cupiditas aquam in quo coquebatur, mutauit in uinum, quod rursus indiscrete a multis non sine magno periculo usurpatur. uidimus enim multos e potu uini illius male affectos in insanabilem aegritudinem decidisse. quare qui complexiones calidas & siccas habent, habitudines extenuatas, materiam morbi adustiorem, ij cauere ab eo potu debent; securius uero ij accipient qui crassi sunt, & humidi, & quibus materia morbi segnior est, & multi lentoris, & in locis remotis. in ijs enim non inutile erit addere quod exportet uirtutē ligni, et quod subtiliet etiam, et amabile membris sit, qua de causa multi & mel addunt, multi uinum non in ipsa decoctione, sed post admiscent, quoniam simul decoctum austerissimum, & ingratissimum facit potum.

Praeparatur autem lignum hoc pacto. Lima oportet scobes ex eo facere, non contusione, non incisione, lib. i. pulueris in libris. 12. aquae infunditur per horas. 24. in olla librarum. 16. capaci, dein coquitur lēto igne, collecta diligenter spuma & seruata ad usus quos dicemus, donec ad dimidium consumetur. decoctum hoc primum colatur & seruatur, tum fit & secundarium decoctum relictis scobibus inijciendo totidem aquae libras, sed hoc si decoquatur ad quartae consumptionem, sat erit. uti eo oportet loco uini, priore autem utimur ut medicamine. sunt qui in primo decocto simul aut Senam, aut hermodactylos, aut similia concoquant. alij non haec addunt, nisi singulis quinque, aut sex diebus: ergo primi decocti dantur in aurora unc. vij. aut. viij. aegro in loco calido qui nec transpiret, constituto. qui e lectulo ante horas tres non exurgat expectans sudorem. horis ab hoc potu quinque prandium exhibeatur, a prandio horis. vi. rursus eiusdem decocti unc. v. dentur, si aeger ferre potest, ac post horas. iiij. cenet. primis temporibus aeger per mensem integrum nunquam cubiculo exibat, nunc data est licentia maior, eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo uix seruaretur uita, quod erat panis unc. iij. uel ad summum. iiij. carnis pullinae unc. ij passularū unc. i. uino prorsus abstinebant, loco cuius

utebantur secundario decocto, aut simplici, aut cum melle facto, nunc omnia licentius aguntur. nam & domo exire sinunt, & largius alunt. uerum qui patientius cuncta ferunt, & securius, & incolumius curantur. aliqui panem biscoctum dari iubent, quo scilicet ut arbitror, exsiccent magis. sed certe exsiccatio haec non ea uidetur mihi quam quaerimus. quaerimus enim non eam, quae ex alimento fit, quatenus alimentum est, sed magis illam, quae circa humores fit, ut a medicamento. biscoctus autem panis quatenus alimentum membra exsiccat, quod non quaerimus, quatenus autem medicamentum (quando & ipse siccus est) & qualitate & imbibitione potest certe exsiccare, sed ad humores non transit haec exsiccatio, nisi prius exsiccetur sanguis ab alimento factus, quare & superstitiosum semper existimaui hunc usum & affectatum, & parum utilem. Spuma uero quam collegisti, illinenda sunt ulcera, si qua sunt, nec non & callositates omnes, & loca quae dolent. porrò satis esse solebant huic potui dies triginta, nũc plures requiruntur, siue quòd materia craßior & terrestrior facta sit, quàm primis temporibus, siue quòd non utamur ligno antiquo, & licentia aegrorum sit maior, qua de causa in maiori parte non semel sed bis dari hunc potum necesse est.

Si uero in uino facere decoctum placet, prius bene consule & temperaturam aegri, & habitudinem bene spectato, item & aetatem & anni tempus. potest idem decoctum fieri in aquis sublimatis endiuiae et cicoreae, & lupulorum, & borraginis, & similium, quod iuuantißimum nonnunquam uidimus. atque ita se habet, quae per Guaiacum curatio fit. quo si careas utere uel suprascriptis iunipero, citro, cupresso, uel & Theda, & terebinto, & cedro, & ebeno, uel calamo aromatico cum radice gentianae.

Nunc ad eos ueniamus, qui per sudorem curant, uiae eorum multiplices, alij per ea sublimata curant, quę Elexir uocãt. omnia acutißima et ignea, periculosa quidem & uitanda. alij per ea faciunt quae simpliciter sudorifica dicuntur, quibus & aromatica admiscent. sic enim & putrefactioni resistunt, & materiam liquant, & in sudorem uertunt. Praestantißimum inuentum est radix Cynarum. ea (ut perhibẽt) e regione Sinarum defertur a negotiatoribus ijs, qui ad Calicut et Traprobanem, & ultra nauigant, qua incolae utuntur ad aegritudines multas, praecipue autem ad morbum gallicum, sudorem plusquam credi poßit prouocat & exsiccat, quare nec mirum est si huic morbo ualet. modus utendi hic est. Radices per transuersum incidantur in assulas tenues rotundas, atq; harum unc. i. in lib. 12. aquę ponuntur in uase testaceo capaci lib. 16. ac igne lento ad cõsumptio-

nem tertiæ partis coquuntur, decocti lib. i. datur in aurora bibenda. reliquum seruatur loco uini potandum. eiusmodi decoctum diebus singulis fit, duas uel tres horas morari in lectulo oportet ac sudare, mox surgendum si uidebitur, uerum aperto aeri exponi nõ conuenit, nisi post dies septem. Dantur autem toti curationi dies quinque & uiginti ferè, ita quòd untijs quinq; et uiginti tota curatio expletur. Interea omnis uenus cauẽda, acerba omnia & concoctu difficilia uitanda. si uero careas ea radice, uti potes loco eius radice cannarum nostratium, cui calamum aromaticum addas. potes et radicem personatiæ decoquere, quæ mire sudorem ciet, cui si irim adiungas, uel xirim, & acorum, et calamum aromaticum et schinanthum utiliter facies. ac decocto utendum erit per dies plures. potest et aliud decoctum fieri quod intentiones omnes complebit. Gentianæ, radicum bulapathi seu bistortæ, costi, aristolochię, iridis, casiæ ligneæ, scordij, dictami cretici, quod sufficit de unoquoq; infunde decoque ut prædicta. Hæc ergo sunt, quæ factis debitis purgationibus si non recedit morbus, experiri potes, uti blandiora & secura magis.

Nunc et acerba prosequamur, quibus primis tẽpibus statim utebantur, ab empiricis primũ inuenta. alterũ fuit inunctio, alterũ suffitus. quæ quanuis empirice inuenta fuerint, et a similitudine (ut diximus) ad scabiem, habent tñ idoneam rationem, nã ex ijs constant, quæ seminaria exurunt, & totam materiã exsiccant et abstergunt, et liquant, & in sudorẽ uertunt. materia eorum e causticis potentia est, aut e propinquis causticis, quibus adduntur cõuenientissima quæq;. quæ ergo in unctionem ueniũt, alia sunt caustica potentia, non quidẽ quale chalcanthum & arsenicum uocatum et sublimatum, sed quale argentum uiuum, quæ materia ferè est huius medicamenti, est autem potentia causticum q. ex subtilissimis atq; igneis partibus constat, quod sublimatum ostendit. ubi igitur particulæ illę intra corpus actu factæ sunt, siue quòd per se sint natæ plurimum calefacere simul ac unitæ sunt, & separatæ ab alijs, siue quòd minima omnia argenti uiui sint apta plurimum incalescere a calore nostro, & ob densitatem materiæ mox etiam exurere, tum quidem & exiccatio et exustio circa seminaria contingit. adduntur et quæ introportẽt uirtutes causticorũ et, simul emolliant materiam, quo aptior sit liquari, ut pinguia. adduntur & quæ subtiliant & abstergunt, & liquant, ac postremo quę contagionibus modis omnibus aduersantur. tale est quo sæpe usi sumus quod habet Axungiæ porcinæ lib. ß. butyri recentis unc. iij. Terebinthinæ, styracis liquidæ singulorum unc. ij. Thuris, myrrhæ, masticis singulorum unc. ß.

iridis, aristolochiæ, gentianæ singulorum drach. iij. bellebori drach. ij. sulfuris unc. ʃ. nitri drach. i. sucei inulæ, succi apij singulorum unc. i. olei laurini, rosati. q. s. aceti unc. i. argenti uiui parsomnium octaua, misce & fiat unguentum in mortario ferreo. possunt & leniores compositiones fieri, & diuersæ formari, prout & intentiones, & casus diuersi sunt. quare & illud notandum erit, quòd ubi plus gummositatum uidebitur, plus pinguedinum apponendum erit in unguento. ubi minus gummositatum plus autem pustularum & ulcerum, plus puluerum apponatur; in delicatioribus uero minus argenti addēdum erit, ubi uero complexio calidior fuerit, imponenda, quæ temperent, ut butyri plus & plus olei rosacei, minus uero exsiccantium. prius autem quàm Linias exactissimæ purgationes procurandæ sunt, & phlebotomia etiam si expedit. qui uero inungendus erit loco calido ponatur, inungaturq; totus præter caput, pectus, & sub alis tum stuppa multa calida fasciandus. sunt qui & sacculos ex ordeo calefactos inter coxas & sub alis, ac pedibus ponant, quo penetret unguentum magis & sudent melius. aliqui bis in die inungunt, quod graue nimium est, satis erit si semel inungas. quidam & statim a prandio ungunt, quod & si ad sudorem eliciendum accommodatum uidetur, ad totam tamen nutricationem ineptum est. quare melius. inungere per horas quinque ante prandium, eo tempore nihil probibet, & meracum etiam uinum concedi album. possunt inunctioni dies. x. dari, a quibus exulcerari os incipiet, & sputum multum emitti, id compescendum non est, sed sinendum, donec uideatur os male affici, tū soue aut lacte, aut aqua ordei, & diamoro uel melle rosato. mox etiam ubi ulcerum sanatio quærenda sit, e stipticis & alumine os ablue & gargarissa. dicendum autem etquæ iuuamēta ex hoc linimento consequantur, & quæ nocumenta. iuuamenta erunt, quòd dolores miro quodam modo tollentur, gummositates dissoluentur, aut in ipsa unctione, aut post, ulcera sanabuntur, & pustulæ omnes recedent. Verum non sine suis incommodis & malis. quorum primum est fœditas unguenti illius, mox grauius est, quòd os & palatum exulcerantur, ac sordicies tanta per os concitatur per dies. 15. & amplius, ut nihil fœdius, nihil intolerabilius uideatur. cibus nullus mandi potest, etiam uix sorberi datur; dentes luxantur, somnus adimitur, & breuiter per id tempus nihil grauius sentiri potest. multi præterea sublato morbo, tremuli remansere; multis reuixit labes. Inuenere idem Empirici & suffitum, ægrum collocant in matella, pannis optime circuntegunt, ut ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure mistum urunt, quo suffitu incalescit æger mirum

in modum

in modum ac sudat, acerbißimum uero est medicamentum, quo ego nunq̃ ausus sum uti ad corpus totum. ad certas autem partes ut crura et brachia quum uel sphaceli adsunt, uel feræ gummositates, uel dolores, uel ulcera male morigerata, etiam præstantißimum arbitror: cæterum ab eo abstinendum suadeo nec empiricis credendum, quibus nihil temerarium est magis, quando & per os etiam ausi sunt argentum uiuum, & quod præcipitatum uocant, confectis ex ijs pilulis exhibere. quasi eadem uis sit argenti uiui extra appositi, & deuorati. Vtuntur autem Cynabari, quoniam & in ipso potentia est uiuum argentum.

Quærat autem fortasse aliquis utrum balnea conueniant huic morbo qualia Aponensia & Porretana aut etiam nostra, nam & exsiccare possunt, & abstergere, & subtiliare, & sudorem inducere. ad quod dicimus experientia constare nihil aut parum ea prodesse. causam ipse arbitror, quòd debiliora sunt, quàm ut poßint materiam tam crassam, et tam lentam liquare. leuiores quidem cutis infectiones quales est scabies, & impetigo, & quæ ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate uel nostra Calderiana tollere ualenter possunt, maiora uero non possunt. propter eandem causam & pulueres qui supra laudati sunt, contra contagiones frigidi existentes, ut bolus armenius, et sphragis, & Gemmę, nihil ad hunc morbum ualent, sed solum qui calidi sunt, ut Thus & mastix, & myrrha, & scordium, & dictamum, & alij quocunque modo fuerint administrati.

Sunt autem cum hoc morbo accidentia quædam coniuncta, ad quę particulatim interdum oportet adhibere remedia, inter quæ est dolor capitis, interdum totum occupans, interdum partem, materia multa distenta & coacta supra caluariam sub pericraneo uocato, qui sæpe nullis remedijs leuari solent. ad quos ego nihil iuuantius inueni, quàm inungere interna brachia præsertim qua uenæ cephalicæ protenduntur hoc linimento. succi inulæ, succi brioniæ, styracis liquidę, Terebinthinæ singulorum unc. i. gũmi eleni unc. ʃ. pinguedinis ursi anseris, butyri singulorum. unc. i. ʃ. Thuris, Iridis singulorum drach. iij. olei irini quod sufficit, argenti uiui octauam partem. Sunt sæpe & gummositates tanti duriciei, ut nec guaiaci spuma, nec alijs solitis linimentis auferri queant. quandoq; protenduntur per longitudinem tibiæ tanto dolore ut mors præferatur. quapropter ad ualentißima remedia recurrere oportet, quidam suffitus prædictos adhibent, alij accenso & candente pyrrhite lapide spargunt decocto guaiaci, & aceti & locum fouent. Confert autem et hoc emplastrum radicis cucumeris agrestis radicis iridis singulorum quantum sat est, coque dum

tenerescant, tum libram harum accipito ammoniaci, serapini, galbani singulorum unc. ij. styracis liquidæ unc. i. ς. pinguedinis ursi, butyri singulorum unc. i. argenti uiui quartam omnium partem misce, & pro arte emplastrum confice. interdum fauces & guttur ex prauis distillationibus eroduntur, quibus nisi succurratur, sæpe garganeo absumitur, sæpe usq; ad ossa transit corruptio. factis ergo purgationibus, & quas potes, diuersionibus, Gargarissare oportet decoctum quod fit ex ligustro & plantagine & Cytinis, in quo mox alumen & fex aceti & nitrum dissoluantur cum bolo armenio.

Tangere item oportet locum, si hæc non conferunt, bombice infusa in aqua eruginis, æris, sandaracæ, et aluminis. fit & aqua ad id mirabilis, destillatur Theriaca in aqua uitæ, & aceto per elambicum, aqua exit limpidissima uirtutum multarum, præcipue autem ualens ubi profundius conduci uis medicamenti debet. si ergo bolum armenium aut sphragida in eo dissolueris, ac partes erosas tetigeris, et seminaria eius contagionis absumes & erosionem omnem sanabis. Nonnullis & pili cadunt, aut barbæ, aut superciliorum, aut & capitis, quod deformes, & ridiculos homines facit. continuo ergo e speciebus hieræ diacolocyntidos pilulas confice, & a cibo suscipe, tum Guaiacum cum mele & ladano in uino coque, & foue locum eo decocto calido. Valet & hoc odoriferum quod habet Pomatæ uocatę unc. ij. ladani unc. ς. musci gra. iij. aquæ rosatæ in qua bullierint gra. vi. sublimati unc. i. misce omnia & bene incorpora, & line. Valet et aqua prædicta e Theriaca distillata. Accidit quandoq; ut adolescentuli sint, qui hoc laborant morbo uel è matre contracto, uel e nutrice, quibus prædicta auxilia præstari non possunt. his casibus ego consueui facere decoctionem Guaiaci quo pacto mostrauimus supra, mox decoctum id per elambicum in purissimam aquam destillari iubeo, ac puero bibendam do diebus singulis unc. iij. uel. iiij. ea et ebibi non ingrata est, & non parum iuuat. atq; hæc demum sunt quæ de syphilide morbo dicenda mihi uisa sunt. ad quæ si quis recte respexerit compositiones multas & uarias formare poterit, pro ætatibus & sexu, & complexionibus, & materia, et reliquis quæ diuersa quum sint, diuersa etiam remedia exposcunt.

De curatione Elephantiæ. Cap. II.

QVi de curatione Elephantiæ scripsere, sicuti materiam solam in qua consistit considerarunt, ita de ea ferè sola, quæ in nobis primo fit, curationem tradidere. de ea uero, quæ per contagionem ab alio concepta est, atque ea quoque quæ primo in nobis fit, quatenus contagionis rationem includit, nihil certe attigere, quod profectò par erat facere. nam in ea quidem, quę contagione contracta est, sano alioquin homine existente, & melancolia non exuberante, quid per deos facies per initia? si materiam digeras, si euacues, cur & in ea, quæ in nobis fit, Archigenes psilothris utebatur, & causticis, uel iis quæ causticis propinqua sunt, cur non ita in cancro operamur? quum ex eadem materia sint, certe non oportebat solum dicere, redundante in uenis melancolico humore, & non potente a splene trahi & digeri, expelli a natura ad cutim, atque illic eas pustulas facere, sed oportebat & illud enarrare, quòd illic putrescit, nec solum hoc, sed quòd putrescit sordida quadam & conclusa putrefactione, per quam & contagionis seminaria includit, atque in hoc a cancro differt, propter quod aliis cancer, aliis Elephantia indiget, quamquam remota in materia communicent. quapropter si alicubi audies Galenum dicere eodem modo curare oportere Elephantiam, quo & cancrum, quòd ex eadem materia sint, intelligas oportet quantum ad antecedentem & remotam materiam spectat: duplicem igitur scopum in Elephantia esse scito, alterum ad materiam istam remotam, si qua est, quæ in corpore redundet, alterum ad materiam quæ circa cutim iam putrescit, & contagiosa fit. si igitur prior illa materia redundare tibi uidebitur, protinus secare non solum unam basilicam debes, sed & utranque, si expediens uidebitur, consentientibus cæteris. uerum per initia hæc fiant, & quum in aliquo primo oborta est contagio. nam ubi aut ab alio accepta fuerit, aut in tantum processerit, ut fera iam sit, tum si secabis uenam, contagem introrsum trahes, et hominem in maiori periculo statues, reliquam uero materiã digerere oportebit, & mox euacuare. digeremus autem per ea quæ incidunt, & subtiliant, & abstergunt, ea commiscentes quæ leuiter humectent. quare aptissimum erit serum caprinũ, in quo decoquantur stœchas, & Thymum, & Epithimum, & satureia, & scordium, et dictamum creticum, & iris, & seris, & lychen, & stratiotis, & eiusmodi quæ uarianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exusta est.

syrupi uero erunt, & oxymel, et quæ fit de epithymo, & de fumoterræ, et sabor, & de pomis, & eiusmodi: euacuare autẽ oportebat per Hieras, qualis est diacolocynthidos, & Ruffi Hiera, & Archigenis nec non, & per Helleborum & Epithimum, & Senã, & polypodium, & similia. Materia uero quæ pustulas facit, & ipsa quidem digeri uult, hoc est, parari ut absumi poßit. faciunt autem hoc, quæ subtiliant & leniter molliunt. quoniam uero & lentore quodam ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit, abstergentibus, & exsiccantibus indiget. exsiccantibus autem non mediocriter, sed ualidioribus et aut potentia causticis, aut propinquis. medicamenta igitur, quæ huic contagioni ualent sunt, quale nitrum & sulfur, & helleborus: & cedria, & Thus, & iris, & argentum uiuum, & terebinthina, et styrax liquida, quibus addantur adipes e quibus placeant Taurinus uulpinus, Vrsinus & Leoninus. dubitabit autem aliquis quomodo tam calida conueniant, quoniam tam materia quàm seminaria in adustione quadam consistunt, quare fieri uidetur, ut in utroq; adaugeatur adustio. Verum tamen uidemus & antiquos ex his medicamenta exhibuiſſe, qui & nitro, & alcyonio, & psilotris, & utroq; helleboro, & trochiscis Andronis utebantur. recte igitur fieri existimamus, ut per prædicta contagionem hanc extinguamus. sed conuenientißime apponentur aliqua quæ tum humectent, tũ et aliquantulum refrigerent. placet igitur ut & butyrum addatur, & mucilago, psllij, & polygonati, & succus solatri hortensis & similia, ne plus æquo sanguinem exuramus. præcipuum autem & in hoc uim habet argentum uiuum sicut & in Gallico morbo. Ad hæc autem ualet & uiperæ caro, & uiperatum uinum, & crocodillorum terrestrium & asellorum, qui sub urceis degunt, nec non & trifilium, asphaltite, & syderitis herba, & calamus aromaticus, & rasura eboris, placent & balnea tepida.

In quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe præter rationem fiet.

Sunt porrò & alij in contagione constituti morbi ut lepra ita a græcis uocata, & scabies, & papulæ, & areæ, & ophiases, et ophthalmiæ quædam, & dysenteriæ etiam nonnullæ, quorum omnium curationi scribendæ parcemus, existimantes e prædictis uiam unicuique satis patere ad ea recte tractanda. quare & quantum ad institutum nostrum negotium attinet hæc dicta sint.

Ad eundem

AD EVNDEM ILLVSTRISS.

ET REVERENDISSIMVM

CARDINALEM

FARNESIVM

HÆc ego florentes sophiæ digressus in hortos
Italiæ decus o iuuenis Farnesia proles
Condebam, lectasq; tibi de more sacrabam
Primitias, dum tu magni inter Cæsaris arma
Gallorumq; acies recti pacisq; sequester
Res miseræ Europæ fractas componis, & omne
Robur, & arma dei Maumethen uertis in hostem,
Percurrisq; omnem, ueluti sol aureus, orbem.
Fortunate nimis, quem cunctæ applausibus urbes
Excipiunt, pacisq; uocant patremq;, Deumq;,
Inq; caput, sacrosq; sinus, humerosq;, manusq;
Et nigras uiolas, & candida lilia iactant.
Cui magna Italia, & terrarum maxima Roma
Assurgit, festosq; dies, & sacra nepoti
Solennesq; agitat pompas. densi undiq; circum
Stant populi, & studio ingenti & clamore secundo
Farnensum genus omne, alto de sanguine ductum
Aeneadum longa serie, super Aethera tollunt
Patres, atq; duces, & partos mille Triumphos.
Assensu resonat Tybris, & Tyrrhena resultant
Littora, septeni responsant gaudia colles.
O nimium dilecta Deo, prælataq; longe
Progenies, siue imperijs & Marte regendæ
Sint res Romanæ, seu religionis habenis.
Atq; equidem e fracto imperio, Romaq; cadente
Seruatam hanc stirpem, fato, statuentibus & Dijs
Crediderim, quo Romanum per secula nomen

Staret, & Ara Dei, quæ primum maxima magnis
Auspicijs fundata fuit, sit maxima semper.
Quo me Paule rapis, quò tuq; nepósq; uocatis
Laudibus Hæroum insuetum? tu maximus ille es
Vni cui regni triplicis capite alta tiara
Consurgit, cui summa uni terna illa potestas
Terrarum cœliq; data est uastiq; profundi,
Illorumq; aperire fores & claudere posse.
Qui Petri Christiq; ratem turbante procella
Ventorum uaria, & remorum parte reuulsa,
Tempestatem omnem, atq; aduersos discutis Euros.
Nec sanctam sine honore sinis, sine remige certo
Fluctibus in tantis agitari turbine cymbam.
Macte animo Romano, & macte ingentibus ausis.
At tibi quas iuuenis fortunatissime dignas
Attribuam laudes, generis spes altera tanti
Inclyte Alexander? puerum quem plurima uirtus,
Canaq; consurgens teneris prudentia in annis,
Et spondens maiora astris felicibus æther,
Ad summos meritum ante annos euexit honores,
Et sacri gestare dedit decora alta galeri.
En quantum de te sacri sibi pastor ouilis
Spondet auus tuus ille, animo quæ gaudia uersat.
Forsitan & proprio non tam gauisus honore,
Quàm spe sublatus tanti & uirtute nepotis,
Nescio quid maius præsaga mente uolutat.
Scilicet & gnarus fatorum, & præscius æui
Venturi, illa uidet fœlicia tempora, quum tu
Sede sua, solioq; Dei, dijs proximus ipsis
Consideas, quum pontifici tibi maximus orbis
Gratetur, supplexq; tuis ferat oscula plantis.
O mihi postremæ tantum dent numina uitæ,
Ipse etiam ut tum te tremulus, confectus & annis
Aspiciam, sanctosq; pedes prostratus adorem,

O & si possim canere & tua dicere facta,
Et uentura nouo tecum secla aurea mundo.
Nam uideo sub te uictum longeq; fugatum
Maumethen se Caucaseis includere portis.
At pacem uiridi redimitam tempora oliua
Ire per Europam magnam, atq; inuisere terras,
Quam pia relligio, & iunctis concordia dextris
Et probitas, & Amor recti comitentur euntem.
Salue magne Tybri, salue & tu maxima rerum
Roma parens, saluete arces collesq; Latini,
Aurea qui primi longo meministis ab æuo
Sæcula, quum nulli uariarent iugera sulci,
Sponte sua sed terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci uictum de robore glandes,
Et nunc uenturis eadem speratis ab annis.

ERRATA ITA CORRIGENDA.

A

Car.1. linea.12. inspero insperso

Car.2.li.22. extremã extimã

C.3.cap.4.l.26.profecto,profecta & a tergo cap.5. lin.4. in aerẽ,in aere

Car.4. a tergo empedocles, De=*mocritus.*

B

Car.1.li.15 moueri mouere

C

C.2.linea.2. unum, mirum et a tergo.l.ultima, spheræ aeris ita, spheræ ita

D

C.2.l.18 digererint, digererẽt, &.l.32. qui sese, quæ

Car.4.a tergo. l.23 leuis lenis.

E

C.1 a tergo.l. 5.ĩpetrãte ĩperante

Car.2. l.7 motus sua, motui, & a tergo.l.35 utiq; sit, ubiq;

Car.3. l.28 intellectus intellectui

Car.4. lin.2 motus motas

F

Car.3. linea.15 confundãtur,confunduntur

G

Car.2.a tergo cap.ult. lin.5.quandam quasdam

Car.3.a tergo. linea.14 calefactam,calefactum

Car.4.a tergo. linea.22 uniuersum,in uniuersum

H

C.2. a tergo. li.12 incipit, inficit.

Car.3. li.10. tum, non

Car.4. li.12 qua ob, quam

I

Car.3. li.4, sint quod, sint queramus, quod, & lin.18 sit sunt, & a tergo. lin.7 fraudulente fraudulenta.

K

Car.1.a tergo. li.3. minus acria q̃ acria sint q̃

Car.4 cap.3. l.25 peruenisset, peruenissent.

L

Car.3. lin.23 coundent, redundẽt

M

Car.3. l.12. coniuncta conuictu: & a tergo. linea.22. sub corno, sorbo.

Car.4. lin.25 omnisq, omnes, & à tergo sub corno, sorbo.

N

Car.4. l.9.0 s, omnis & li.17 ad quę ad ea quæ

O

Car.4. li.1. si uero non pituita, l. si uero pituita, & linea.27. exsiccata a frigore, exsiccata, nec a frigore.

Q

Car.1. lin.27 autem. aut

R

Car.1. lin.3 nunq; nunq̃

Car.3. a tergo. l.21 *scilicet lini, seminis lini*

Car.4 a tergo. lin.1 *nolim a se, uelim a te,* & lin. 3. *euacuet, euocet*

S

Car.1. li.3 *at est, sat est*

Car.2 lin.25 *satiuam, saluiam,* & a tergo cap. 10. linea. 18. *maius, magis*

Car.3 a tergo.l.13 *decocta, decocto,* & li.14 *totum totam*

Car.4 linea. 21 *samec, hamec,* & a tergo, linea. 25 *siccam, exsiccare.*

T

Car.1. a tergo. l.12 *ustum, usum*

C.2 a tergo li. 21 *a quibus exulcerari, a quibus si exulcerari*

Car.3 lin. 31 *tanti, tantæ,* & a tergo.l.5. *gargaueo, gargareo*

Car.4 a tergo.li.23 *præcipuum præcipuam*

REGISTRVM

* A B C D E F G H I K L

M N O P Q R S T V

Omnes sunt duerni.

Venetijs apud heredes Lucæantonij Iuntæ Florentini, M D X L V I Mense Aprili.

L A

